

**Buraxılış üçün
məsul şəxs:**

R.R.Süleymanov

Redaksiya heyəti :

*V.Ə.Abdullayev
Ə.K.Allahverdiyev
İ.M.Cəfərov
H.Q.Nəsibov
K.N.Nəbiyev*

Məsul katib :

M.D.Allahverdiyev

**Redaksiyanın
ünvanı :**

*Naxçıvan şəhəri,
Atatürk küçəsi, 19.
Tel.: 45-01-55
Faks:45-01-55*

MÜNDƏRİCAT

Milli iftixarımız

Yeni sənədlər, normativ aktlar

«Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2008-ci il 22 fevral tarixli 551-IIIQD nömrəli Qanunu

«Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2008-ci il 22 fevral tarixli 551-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 6 mart tarixli sərəncamı

«Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 4 avqust tarixli 911 nömrəli fərmanı ilə təsdiq edilmiş «İnzibati və yardımçı vəzifələrin təsnifat toplusu»na və «Dövlət qulluqçularının əmək haqlarının artırılması haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 23 yanvar tarixli 1909 nömrəli sərəncamına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 11 fevral tarixli fərmanı

«Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə» Naxçıvan Muxtar Respublikasının 2008-ci il 08 yanvar tarixli Qanunu

«Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə» Naxçıvan Muxtar Respublikasının 2008-ci il 08 yanvar tarixli Qanununun tətbiq edilməsi barədə» Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin 2008-ci il 8 yanvar tarixli fərmanı

«Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının 2008-ci il 08 yanvar tarixli Qanunu

«Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanunu barədə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin 2008-ci il 8 yanvar tarixli qərarı

«Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununun tətbiq edilməsi barədə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin 2008-ci il 8 yanvar tarixli fərmanı

R.R.Süleymanovun Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri təyin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 11 fevral tarixli sərəncamı

Naxçıvan Muxtar Respublikası məhkəmələrinin bir sıra hakimlərinin, məhkəmə sədrlərinin və məhkəmə kollegiyaları sədrlərinin təyin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 22 yanvar tarixli sərəncamı

**Naxçıvan Muxtar Respublikasının fəxri adlarının verilməsi
haqqında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin
2008-ci il 7 mart tarixli fərmanı**

Hüquq təcrübəsi

Ali Məhkəmənin mülki işlər üzrə kollegiyasından

2007-ci ilin nəticələrinə dair statistik məlumatların təhlili

Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin Mülki işlər üzrə kollegiyasının
qəraradları və qətnaməsi

Ali Məhkəmənin cinayət işləri və inzibati xətalara dair işlər üzrə kollegiyasından

2007-ci ilin nəticələrinə dair statistik məlumatların təhlili

İnzibati xətalara dair iş üzrə qərardan verilmiş şikayətə baxılması
haqqında qərar

İnsan hüquq və azadlıqları Konstitusiyə Məhkəməsinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin təcrübəsində

Məhkəmə qətnaməsinin qismən elan edilməsi Avropa
Məhkəməsi tərəfindən açıq və ədalətli məhkəmə araşdırması
hüququna verilən təfsir kontekstində

Hüquq nəzəriyyəsi

Şəhid və şəhid ailəsi statusu haqqında qanunvericilik və
mövcud təcrübə

Hakimlərin özünüidare orqanlarından

«Hakimlərin Etik Davranış Kodeksi» və onun hazırlanmasında
hakimlərin rolu

Azad tribuna

Anlaqsız vəziyyətdə ictimai-təhlükəli əməlləri törətmiş şəxslər
barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin təyin edilməsi üzrə
icraatın bəzi məsələləri haqqında

Ali Məhkəmənin mətbuat xidmətindən

Ali Məhkəmənin sədrinin və hakimlərinin iştirakı ilə keçirilən
tədbirlərin xülasəsi

Sərlövhənin qonağı

AFR-ın məhkəmə sistemi ilə tanışlıq məqsədi ilə həmin ölkənin
Baden-Vürtemberq Torpağında olmuş Kəngərli Rayon
Məhkəməsinin hakimi Əhliman Xıdırovla söhbət

Təbrik

MİLLİ İFTİXARIMIZ!

Azərbaycan tarixinin taleyüklü hadisələrlə dolu 30 ildən artıq bir dövrü Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Bu dövr ərzində Heydər Əliyev Azərbaycan dövlətini və millətini zamanın ən çətin sınaqlarından çıxararaq ölkənin ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni-mənəvi tərəqqisinə nail olmuş qüdrətli şəxsiyyətdir.

(Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin 85 illik yubileyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 11 mart tarixli sərəncamından)

Allah-təala xəlq etdiyi milyardlarla bəşər övladının hər birinə bir alın yazısı, bir tale bəxş edir. Uca yaradanın qoyduğu nizamla insanlar dünyaya gəlir, müəyyən ömür yolu keçdikdən sonra dünyadan gedirlər.

Elə insanlar var ki, onların keçdiyi ömür yolu dünyaya gəlişləri və ölümləri qədər səssiz olur.

Elə insanlar da var ki, onların taleyinə tanrı qələmi ilə xilaskarlıq missiyası yazılır. Onların üzərinə bütöv bir xalqı, toplumu, bəzən isə bütün bəşəriyyəti birləşdirmək, öz ardınca cəmiyyəti və hər bir fərdi inkişafa, rifaha, firavan həyata, sabitliyə və əminamanlığa doğru aparmaq vəzifəsi düşür. Bu missiyanın icrası yolunda həmin insanlar keşməkeşli, təlatümlü, mübarizələrlə dolu həyat yaşayırlar. Elə bu səbəbdən də həmin insanların həyatı fərdi məzmununu itirərək ictimai əhəmiyyət kəsb edir, cəmiyyətin sevinci onların sevincinə, kədəri onların kədərinə dönür. Beləliklə, onların həyatı təlqin etdikləri məfkurə əsasında formalaşmış cəmiyyət və ya toplumun mövcudluğu qədər əbədi olur.

Tanrının belə həyat bəxş etdiyi insanlardan biri də Azərbaycan xalqının böyük oğlu Heydər Əliyevdir.

O, sadə bir ailədə doğulub tərbiyə görmüşdü. Qurmaq, yaratmaq eşqi onun ürəyinə memar olmaq arzusunu gətirmişdi. Lakin tale və tarix bu dahi şəxsin nadir potensialından müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusunu, memarını yetişdirdi.

Heydər Əliyev memar ixtisası ala bilməsə də, respublikamızda tikdikləri və yaratdıqları ilə istedadlı və zövqlü memara çevrildi.

Bu gün respublikamızın, xüsusilə paytaxtımızın hüsünü bəzəyən yüzlərlə binalar əvəzsiz memarlıq inciləri kimi Heydər Əliyevin yadigarlarıdır.

O, hakimiyyətdə olduğu təqribən otuz il ərzində hər üç ailədən birinə ev tikmiş, onları isti yuva sahibi etmişdi.

Həmin dövrdə respublikanın bütün bölgələrində inşa edilən sənaye və kənd təsərrüfatı təyinatlı tikililər, müxtəlif təşkilatlara məxsus inzibati binalar şəbəkəsi Heydər Əliyevin məhsuldar memarlığının real kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləridir.

Xalq arasında formalaşmış «Azərbaycanda Heydər Əliyevin tikdiklərini söksən yerində Hacı Zeynalabdin Tağıyevin tikdikləri qalar» deyimi Heydər Əliyev memarlığının və quruculuğunun gerçək miqyasından xəbər verir.

Heydər Əliyev sözün bütün mənalarında əsl memar idi. O, sovet dönəmindəki hakimiyyəti illərində Azərbaycanın sosial, iqtisadi, hüquqi, mədəni və mənəvi əsaslarını formalaşdırdı və sonradan bu əsaslar müasir, müstəqil Azərbaycanın dayaqlarına çevrildi.

O, hələ birinci dəfə sovet dönəmində Azərbaycana rəhbərliyə gəldikdən sonra ilk növbədə tarixin sınaqlarına davam gətirə bilməyib, yox olmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qalan azərbaycançılıq ideologiyasını dirçəltdi. Nəticədə o, respublikamızın bütün əhalisini bu məfkurə ətrafında sıx birləşdirərək bizi milli özünüdərk məqamına çatdırdı, xalqa onun milli mənliliyini qaytardı, milli mənsubiyyətimizi qürur mənbəyimizə çevirdi.

O, bu sahədəki fəaliyyəti ilə vətənə, xalqa məhəbbət və sədaqət etalonu idi.

«Mən həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam!» Onun dilindən bu sözləri eşidən, səsindəki milli qüruru duyan hər bir azərbaycanlıyı milli şərəf və ləyaqət hissləri bürüyür.

Hər birimizə azərbaycanlı olduğumuzu anladan böyük lider millətimizin mövcudluğunun əsas atributlarından sayılan və ruslaşdırma siyasətinin basqısı altında əriməkdə olan dilimizə yeni həyat verdi. Məhz onun təkidi, inadı və ağıllı siyasəti sayəsində azərbaycan dilinin konstitusiya səviyyəsində Azərbaycanda rəsmi dövlət dili elan edilməsi bir millət kimi mövcud olduğumuzu təsdiq edən və sonrakı mövcudluğumuzu təmin edən amillərdən birinə çevrildi.

Mübaligəsiz demək olar ki, Heydər Əliyev dilimizin böyük bilicisi idi. Nadir söz ehtiyatı sayəsində işlətdiyi, müxtəlif şivələrə məxsus ümumişlək, bəzən də unudulmaqda olan arxaik ifadələr dinləyənlərdə dilimizin leksik zənginliyi fikrini daim möhkəmləndirirdi. Onun natiqlik istedadı, dilimizin imkanlarından məharətlə istifadə etməsi, şifahi nitqinin kamilliyi və üslub xüsusiyyətləri istənilən auditoriyanı vəcdə gətirirdi. O, sözün qüdrəti ilə hər bir kəsi dediklərinin doğruluğuna inandırmağı və arxasınca aparmağı bacaran xarizmatik bir şəxsiyyət idi. Hər bir kəs doğruluğuna zərrə qədər şübhə etmədən və müzakirə etmədən onun dediklərini tanrı həqiqəti kimi qəbul edir və icra edirdi. O, bir sözünün gücü ilə yüz minlərlə insanı dövlət çevrilişinə cəhd edənlərin qarşısına çıxarırdı, el gücü- sel gücü ilə bədxahlarını məğlub edirdi.

Heydər Əliyev elmimizin, mədəniyyətimizin və incəsənətimizin böyük hamisi idi. Onun himayəsi ilə ümumittifaq və ümumdünya səviyyəsində yüksəlmiş Rəşid Behbudov, Müslüm Maqomayev, Lütfiyar İmanov, Mikayıl Abdullayev, Tahir Salahov, Toğrul Nərimanbəyov kimi sənət korifeylərimizi unutmamaq olarmı?

Elə kütləvi-mədəni tədbir, konsert, tamaşa olmazdı ki, Heydər Əliyev tədbirdən sonra pərdə arxasına keçib sənətkarlıq baxımından dəyərli qeydlərini ifaçılara bildirməsin.

Onun hakimiyyətdə olduğu illərdə Azərbaycan elmi inkişafa doğru sıçrayış etdi, respublikada və respublikamızdan kənarında ali təhsil alıb, xalq təsərrüfatında fəaliyyətə başlayan ixtisaslı azərbaycanlıların xüsusi çəkisi əvvəlki illərlə müqayisəyəgəlməz dərəcədə artdı, elmi potensialımız zənginləşdi və möhkəmləndi.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə Azərbaycan geridə qalmış aqrar ölkədən nəhəng sənaye potensialına malik bir gücə çevrildi. Respublikamızın müxtəlif regionlarını əhatə edən sənaye müəssisələri, böyük elektrik stansiyaları, çəkilən yeni dəmir yolları hələ uzun illər iqtisadiyyatımızın inkişafına xidmət edəcəkdir.

Həç şübhəsiz ki, Heydər Əliyevin fəaliyyətinin ən mühüm və önəmli hissələrindən biri də müasir, müstəqil Azərbaycanın yaradılması və möhkəmləndirilməsi ilə bağlıdır.

Siyasət və hakimiyyət zirvəsinə doğru qətiyyətlə, inamla yüksələn Heydər Əliyev bir zamanlar Moskvaya - Sovet İttifaqı kimi fəvqəldövlətin rəhbərliyinə dəvət ediləndə soyuq şimala ürəyində qalacağı əbədiyyən Azərbaycan odunu aparmışdı. Tarixin çox ziddiyyətli bir dönməndə bu odun hərərəti onu parçalanmaq, məhv olmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qalmış doğma torpağa xilaskarlıq missiyası ilə qayıtdı.

Yenicə müstəqillik əldə etmiş respublikamız Qarabağımızda erməni fitnəsi və rus şovinizmi ilə üz-üzə qalanda o yada düşdü və hər bir azərbaycanlının ürəyindən bir imdad nidası qopdu: «Heydər baba xalqı bu bələdan qurtar».

Heydər Əliyev kimi vətənpərvər və həssas bir insan ana yurdun çağırışlarına və göz yaşlarına biganə qala bilməzdi. O, Moskvanı tərək edərək, mühasirə pəncəsində inləyən, soyuq, şaxtalı, hər an işğal təhlükəsi ilə üz-üzə tək qalmış, o vaxtkı respublika rəhbərliyinin «kor bağırısaq» adlandırdığı doğma Naxçıvana gəldi.

Onun Naxçıvana qədəm basdıqdan sonra diz çöküb ana torpağı öpməsi qəlbləri ehtizaza gətirən bir səhnə kimi daim yaddaşlarda qalacaq və hər bir Azərbaycan vətəndaşına doğma torpağa məhəbbət və sədaqət örnəyi olacaq.

Onun o vaxt bütün enerji mənbələri kəsilmiş naxçıvanlılara xitabən dediyi «donsaq da bir yerdə donacağıq» sözləri naxçıvanlıların bədəninə hərərət, qəlbə tərək, dizinə taqət gətirdi. Qonşu Türkiyə və İranla apardığı danışıqlar nəticəsində salınan körpülər Naxçıvan üçün həyat və nicat yolu açdı. Tezliklə onun ümumxalq coşqusu yaradan qətiyyətli addımları sayəsində üç tərəfdən üstümüzdə gələn yağlı geri oturduldu və Naxçıvan öz mövcudluğunu qoruyub saxlaya bildi.

1993-cü ilin acı iyun günlərində sinəsi qardaş qırğınına meydan olan, günbəgün yeni torpaqları erməni qəsbkarları tərəfindən işğal edilən bütün Azərbaycan ayağa qalxdı və təkidlə Heydər Əliyevi respublika rəhbərliyinə çağırırdı.

Heydər Əliyevin Azərbaycana qayıdışı ilə hər bir vətən oğluna inam və güc gəldi. Başsız qalmış ordu sərkərdənin gəlişindən ruhlanaraq tankların üzərinə «Əliyev uğrunda irəli!» yazıb erməninin üzərinə yeridi. Neçə-neçə vətən oğlu belinə qumbara bağlayıb özünü erməni tanklarının altına ataraq yenilməzlik simvoluna döndü, şəhidlik zirvəsinə yüksəldi. Tezliklə amansız düşmən geri oturduldu və atəşkəs barədə saziş imzalamağa məcbur edildi.

Bundan sonra o, hələ sovet dönməndə Cəmsid Naxçıvanski adına hərbi məktəbin yaradılması ilə əsasını qoyduğu Milli ordu quruculuğunu ciddi tələbkarlıqla və nizamlı davam etdirməyə başladı. Tezliklə düşməne göz dağı olan Milli ordumuz formalaşdırıldı. Bu ordunun ilk əmrlə torpaqlarımızı işğaldan azad etmək üçün zəfər yürüşünə atılacağı gün uzaqda deyil.

Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıdırdından sonra Azərbaycanı çulğamış iqtisadi- mədəni və mənəvi tənəzzülün qarşısını aldı, inkişaf başladı.

Hər şeydən əvvəl müstəqil Azərbaycanda formalaşmış yeni ictimai münasibətləri özündə əks etdirən yeni konstitusiyamızın layihəsi hazırlandı və ümumxalq səsverməsi ilə qəbul edildi. Konstitusiya yeni ictimai-iqtisadi münasibətləri tənzimləyəcək normaların yaradılması üçün əsas rəhbər baza oldu. Bütün dünyəvi dəyərləri özündə əks etdirən Konstitusiyamız sayəsində müasir Azərbaycanın hazırkı mükəmməl qanunvericilik sistemi formalaşdırıldı.

O, əvəzsiz təbii sərvətimiz olan neftimizin imkanlarını hazırladığı xüsusi strategiya əsasında tam həcmdə dövlətimizin inkişafına yönəltdi. Onun qətiyyəti və siyasəti sayəsində bir sıra

fövqəldövlətlərin Azərbaycan nefti ilə bağlı toqquşan maraqları neytrallaşdırıldı. 1994-cü ildə Azərbaycanın neft yataqlarının istismarı ilə bağlı bir sıra xarici şirkətlərlə imzalanmış «Əsrin müqaviləsi» xalqımızın rifahına, iqtisadi dirçəlişə xidmət etməyə başladı. Hazırda həmin müqavilə sayəsində Azərbaycan Qafqazda yenilməz iqtisadi gücə çevrilmişdir. Azərbaycanda hər il yeni-yeni iri sənaye müəssisələri açılır, kənd təsərrüfatı inkişaf edir. Elə bunun nəticəsidir ki, son illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatın artım tempinə görə bütün dünya ölkələri arasında liderlik edir.

Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra Azərbaycan elminə və mədəniyyətinə ikinci nəfəs gəldi. Onun rəhbərlikdə olmadığı dövrlərdə müxtəlif cərəyanların təsiri altına düşən mədəniyyətimiz onun qayıdışından sonra milli mentalitetimizdən, vətənpərvərlik duyğularımızdan mayalanan əzəli mövqeyinə qayıtdı.

Mühafizəkarlıq Heydər Əliyevin təbiətinə yad idi. O, sözün həqiqi mənasında böyük islahatçı idi. Bu baxımdan demək olar ki, Heydər Əliyevin fəaliyyətinin çox mühüm əhəmiyyət daşıyan istiqamətlərindən biri də məhkəmə hüquq islahatları ilə bağlıdır. Azərbaycanda üçpilləli məhkəmə sisteminin yaradılması, məhkəmələrin müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsini təmin edən qanunvericilik bazasının hazırlanması, hakimlərin maddi təminatının yaxşılaşdırılması, hakim vəzifəsinə namizədlərin seçilməsinin və təyin edilməsinin şəffaf prosedurunun müəyyən edilməsi Heydər Əliyevin islahatçı ruhundan qaynaqlanırdı.

Heydər Əliyev məhkəmə sistemini nəinki məzmunca, həm də formaca təkmilləşdirdi. Bu gün Azərbaycanda tikilən, müasir tələblərə cavab verən məhkəmə binaları, məhkəmə orqanlarının maddi - texniki bazasının daima inkişaf etdirilməsi buna əyani sübutdur. Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində bütün məhkəmələrin yüksək zövqlə inşa olunmuş inzibati binalarla təmin edilməsi ulu öndərin məhkəmələrin onların yüksək statusuna uyğun binalarla təmin edilməsi barədə müvafiq sərəncamının muxtar respublika rəhbərliyi tərəfindən yüksək məsuliyyətlə yerinə yetirilməsinin nəticəsidir.

Heydər Əliyev həm də böyük mərhəmət, ədalət və insanpərvərlik simvolu idi. O, Azərbaycanda ikinci dəfə hakimiyyətdə olduğu müddətdə minlərlə insan barəsində amnistiya aktlarının verilməsi təşəbbüsü ilə çıxış etmiş, yüzlərlə məhkumun əfv edilməsi barədə fərmanlar imzalamışdı. Məhz onun təşəbbüsü ilə müsəlman ölkələri arasında ilk dəfə olaraq Azərbaycanda ölüm cəzası ləğv edilmişdi.

O, fenomen rəhbərlik istedadı ilə azərbaycanlıların müstəqil dövlət qurmaq və onu bacarıqla idarə etmək qabiliyyətində olduqlarına şəxsi nümunə idi. Hətta siyasi rəqiblərinin dilindən özü haqqında «Hakimiyyət ustası» ifadəsini qoparan da Heydər Əliyevin idarə etmək ustalığı idi. O, nəinki dövləti idarə edirdi, həm də ondan sonra Azərbaycanı hələ onilliklər boyu ağılla və uğurla idarə etmək qabiliyyətində olan siyasətçiləri yetişdirmək barədə düşünürdü. Heydər Əliyev siyasi məktəbinin layiqli yetirmələrindən və onun başladığı yolun layiqli davamçılarından biri də Azərbaycan Respublikasının hazırkı Prezidenti Möhtərəm İlham Əliyev cənablarıdır. Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevin cismani yoxluğundan sonra öz taleyini və dövlətçiliyini böyük inamla bu Şəxsə etibar etmişdir.

Göstərilənlər Heydər Əliyevin nəhəng fəaliyyətindən çox cüzi nümunələrdir. Onun Azərbaycan dövləti, Azərbaycan xalqı üçün gördüyü işlərin tək-cə xronologiyası cildlərlə kitaba sığmaz.

Yorulmaz fəaliyyəti və əməyi sayəsində qurub yaratdıqları ilə Heydər Əliyev hər bir azərbaycanlının qəlbində özünə abidə ucaldaraq Azərbaycan xalqının ümummilli liderinə çevrilmiş və ürəklərdə əbədiyaşarlıq qazanmışdır.

Ümummilli lider hər bir azərbaycanlıyı xalqımızın milli sərvəti hesab edirdi. Bu gün isə hər bir azərbaycanlı böyük fəxrlə deyə bilər: - Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının milli iftixarı və ən qiymətli milli sərvətidir.

Redaksiya heyəti

«MƏHKƏMƏLƏR VƏ HAKİMLƏR HAQQINDA»

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNUNDA DƏYİŞİKLİK EDİLMƏSİ BARƏDƏ

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

I. «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1997-ci il, N 5, maddə 413; 1999-cu il, N 5, maddə 284, N 7, maddə 396, N 10, maddə 570; 2001-ci il, N 5, maddə 292, N 6, maddə 379, N 7, maddə 455; 2002-ci il, N 1, maddə 4, N 12, maddə 706; 2003-cü il, N 6, maddə 278; 2004-cü il, N 2, maddə 57, N 3, maddə 133, N 4, maddə 199, N 8, maddələr 597, 598, N 9, maddə 669; 2005-ci il, N1, maddə 7, N 8, maddə 686; 2006-cı il, N 1, maddə 4, N 12, maddə 1005; 2007-ci il, N 5, maddə 446, N 7, maddə 712; Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il 19 oktyabr tarixli 462-IIIQD nömrəli və 25 dekabr tarixli 523-IIIQD nömrəli Qanunları) 106-cı maddəsinin birinci hissəsinin dördüncü abzasında «və Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası Məhkəməsinin» sözləri, «Ağır Cinayətlərə dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası Məhkəməsinin və Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyasını həyata keçirən müvafiq hərbi məhkəmənin» sözləri ilə əvəz edilsin.

II. Bu qanun dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

22 fevral 2008-ci il

**«MƏHKƏMƏLƏR VƏ HAKİMLƏR HAQQINDA» AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNUNDA
DƏYİŞİKLİK EDİLMƏSİ BARƏDƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ 2008-Cİ İL
22 FEVRAL TARİXLİ 551-IIIQD NÖMRƏLİ QANUNUNUN TƏTBİQ EDİLMƏSİ
HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI**

«Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının 2008-ci il 22 fevral tarixli 551-IIIQD nömrəli qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay müddətində;

1.1. qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğunlaşdırılması barədə təkliflərini hazırlayıb, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

1.2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin və müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının həmin qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

1.3. öz səlahiyyətləri daxilində «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunundan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

2. Bu sərəncam dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

6 mart 2008-ci il

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN 2003-CÜ İL 4 AVQUST TARİXLİ 911 NÖMRƏLİ
FƏRMANI İLƏ
TƏSDİQ EDİLMİŞ «İNZİBATİ VƏ YARDIMÇI VƏZİFƏLƏRİN TƏSNİFAT TOPLUSU»NA VƏ «DÖVLƏT
QULLUQÇULARININ ƏMƏK HAQLARININ ARTIRILMASI HAQQINDA» AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN 2007-Cİ İL 23 YANVAR TARİXLİ 1909 NÖMRƏLİ SƏRƏNCAMINA
ƏLAVƏLƏR VƏ DƏYİŞİKLİKLƏR EDİLMƏSİ BARƏDƏ
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI**

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 4 avqust tarixli 911 nömrəli Fərmanı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2003-cü il, № 8, maddə 440; 2006-cı il, № 3, maddə 229, № 6, maddə 498; 2007-ci il, № 2, maddələr 86, 101, № 3, maddələr 217, 227, № 7, maddə 714, № 9, maddə 867, № 10, maddə 948; Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 31 yanvar tarixli 705 nömrəli fərmanı) ilə təsdiq edilmiş inzibati və yardımçı vəzifələrin təsnifat toplusuna aşağıdakı əlavələr edilsin:

1.1. 2.1.6-cı bəndin üçüncü abzasının və 3.2.6-cı bəndin üçüncü abzasının sonunda «məhkəmə iclasının katibi» sözlərindən sonra Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyasını həyata keçirən müvafiq hərbi məhkəmənin aparatında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, məhkəmə iclasının katibi sözləri əlavə edilsin;

1.2. 2.3.4-cü bəndin ikinci abzasının və 3.4.4-cü bəndin ikinci abzasının sonunda «sair işçilər», sözlərindən sonra «Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır Cinayətlərə dair işlər üzrə Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyasını həyata keçirən müvafiq hərbi məhkəmənin aparatında texniki vəzifələr tutan baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis-inspektor, kargüzər, makinaçı, kuryer, arxiv qeydiyyatçısı, liftçi, sürücü və sair işçilər sözləri» əlavə edilsin.

1.3. 2.1.9-cü bəndin ikinci abzasında, 2.3.6-cı bəndin üçüncü abzasında, 3.2.9-cü bəndin ikinci abzasında və 3.4.6-cı bəndin üçüncü abzasında hərbi məhkəmələr sözlərindən sonra «(Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyasını həyata keçirən müvafiq hərbi məhkəmə istisna olmaqla)» sözləri əlavə edilsin.

2. «Dövlət qulluqçularının əməkhaqlarının artırılması haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 23 yanvar tarixli 1909 nömrəli sərəncamına (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2007-ci il, № 1, maddə 32, № 2, maddə 101, № 3, maddə 244, № 7, maddə 714, № 8, maddə 801, № 9, maddə 867, № 10, maddə 948; Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 23 noyabr tarixli 2526 nömrəli sərəncamı; Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 31 yanvar tarixli 705 nömrəli fərmanı) Əlavə 2 - «Azərbaycan Respublikasının Dövlət orqanlarında çalışan dövlət qulluqçularının vəzifə maaşlarının «Təsnifatlar üzrə inzibati və yardımçı vəzifələrin adları» sütununa aşağıdakı dəyişikliklər və əlavələr edilsin:

2.1. İnzibati vəzifələrin təsnifatı üzrə:

2.1.1. Altıncı təsnifatın altıncı, on beşinci və on doqquzuncu qrafalarında «və Naxçıvan Muxtar Respublikası İqtisad Məhkəməsinin» sözləri, «Naxçıvan Muxtar Respublikası İqtisad Məhkəməsinin və Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır

Cinayətlərə dair işlər üzrə Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyasını həyata keçirən müvafiq hərbi məhkəmənin» sözləri ilə əvəz edilsin;

2.1.2. Doqquzuncu təsnifatın ikinci, altıncı və səkkizinci qrafalarında «hərbi məhkəmələr» sözlərindən sonra «(Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır Cinayətlərə dair işlər üzrə Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyasını həyata keçirən müvafiq hərbi məhkəmə istisna olmaqla)» sözləri əlavə edilsin.

2.2. Yardımçı vəzifələrin təsnifatı üzrə :

2.2.1 Dördüncü təsnifatın birinci qrafasında «İqtisad Məhkəməsinin» sozlərindən sonra «Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır Cinayətlərə dair işlər üzrə Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyanı həyata keçirən müvafiq hərbi məhkəmənin» sözləri əlavə edilsin;

2.2.2. Altıncı təsnifatın birinci qrafasında «hərbi məhkəmələr» sözlərindən sonra «(Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Ağır Cinayətlərə dair işlər üzrə Hərbi Məhkəmənin yurisdiksiyasını həyata keçirən müvafiq hərbi məhkəmə istisna olmaqla)» sözləri əlavə edilsin.

3. Bu Fərman dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir .

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

11 fevral 2008-ci il.

**«NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ MÜVƏKKİLİ
(OMBUDSMAN) HAQQINDA» NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ
QANUNUNDA DƏYİŞİKLİK EDİLMƏSİ BARƏDƏ
NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ QANUNU**

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi **qərara alır**:

Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununun 19.2-ci maddəsi aşağıdakı redaksiyada verilsin:

«19.2. Müvəkkilin fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi üçün ayrılan illik vəsaitin tərkibində cari xərclərin məbləği əvvəlki maliyyə ilində bu məqsəd üçün nəzərdə tutulmuş məbləğdən az ola bilməz».

Naxçıvan Muxtar Respublikası
Ali Məclisinin Sədri Vasif TALIBOV.
08 yanvar 2008-ci il.

**«NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ MÜVƏKKİLİ
(OMBUDSMAN) HAQQINDA» NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ QANUNUNDA DƏYİŞİKLİK
EDİLMƏSİ BARƏDƏ»
NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ 2008-Cİ İL 8 YANVAR TARİXLİ QANUNUNUN TƏTBİQ
EDİLMƏSİ BARƏDƏ
NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI ALİ MƏCLİSİ SƏDRİNİN FƏRMANI**

«Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə» Naxçıvan Muxtar Respublikasının 2008-ci il 08 yanvar tarixli Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar onun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədi ilə **qərara alıram**:

1. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə» Naxçıvan Muxtar Respublikasının 2008-ci il 08 yanvar tarixli Qanunundan irəli gələn məsələləri həll etsin.

2. Bu fərman imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası
Ali Məclisinin Sədri Vasif TALIBOV.
08 yanvar 2008-ci il.

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ VƏKİLLƏR KOLLEGIYASI HAQQINDA NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ QANUNU

Bu Qanun «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində hər bir şəxsin məhkəmə prosesində, ibtidai istintaqda və təhqiqatda öz hüquqlarının və qanunla qorunan mənafelərinin müdafiəsini həyata keçirmək üçün onlara hüquqi yardım göstərən vəkillərin fəaliyyətinin tənzimlənməsi məqsədi ilə qəbul edilir.

Qanun Naxçıvan Muxtar Respublikasında fiziki və hüquqi şəxslərə yüksək keyfiyyətli hüquqi yardımın göstərilməsi üzrə vəkillərin hüquqi statusunu və onların özünüidarəsinin əsaslarını müəyyən edir.

Maddə 1. Naxçıvan Muxtar Respublikası Vəkillər Kollegiyası.

I. Naxçıvan Muxtar Respublikasında qeyri-dövlət, müstəqil, özünü idarə edən və Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisindəki bütün vəkillərin daxil olduğu Vəkillər Kollegiyası fəaliyyət göstərir.

II. Vəkillər Kollegiyası hüquqi şəxsdir.

III. Vəkillər Kollegiyasının təşkili və fəaliyyəti «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu, bu Qanun və ona müvafiq olaraq qəbul edilmiş Vəkillər Kollegiyasının Nizamnaməsi ilə müəyyən edilir.

IV. Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin Ümumi yığıncağı və Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti Vəkillər Kollegiyasının orqanlarıdır.

V. Vəkillər Kollegiyası aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirir:

- bu Qanunun tələblərinə uyğun olaraq kollegiya üzvlüyünə qəbul olunma məsələsini həll edir;
- bu Qanunun tələblərinə uyğun olaraq intizam nəzarətini həyata keçirir;
- hüquq-mühafizə orqanlarının və məhkəmələrin tələbi əsasında vəkillik fəaliyyəti ilə bağlı məsələlərə rəy verir;
- bu Qanunun tələblərinə uyğun olaraq başqa məsələləri həll edir.

Maddə 2. Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin Ümumi yığıncağı

I. Vəkillər Kollegiyasının Nizamnaməsini, İntizam Komissiyasının Əsasnaməsini, İxtisas Komissiyasının Əsasnaməsini qəbul etmək, onlara əlavə və dəyişikliklər etmək, Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədrini, sədr müavinini və digər üzvlərini, İntizam Komissiyasının sədrini və üzvlərini seçmək Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin Ümumi yığıncağının müstəsna səlahiyyətidir.

II. Aşağıdakı məsələlər Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin Ümumi yığıncağı tərəfindən həll edilə bilər:

- Vəkillər Kollegiyasının büdcəsini müəyyən edir;
- üzvlük haqqının həcmi müəyyən edir.

III. Vəkillər Kollegiyasının Ümumi yığıncağı üç ildə bir dəfədən az olmayaraq Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti tərəfindən çağırılır. Zərurət olduqda isə Vəkillər Kollegiyasının növbədənənar Ümumi yığıncağı iki ildə bir dəfədən çox olmamaq şərti ilə Vəkillər Kollegiyasının üzvlərinin üçdə birinin tələbi əsasında çağırıla bilər. Vəkillər Kollegiyasının Ümumi yığıncağı çağırıldıqda Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti bir ay ərzində onun təşkilini və keçirilməsini təmin edir.

Maddə 3. Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti

I. Üç ildən az olmayan müddət ərzində vəkil işləmiş, Vəkillər Kollegiyasının üzvləri arasında nüfuza malik olan və seçkilər gününədək intizam tənbehi olmayan şəxslər Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədri, sədr müavini və digər üzvləri seçilə bilər.

II. Rəyasət Heyətinin sədri, sədr müavini və digər üzvləri Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin Ümumi yığıncağında beş il müddətinə seçilir. Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədri və sədr müavini eyni zamanda müvafiq olaraq Vəkillər Kollegiyasının sədri və onun müavini hesab olunurlar. Heç kəs iki dəfədən artıq təkrarən Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin sədri seçilə bilməz.

III. Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti:

- ümumi yığıncağı çağırır və onun qərarlarının icrasını təşkil edir;
- Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyünə qəbul olunma məsələsini həll edir, bu Qanunun 9-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada vəkillik fəaliyyətinə xitam verilməsi ilə bağlı səlahiyyətlərini həyata keçirir, vəkil reyestrini aparır;
- dövlət hesabına hüquqi yardım göstərən vəkillərin növbətçilik siyahılarını tərtib edir və müvəqqəti saxlama yerlərinə təqdim edir;
- İxtisas Komissiyasına üzvlər təyin edir;
- ixtisas imtahanının qaydalarını və onun keçirilməsinin dövriliyini müəyyən edir;
- vəkillik fəaliyyətinin həyata keçirilməsi məsələlərinə dair metodik tövsiyələr hazırlayır;
- vəkillər haqqında intizam icraatı başlayır;
- vəkillər arasında qanunvericilik və məhkəmə təcrübəsi sahəsində məlumatlandırma işinin aparılmasını təşkil edir;
- Rəyasət Heyəti aparatının strukturunu, ştat cədvəlini, xərclər smetasını, işçilərin əməkhaqqını təsdiq edir və bu Qanunda nəzərdə tutulmuş digər məsələləri həll edir;

IV. Üzvlərinin üçdə ikisi iştirak etdikdə Rəyasət Heyətinin iclasları səlahiyyətlidir. Rəyasət Heyətinin iclaslarında qərarlar sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

Maddə 4. Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyəti sədrinin səlahiyyətləri.

Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədri:

- Vəkillər Kollegiyasını təmsil edir;
- Rəyasət Heyətinin işini təşkil edir və aparatın işinə rəhbərlik edir;
- Naxçıvan Muxtar Respublikası Vəkillər Kollegiyasının fəaliyyətini Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının orqanları ilə əlaqələndirir;

- bu Qanunda nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada Kollegiyaya qəbul, vəkillərin Kollegiyadan xaric edilməsinə dair məsələləri Rəyasət Heyətinin iclaslarında baxılması üçün hazırlayır və təqdim edir;
- Rəyasət Heyətinin iclaslarına sədrlik edir;
- Rəyasət Heyəti aparatının işçilərini işə qəbul və işdən azad edir;
- Rəyasət Heyəti aparatının işçiləri tərəfindən əmək və icra intizamına əməl olunmasına nəzarət edir;
- statistik hesabatın təhlilini təşkil edir;
- vətəndaşları qəbul edir, onların qəbulu, ərizə və şikayətlərinə baxılması sahəsində Rəyasət Heyətinin işini təşkil edir;
- təsdiq olunmuş smeta daxilində maliyyə vəsaitləri üzərində sərəncam verir.

Madde 5. Vəkillərin İxtisas Komissiyası

I. Vəkilliyə namizədlərin qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş tələblərə uyğunluğu və peşə hazırlığının müəyyən edilməsi üçün İxtisas Komissiyası yaradılır.

II. İxtisas Komissiyası üç vəkil, bir hakim və bir hüquqşünas alimdən, ümumilikdə isə beş üzvdən ibarət tərkibdə fəaliyyət göstərir.

III. İxtisas Komissiyasının vəkil olan üzvləri müvafiq olaraq Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti, hakim olan üzvü Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Rəyasət Heyəti tərəfindən təyin edilir. İxtisas Komissiyasının hüquqşünas alim olan üzvü müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təyin olunur.

IV. İxtisas Komissiyası vəkilliyə namizədlərin peşə yararlığının müəyyən edilməsi məqsədi ilə mütləq ixtisas imtahanı qəbul edir, zəruri hallarda baxılan məsələlər üzrə dövlət orqanlarından, digər hüquqi və fiziki şəxslərdən müvafiq sənədlər və məlumatlar tələb edir.

V. İxtisas Komissiyası vəkilliyə namizədlərin peşə yararlılığını müəyyən etdikdə Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinə müvafiq rəy təqdim edir.

VI. Üzvlərinin üçdə ikisi iştirak etdikdə İxtisas Komissiyasının iclası səlahiyyətlidir və qərarlar sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

VII. Vəkilliyə namizəd Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyünə qəbul etməkdən imtina haqqında qərardan həmin qərar ona təqdim edildiyi gündən 20 gün müddətində məhkəməyə qanunvericiliyin və ixtisas imtahanı qaydalarının tətbiqinin düzgünlüyünə dair şikayət verə bilər.

VIII. İxtisas imtahanını verə bilməyən şəxs bir ildən tez olmamaqla İxtisas Komissiyasının rəyi əsasında təkrar imtahana buraxıla bilər.

IX. İxtisas imtahanının qaydaları Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti tərəfindən müəyyən edilir.

X. İxtisas Komissiyası Vəkillər Kollegiyasının Ümumi yığıncağı tərəfindən qəbul edilən Əsasnaməyə müvafiq olaraq fəaliyyət göstərir.

Madde 6. Vəkilin andı

I. Vəkillər Kollegiyasına üzv qəbul olunmuş şəxs Kollegiyanın Rəyasət Heyətinin iclasında dövlət bayrağı önündə aşağıdakı məzmununda and içir:

«Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyalarına və qanunlarına əməl etməklə vəkil vəzifələrimi müstəqil olaraq şərəflə və vicdanla yerinə yetirməyə, ədalətli və prinsipial olmağa, insan hüquq və azadlıqlarını mərdliklə və dönmədən müdafiə etməyə, peşə sirrini qorumağa təntənəli surətdə and içirəm».

II. Vəkillərin səlahiyyətləri and içdiyi andan başlayır və vəkillər həmin vaxtdan vəkil reyestrinə daxil edirlər.

III. Vəkillər andın mətninə imza edir və bu sənəd vəkillərin şəxsi işində saxlanılır.

Maddə 7. Vəkillərin İntizam Komissiyası

I. Vəkillər tərəfindən peşə vəzifələrinin həyata keçirilməsi ilə bağlı yol verilən intizam pozuntularına dair şikayətlərə və müraciətlərə baxılması və onların intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi ilə əlaqədar məsələlərin həll olunması üçün Vəkillər Kollegiyasının nəzdində Vəkillərin İntizam Komissiyası yaradılır.

II. Vəkillərin İntizam Komissiyası «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa, bu Qanuna və onun əsasında Vəkillər Kollegiyasının Ümumi yığıncağı tərəfindən qəbul edilən Əsasnaməyə müvafiq olaraq fəaliyyət göstərir.

Maddə 8. Vəkillərin intizam məsuliyyəti

I. Vəkil peşə borcunu həyata keçirərkən «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununun, bu Qanunun və digər qanunvericilik aktlarının tələblərini pozduqda o, intizam məsuliyyətinə cəlb edilir.

II. Vəkil yalnız Vəkillərin İntizam Komissiyasının rəyinə əsasən Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti tərəfindən intizam məsuliyyətinə cəlb edilir.

III. Vəkil haqqında intizam tənbehi intizam pozuntusunun aşkar edildiyi gündən altı ay, törədildiyi gündən isə bir il müddətində tətbiq edilə bilər.

IV. Vəkillər barəsində intizam icraatı Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətində başlanır.

V. İntizam Komissiyası intizam icraatının başlandığı gündən bir ay müddətində, bir qayda olaraq, vəkilin iştirakı ilə araşdırma aparır və müvafiq rəyini Rəyasət Heyətinə təqdim edir.

VI. İntizam Komissiyasının rəyi əsasında Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti tərəfindən vəkile aşağıdakı intizam tənbehləri tətbiq edilə bilər:

- iradtutma;
- töhmət;
- üç aydan bir il müddətində vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olmanın dayandırılması.

Vəkilin hərəkətində pozuntu müəyyən edilmədikdə və ya icraata başlama müddəti keçdikdə intizam icraatına xitam verilir.

VII. Üç aydan bir il müddətində vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olmanın dayandırılması haqqında qərardan məhkəməyə şikayət vermək olar.

VIII. Vəkillər kollegiyasından xaric edilməyə səbəb ola biləcək əsaslar olduqda İntizam Komissiyasının rəyi əsasında Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti məsələnin həlli üçün məhkəməyə müraciət edərək həmin məsələ ilə bağlı məhkəmə qərarı qanuni qüvvəyə minənədək vəkilin fəaliyyətini dayandıra bilər.

Maddə 9. Vəkilin fəaliyyətinə xitam verilməsi

I. Vəkilin fəaliyyətinə aşağıdakı hallarda xitam verilə bilər:

- öz arzusu ilə fəaliyyətinə xitam verilməsi barədə yazılı ərizə verildikdə;
- barəsində məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş ittihamedicisi hökmü və ya tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqinə dair qərarı olduqda;
- fəaliyyət qabiliyyətsizliyi və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyətliliyi məhkəmə tərəfindən müəyyən edildikdə;
- vəfat etdikdə;
- məhkəmə tərəfindən ölmüş elan edildikdə və ya itkin düşmüş hesab edildikdə;
- Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyündən xaric edildikdə;
- «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə və bu Qanunla vəkiliyə namizədlər üçün müəyyən edilmiş tələblərə uyğun gəlmədiyini aşkar edildikdə;
- üzvlük haqqını altı aydan artıq müddətdə üzrsüz səbəbdən ödəmədikdə.

II. Vəkillərin fəaliyyətinə Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin qərarı ilə xitam verilir. Bu maddənin I hissəsinin 7-ci və 9-cu abzaslarında nəzərdə tutulmuş hallarda vəkillərin fəaliyyətinə xitam verilməsi yalnız vəkilin Kollegiyadan xaric olunması barədə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı əsasında həyata keçirilə bilər.

Maddə 10. Vəkillər Kollegiyasının vəsaiti

I. Vəkillər Kollegiyasının vəsaiti ona daxil olan üzvlük haqqından yaranır.

II. Vəkillər Kollegiyasına daxil olan vəsaitin miqdarı və xərclənməsi qaydası onun Nizamnaməsinə uyğun olaraq müəyyən edilir.

Maddə 11. Vəkillik fəaliyyəti ilə bağlı məsələlərin tənzimlənməsi

Bu Qanunla tənzimlənməyən vəkillik fəaliyyəti ilə bağlı, o cümlədən vəkillik, vəkilliyin vəzifələri, vəkillik fəaliyyəti, vəkillik fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin ümumi qaydaları, vəkilliyin rəmzləri, vəkillik fəaliyyətinin təminatı, vəkil, vəkilin köməkçisi, vəkilin hüquqları və vəzifələri, vəkil sirri, vəkil etikası, vəkil tərəfindən göstərilən hüquqi yardım haqqının ödənilməsi, dövlət hesabına hüquqi yardımın göstərilməsi, vəkilin pensiya təminatı, əcnəbilər tərəfindən hüquqi yardımın göstərilməsi və digər məsələlər «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir.

Maddə 12. Qanunun qüvvəyə minməsi

Bu qanun dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

Keçid m dd sı

I. Bu Qanunun qüvvəyə mindiyi günədək mövcud olan Naxçıvan Muxtar Respublikası Hüquq M sl h txanasının bütün hüquq və vəzifələri, mülkiyyətində v  istifadəsində olan əmlak yeni yaranmıř Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyasına keçir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası
Ali Məclisinin Sədri Vasif TALIBOV.

08 yanvar 2008-ci il.

**«NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ VƏKİLLƏR KOLLEGİYASI
HAQQINDA»
NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ QANUNU BARƏDƏ
NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI ALİ MƏCLİSİNİN QƏRARI**

Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində hər bir şəxsin məhkəmə prosesində, ibtidai istintaqda və təhqiqatda öz hüquqlarının və qanunla qorunan mənafeələrinin müdafiəsini həyata keçirmək üçün onlara hüquqi yardım göstərən vəkillərin fəaliyyətini tənzimləmək, fiziki və hüquqi şəxslərə yüksək keyfiyyətli hüquqi yardımın göstərilməsi üzrə vəkillərin hüquqi statusunu və onların özünüidarəsinin əsaslarını müəyyən etmək məqsədi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi **qərara alır**:

«Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanunu qəbul olunsun.

Naxçıvan Muxtar Respublikası
Ali Məclisinin Sədri Vasif TALIBOV.
08 yanvar 2008-ci il.

**«NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ VƏKİLLƏR KOLLEGİYASI
HAQQINDA»
NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ QANUNUNUN TƏTBİQ EDİLMƏSİ
BARƏDƏ
NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI ALİ MƏCLİSİ SƏDRİNİN FƏRMANI**

«Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin Qanunun tətbiq olunmasını təmin etmək məqsədi ilə **qərara alıram**:

1. Müəyyən edilsin ki, «Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununun 5-ci maddəsinin III bəndində nəzərdə tutulmuş «müvafiq icra hakimiyyəti orqanı»nın səlahiyyətlərini Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi həyata keçirir.

2. Bu fərman dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası
Ali Məclisinin Sədri Vasif TALİBOV.
08 yanvar 2008-ci il.

**R.R.SÜLEYMANOVUN NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI ALİ
MƏHKƏMƏSİNİN SƏDRİ TƏYİN EDİLMƏSİ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini, habelə «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsinə rəhbər tutaraq **qərara alıram**:

Ramiz Rəhim oğlu Süleymanov Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri təyin edilsin.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
11 fevral 2008-ci il.

**NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI MƏHKƏMƏLƏRİNİN BİR
SIRA HAKİMLƏRİNİN, MƏHKƏMƏ SƏDRLƏRİNİN VƏ MƏHKƏMƏ
KOLLEGIYALARI SƏDRLƏRİNİN TƏYİN EDİLMƏSİ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 9-cu və 32-ci bəndlərini, habelə «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsinə rəhbər tutaraq qərara alıram:

1. Aşağıdakı şəxslər Naxçıvan Muxtar Respublikası məhkəmələrinin hakimləri vəzifələrinə təyin edilsinlər:

Əhmədov Zülfüqar Əziz oğlu - Sədərək Rayon Məhkəməsinin hakimi;
Əliyev Qasım Vəli oğlu - Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi Məhkəməsinin hakimi;
Heydərov Faiq İnqilab oğlu - Naxçıvan Muxtar Respublikası İqtisad Məhkəməsinin hakimi;
Məmmədov Qabil Neymət oğlu - Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi Məhkəməsinin hakimi;
Zülfüqarov Hüseyn Nadir oğlu - Şərur Rayon Məhkəməsinin hakimi;

2. Əliyev Qasım Vəli oğlu Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi Məhkəməsinin sədri vəzifəsinə təyin edilsin.

3. Zülfüqarov Hüseyn Nadir oğlu Şərur Rayon Məhkəməsinin sədri vəzifəsinə təyin edilsin.

4. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin aşağıdakı hakimləri həmin məhkəmənin məhkəmə kollegiyalarının sədrləri vəzifələrinə təyin edilsinlər:

Abdullayev Vəli Əsgər oğlu - Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət və inzibati xətəalara dair işlər üzrə kollegiyasının sədri;
Allahverdiyev Əli Kərim oğlu - Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki işlər üzrə kollegiyasının sədri

5. Müəyyən edilsin ki, bu sərəncamın 1-ci bəndində göstərilən hakimlərin səlahiyyət müddəti «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun keçid müddələrinin 7-ci bəndi ilə tənzimlənir.

İlham ƏLİYEV.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
22 yanvar 2008-ci il

**NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ FƏXRİ ADLARININ VERİLMƏSİ
HAQQINDA
NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI ALİ MƏCLİSİ SƏDRİNİN FƏRMANI**

Naxçıvan Muxtar Respublikasında təhsil, səhiyyə, mədəniyyət və mətbuatın inkişafında, dövlət qulluğunda və məhkəmə orqanlarında səmərəli fəaliyyətlərinə görə:

Həsənova Sədaqət Qurbanəli qızına,
Axundova Səadət Sultan qızına - «Əməkdar müəllim» fəxri adı;
Əsgərova Sədaqət Cabir qızına - «Əməkdar həkim» fəxri adı;
Həmzəyeva Ülvyyə Tapdıq qızına - «Əməkdar rəssam» fəxri adı;
Məmmədova Mətanət Elmixan qızına - «Əməkdar jurnalist» fəxri adı;
İsmayılova Sevda Məmməd qızına - «Əməkdar dövlət qulluqçusu» fəxri adı;
Kuimova Vera Gennadiyevnaya - «Əməkdar hüquqşünas» fəxri adı verilsin.

Naxçıvan Muxtar Respublikası
Ali Məclisinin Sədri Vasif TALIBOV.
07 mart 2008-ci il.

**İNSAN HÜQUQ VƏ AZADLIQLARI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN VƏ İNSAN
HÜQUQLARI ÜZRƏ
AVROPA MƏHKƏMƏSİNİN TƏCRÜBƏSİNDƏ**

Hafiz Qənbər oğlu Nəşibov

Hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyanın sədri

**Məhkəmə qətnaməsinin qismən elan edilməsi Avropa Məhkəməsi tərəfindən açıq və ədalətli
məhkəmə araşdırması hüququna verilən təfsir kontekstində**

İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında Konvensiyanın 6-cı maddəsində təsbit edilən ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ və bu hüququn pozulması ilə bağlı İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin təcrübəsi Bülletenimizin ilk sayından başlayaraq mütəmadi olaraq tədqiq edilən məsələlərdəndir.

Hazırkı yazıda Avropa Məhkəməsinin müvafiq presedentləri əsasında ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun vacib elementlərindən biri olan məhkəmə araşdırmasının aşkarlığı prinsipinə aid konkret məsələ və həmin məsələnin mülki-prosessual qanunvericiliyimizdə təsbiti haqqında düşüncələrimizlə bölüşmək istədik.

Bir sıra digər elementlərlə yanaşı məhkəmə araşdırmasının aşkarlığı prinsipini də əks etdirən norma Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində belə təsbit edilir:

«1.Hər kəs onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən və ya ona qarşı hər hansı cinayət ittihamı irəli sürülərkən, qanun əsasında yaradılmış müstəqil və qərəzsiz məhkəmə vasitəsilə ağılabatan müddətdə işinin ədalətli və açıq araşdırılması hüququna malikdir. Məhkəmə qərarı açıq elan edilir, lakin demokratik cəmiyyətdə əxlaq, ictimai qayda və ya milli təhlükəsizlik maraqları naminə, həmçinin yetkinlik yaşına çatmayanların maraqları və ya tərəflərin şəxsi həyatının müdafiəsi bunu tələb etdikdə, yaxud məhkəmənin fikrincə, aşkarlığın ədalət mühakiməsinin maraqlarını poza biləcəyi xüsusi hallar zamanı ciddi zərurət olduqda mətbuat və ictimaiyyət bütün proses boyu və ya onun bir hissəsində məhkəmə iclasına buraxılmaya bilər».[1]

Göründüyü kimi, Konvensiyada müəyyən istisnalarla məhkəmə qərarının açıq elan edilməsi ədalətli və açıq məhkəmə araşdırmasına olan hüququn vacib şərti kimi müəyyən edilir.

Bəzi ölkələrin, məsələn Rusiya Federasiyasının mülki - prosessual qanunvericiliyi xüsusilə mürəkkəb işlər üzrə məhkəmə baxışı nəticəsində çıxarılmış qətnamələrin ancaq nəticəvi hissəsinin elan edilməsini, əsaslandırılmış bütöv məhkəmə qətnaməsinin isə sonrakı 3 gün ərzində tərtib edilib işdə iştirak edən şəxslərə göndərilməsini nəzərdə tutur.

Həmin prosessual normanın Rusiyanın milli məhkəmələri tərəfindən tətbiq edilməsi Rusiya Federasiyası ilə bu ölkənin vətəndaşı Rakib Biryukov arasında mübahisəyə səbəb olmuş və mübahisənin Avropa Məhkəməsində araşdırılması ilə nəticələnmişdi.

Avropa Məhkəməsinə ünvanladığı ərizəsində V.Biryukov iddia edirdi ki, onun iştirakı ilə baxılmış mülki iş üzrə çıxarılmış qətnamənin nəticəvi hissəsinin elan edilməsi ilə Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində təsbit edilən məhkəmə qərarının açıq elan edilməsi haqqında tələbə riayət edilməmiş və nəticədə onun açıq və ədalətli məhkəmə araşdırmasına olan hüququ pozulmuşdur.

İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsində 17 yanvar 2008-ci ildə baxılmış həmin işin halları aşağıdakılardan ibarət idi.

Rusiya Federasiyasının Samara vilayətinin Tolyatti şəhərində yaşayan Rakib Biryukov 1999-cu ilin may ayında yol qəzası nəticəsində qolunu sındırmış və xəstəxanaya yerləşdirilmişdi. Lakin bir neçə gün sonra onun zədələnmiş qolu amputasiya edilmişdi.

Biryukov, qolunun amputasiya edilməsində xəstəxanın tibb heyətini təqsirli görərək, 1999-cu ilin oktyabr ayında Ulyanovsk vilayətinin Nikolayevski Rayon Məhkəməsində xəstəxanaya qarşı iddia qaldırmışdı. Məhkəmə, 2001-ci ilin aprel ayının 2-də keçirdiyi açıq məhkəmə baxışında, tərəfləri, şahidləri dinləyib digər sübutları da araşdırdıqdan sonra mülki prosesi qətnamənin nəticəvi hissəsinin elan edilməsi ilə bitirmişdi. Məhkəmənin elan etdiyi qərar aşağıdakı məzmununda idi:

« Nikolayevski Rayon Məhkəməsi hakim ВТ₁ ibarət tərkibdə, açıq məhkəmə iclasında Biryukov Rakib İsmayıloviçin Nikolayevski Xəstəxanasına qarşı sağlamlığına vurulan zərərə görə kompensasiyanın ödənilməsi haqqında iddiası üzrə mülki işə baxaraq, Rusiya Federasiyasının Mülki Məcəlləsinin 1064-cü maddəsinə əsaslanıb və RSFSR-in Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 14, 50, 191, 194-197-ci maddələrini rəhbər tutub, qət etdi:

Sağlamlığın itirilməsinə görə kompensasiyanın ödənilməsi barədə Biryukov Rakib İsmayıloviçin Ulyanovsk vilayətinin Nikolayevski Rayon Xəstəxanasına qarşı iddiası rədd edilsin.

Qətnamədən 10 gün müddətində Nikolayevski Rayon Məhkəməsi vasitəsi ilə Ulyanovsk Vilayət Məhkəməsinə şikayət və yaxud protest verilə bilər».[2]

Rayon məhkəməsinin əsaslandırılmış qətnaməsi Biryukova 06 aprel 2001-ci ildə təqdim edilmişdi. Artıq bu bütöv qətnamədə məhkəmə baxılan mülki-hüquq münasibətlərinə tətbiq etdiyi Rusiya Federasiyasının 1064-cü maddəsi ilə bağlı mülahizələrini əks etdirərək, qeyd etmişdi ki, həmin maddi-hüquq normasına görə insanın sağlamlığına və yaxud əmlakına vurulan ziyanın əvəzi zərər vuran şəxs tərəfindən ödənilməlidir. Bundan sonra məhkəmə araşdırdığı sübutlara istinad etməklə Biryukovun qolunun amputasiya edilməsi ilə xəstəxana işçilərinin hərəkətləri arasında səbəbli əlaqənin olmaması qənaətinə gəlmiş və bu üzdən iddianın rədd olunmasına dair qərar vermişdi.

R.Biryukov birinci instansiya məhkəməsinin qətnamənin tam mətnini elan etməməsini əsas tutub, Ulyanovsk Vilayət Məhkəməsinə apellyasiya şikayəti ilə müraciət etmişdi.

Vilayət Məhkəməsi şikayətlə bağlı keçirdiyi açıq məhkəmə iclasında Biryukovun apellyasiyasını rədd etdi. Apellyasiya məhkəməsi qərarını onunla əsaslandırmışdı ki, rayon məhkəməsi qətnamənin nəticəvi hissəsinin elan etdikdən sonra müəyyən olunmuş vaxtda əsaslandırılmış qətnamənin surətini iddiaçı Biryukova təqdim etməklə, bütün prosedur qaydalara, o cümlədən Mülki-Prosessual Məcəllənin 203-cü maddəsinə tam əməl etmişdi. Apellyasiya Məhkəməsi də R.Biryukovun iştirakı ilə keçirdiyi məhkəmə iclasında çıxardığı qərarın yalnız nəticəvi hissəsinin elan etmiş, əsaslandırılmış qərarının surətini Biryukova bundan bir müddət sonra təqdim etmişdi.

Mülki işə baxılan dövrdə məhkəmə qətnaməsinin elan edilməsi ilə bağlı məsələləri həmin vaxt qüvvədə olmuş RSFSR-in Mülki Prosesual Məcəlləsinin aşağıdakı qaydaları tənzimləyirdi:

Maddə 9

«B T}qərar hər bir halda açıq elan olunur»[3];

Maddə 203

«Qərar məhkəmə baxışı qurtardıqdan dərhal sonra çıxarılmalıdır. Müstəsna hallarda xüsusilə mürəkkəb işlər üzrə qərarın tərtib edilməsi üç gündən çox olmayan müddətə qədər uzadıla bilər, bir şərtlə ki qərarın nəticəvi hissəsi məhkəmə baxışı qurtardıqdan sonra həmin məhkəmə iclasında elan edilmiş olsun. Bununla eyni zamanda məhkəmə, işdə iştirak edən şəxslərə və nümayəndələrə əsaslandırılmış qərarla nə vaxt tanış ola biləcəklərini elan etməlidir.

Elan edilmiş qərarın nəticəvi hissəsi mülki işə baxan bütün hakimlər tərəfindən imzalanmalı və işə əlavə edilməlidir».[4]

Rusiya hökuməti də göstərilən qaydalara əsaslanıb, qətnamənin nəticəvi hissəsinin məhkəmə araşdırması qurtardıqdan dərhal sonra ərizəçinin də iştirak etdiyi həmin iclasda elan edilməsinə və sonra 3 gün ərzində əsaslandırılmış qətnamənin Biryukova təqdim olunmasına istinad edərək, qətnamənin nəticəvi hissəsinin elan olunması ilə Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində təsbit edilən məhkəmə qərarının açıq elan olunması haqqında tələbin pozulmadığını bildirmiş və R.Biryukovun Avropa Məhkəməsinə ünvanladığı iddia ilə razılaşmamışdı.

Avropa Məhkəməsi işin faktiki tərəfini və yuxarıda göstərilən qaydaları Rusiya Federasiyasının prosessual qanunvericiliyinin digər normaları ilə müqayisə edib, müəyyən etdiyi halları Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində təsbit edilən məhkəmə araşdırmasının aşkarlığı prinsipi (o cümlədən məhkəmə qərarının açıq elan edilməsi tələbi) nöqtəyi-nəzərindən təhlil edərək aşağıdakı nəticələrə gəlmişdir.

Avropa Məhkəməsi, İnsan hüquqları və əsas azadlıqlar haqqında Konvensiyanın təyinatının və məqsədlərinin 6-cı maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun geniş təfsir olunmasını tələb etdiyini xatırladıb, bildirdi ki, ədalətli məhkəmə araşdırmasına olan hüquq məhkəmə araşdırmasının aşkarlığı prinsipi ilə şərtləndirildiyi kimi, açıq məhkəmə araşdırması prinsipi də ilk növbədə ədalət mühakiməsinin səmərəli ictimai nəzarət altında həyata keçirilməsini ehtiva edir.

Beynəlxalq məhkəmə əvvəl baxdığı işlərə (Prettonun və başqalarının İtaliyaya qarşı 8 dekabr 1983-cü il tarixli və Aksenin Almaniyaya qarşı 8 dekabr 1983-cü il tarixli qərarlara) istinad edərək bir daha bəyan etdi ki, «məhkəmə baxışının açıq xarakteri tərəfləri ədalət mühakiməsinin gizli, yeni ictimai nəzarətdən kənar həyata keçirilməsindən müdafiə edir, həm də bunun vasitəsi ilə yuxarı və aşağı instansiya məhkəmələrinə etimadın qorunub saxlanması təmin edilir» (qərarın 30-cu bəndi).[5] Məhkəmə qərarının açıq elan edilməsi isə, beynəlxalq məhkəmənin mövqeyinə görə, məhkəmə araşdırmasının aşkarlığını və nəticə etibarını ilə ədalətli məhkəmə araşdırmasına olan hüququn səmərəli şəkildə həyata keçirilməsini təmin edən mühüm vasitələrdən biridir.

Bu prinsiplə əsaslara dayanaraq, Avropa Məhkəməsi məhkəmə qərarının nəticəvi hissəsinin elan edilməsi ilə ədalət mühakiməsinin aşkarlığının təmin edilməsi məsələləri arasında olan əlaqəni araşdırdı. Beynəlxalq məhkəmə qeyd etdi ki, məhkəmə araşdırması sonunda məhkəmə qərarının tam elan edilməməsi, heç də bütün hallarda məhkəmə qərarının açıq elan edilməməsi anlamına gəlmir və açıq məhkəmə baxışına olan hüququn pozulması ilə nəticələnir.

Çünki, Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində təsbit edilən məhkəmə qərarının açıq elan edilməsi haqqında tələb müstəsna olaraq məhkəmə baxışı sonunda çıxarılmış qərarın tam oxunması ilə təmin olunmur. Qərar tam elan

olunmadığı təqdirdə də müəyyən vasitələrlə həmin konvensiya tələbinin realizə edilməsinə nail olmaq mümkündür.

Mövqeyini əsaslandırarkən Avropa Məhkəməsi ilk növbədə ona diqqəti yönəltdi ki, məhkəmə qərarı qismən elan edildiyi hallarda da qərarı dinləyənlərə, ictimaiyyətə məhkəmənin nədən bu nəticəyə gəldiyi kifayət qədər aydın olmalıdır. Başqa sözlə qismən elan edilən qərar da məhkəmənin gəldiyi nəticələri əsaslandıran mühüm hallar öz əksini tapmalıdır.

Bu mülahizələri ilə bağlı beynəlxalq məhkəmə, Avropa Komissiyasının Krokianinin və başqalarının İtaliyaya qarşı işi üzrə 18 dekabr 1980-cı ildə çıxardığı qərardada istinad edərək qeyd etdi ki, həmin presedentdə cinayət mühakiməsi qaydasında işə baxan milli məhkəmə mövcud təcrübəyə uyğun olaraq, araşdırma sonunda proses iştirakçıları və ictimaiyyət qarşısında hökmü tam elan etməsə də, açıqladığı qısa qərara təqsirləndirilən şəxslərə qarşı hansı cinayətə görə ittihamın irəli sürülməsini, məhkəmə tərəfindən onların nədə təqsirli bilindiğini, ağırlaşdırıcı halları və təqsirləndirilənlərə təyin olunan cəzaları göstərmişdi. Bu üzədən Komissiya elan olunmuş qərarın qısa olmasına baxmayaraq, onun kifayət qədər aydın olması və Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin tələblərinə cavab verməsi haqqında nəticəyə gəlmişdi (Biryukovun işi üzrə qərarın 33-cü bəndi).

R.Biryukovun iddiasına baxarkən Avropa Məhkəməsi məhkəmə qərarının açıq edilməsinə dair qanunun tətbiqi məsələsi ilə bağlı aşağı instansiya məhkəmələrinin qərarlarından verilmiş şikayətlərin yuxarı instansiya məhkəmələrinin müvafiq qərarları ilə rədd edildiyi işlərə və bu işlərlə əlaqədar olan özünün əvvəlki iş təcrübəsinə də toxundu. Beynəlxalq məhkəmə qeyd etdi ki, belə hallarda yuxarı instansiya məhkəməsində aparılan məhkəmə baxışı yalnız qanunun tətbiqi məsələləri ilə məhdudlaşdığından, yuxarı məhkəmənin çıxardığı yeni qərar aşağı məhkəmənin qərarını qəti qərara çevirməklə özü-özlüyündə işin hallarının yenidən müəyyən edilməsinə və işə cəlb olunan şəxslərin vəziyyətinin dəyişməsinə səbəb olmur.

Odur ki, belə vəziyyətlərdə birinci instansiya məhkəməsinin qərarının auditoriya qarşısında elan edilməməsi ancaq müəyyən şərtlər daxilində Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində təsbit edilən məhkəmə qərarının açıq elan edilməsi barədə tələbə cavab verən hal kimi qiymətləndirilə bilər (Biryukovun işi üzrə qərarın 34-cü bəndi).

Bu şərtlər hansılardır?

Prettonun və başqalarının İtaliyaya qarşı 8 dekabr 1983-cü il tarixli iş üzrə nəticələri xatırlıyan beynəlxalq məhkəmə belə şərtlər sırasında ilk növbədə bu cürə qərarın saxlanması üçün məhkəmənin dəftərxanasına verilməsini və həmin qərarın tam mətninin istənilən şəxs üçün əlçatan olmasını göstərdi.

İkinci şərt - şikayətlə bağlı məhkəmə dinləmələrinin açıq keçirilməsi və aşağı instansiya məhkəməsinin qərarının açıq məhkəmə baxışında elan edilməsidir (yuxarıda istinad olunan Aksenin işi).

Nəhayət üçüncü şərt qərarın tam mətninin mühüm məhkəmə qərarlarının dərc edildiyi rəsmi topluda yerləşdirilməsi və beləliklə marağı olan hər bir şəxsə həmin qərarı əldə etmək imkanının təmin edilməsidir (Şutterin İsveçrəyə qarşı 22 fevral 1984-cü il tarixli iş).

Avropa Məhkəməsi Lamannanın Avstriyaya qarşı 10 iyul 2001-ci il tarixli qərarını xatırlayaraq, məsələyə birinci instansiya məhkəməsində açıq baxıldığı, lakin məhkəmə qərarının açıq elan olunmadığı başqa bir hala da toxunub, qeyd etdi ki, əgər sonradan həmin işə apellyasiya qaydasında baxılması nəticəsində qəbul edilmiş qərar açıq elan edilmişsə və aşağı məhkəmənin qərarını qəti qərara çevirən apellyasiya məhkəməsinin qərarı birinci instansiya məhkəməsinin çıxardığı qərarın da qısa mətnini (əsas müddəalarını) özündə əks etdiribsə, belə vəziyyətdə məhkəmə qərarının açıq elan olunmasına dair konvensiya tələbinin pozulduğunu iddia etmək düzgün deyil (Biryukovun işi üzrə qərarın 35-ci bəndi).

R.Biryukovun işi üzrə müəyyən edilmiş halları, eləcə də Rusiya Federasiyasının müvafiq qanunvericiliyini yuxarıda istinad olunan qərarlarda yürütdüyü fikirləri ilə müqayisə edən Avropa Məhkəməsi, araşdırılan işdə, ümumiyyətlə həmin ölkədə məhkəmə qərarının auditoriya qarşısında açıq elan edilməsi (ucadan oxunması) üsulunun xaricində, digər vasitələrlə qeyri-müəyyən sayda şəxslərin məhkəmə qətnaməsinin tam mətni ilə tanış ola bilmələrinə, yeni mülki məhkəmə prosesi üzərində ictimai nəzarətin həyata keçirilməsinə real imkanların olub-olmadığını araşdırdı. Bununla əlaqədar Avropa Məhkəməsi Rusiya Federasiyasının qanunvericiliyində təsbit edilmiş müvafiq prosessual qaydaların təhlilini aparıb, bu ölkənin Mülki Prosessual Məcəlləsinin 203 və 213-cü maddələri və Rusiya Ali Məhkəməsi yanında Məhkəmə Departamentinin 29 yanvar 1999-cu il tarixli 8 nömrəli Təlimatının 181 və 184-cü bəndləri ilə birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsinin (onun tam mətninin) surətinin verilməli olduğu şəxslərin dairəsinin ancaq tərəflərlə və işə baxılmasında iştirak edən digər konkret prosessual şəxslərlə məhdudlaşdırıldığını müəyyən etdi. İşə aidiyyəti olan Rusiyanın digər normativ aktları da (Kütləvi informasiya vasitələri haqqında 27 dekabr 1997-ci il tarixli, Məlumatların mühafizəsi haqqında 20 fevral 1995-ci il tarixli qanunları, ölkə prezidentinin 6 mart 1997-ci il tarixli 188 nömrəli fərmanı) beynəlxalq məhkəmənin mövqeyinə görə, birinci instansiya məhkəməsinin qərarının ictimaiyyətə bəlli edilməsi üçün yetərli imkanlar nəzərdə tutmurdu.

Nikolayevski Rayon Məhkəməsi Biryukovun iddiası üzrə mülki işə baxılması sonunda yalnız qətnamənin nəticəvi hissəsini açıq elan etmişdi. Həmin qısa qərarla məhkəmə baxdığı mülki-hüquq münasibətlərinə tətbiq etdiyi Rusiya Federasiyasının Mülki Məcəlləsinin 1064-cü maddəsinə istinad etsə də, belə istinadı yetərli sayıb, həmin maddə-hüquq normasında təsbit edilən hallardan məhz hansı birini əsas kimi götürdüyünü göstərməmişdi.

Bu səbəbdən, Avropa Məhkəməsi belə qənaətə gəldi ki, 1064-cü maddədə göstərilən işə aidiyyəti olan konkret hallar elan edilmədən ancaq qətnamənin nəticəvi hissəsi açıq oxunduğundan, həmin vaxt qərarı dinləyən auditoriyaya məhkəmənin nədən Biryukovun iddiasının əsassız sayılması və onun tələblərinin rədd olunması haqqında nəticəyə gəlməsi, başqa sözlə məhkəmə qərarının qanuni əsaslara dayanıb-dayanmaması aydın olmamışdı.

Rusiya Federasiyasının yuxarıda istinad olunan qanunvericiliyi isə mülki icraatda iştirak edən konkret prosessual şəxslər istisna olmaqla, digər şəxslərə əsaslandırılmış məhkəmə qərarının surətinin verilməsini və yaxud bu qərarın dərc edilməsini və ya başqa üsullarla açıqlanmasını nəzərdə tutmadığından, Biryukovun şikayəti üzrə keçirilən apellyasiya baxışı nəticəsində çıxarılmış qərarın da ancaq nəticəvi hissəsi açıq elan olunduğundan, proses iştirakçıları sırasına daxil olmayan insanlar, geniş ictimaiyyət birinci instansiya məhkəməsinin sözü gedən qərarı (əsaslandırılmış qətnamənin tam mətni) ilə tanış olmaq imkanından məhrum idi.

Həmin əsaslara görə Avropa Məhkəməsi Rakib Biryukovun iddiası üzrə mülki işə Rusiya Federasiyasının milli məhkəmələri tərəfindən baxılan zaman mülki mühakiməyə (məhkəməyə) ictimai nəzarətin təmin olunmaması, yəni Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində təsbit edilən məhkəmə araşdırmasının açıq keçirilməsi prinsipinin və bunun nəticəsi kimi ədalətli məhkəmə araşdırmasına olan hüququn pozulması haqqında nəticəyə gəldi.

Avropa Məhkəməsinin Biryukovun işi üzrə gəldiyi nəticələr, ümumiyyətlə həmin iş bir presedent olaraq bizim üçün də əhəmiyyətlidir. Çünki, Azərbaycan Respublikasının mülki-prosessual qanunvericiliyi müəyyən hallarda məhkəmə qətnaməsinin nəticəvi hissəsinin elan edilməsinə yol verməklə, bu məsələ barəsində Rusiya Federasiyasının yuxarıda təhlil edilən normalarına oxşar prosessual qaydalar nəzərdə tutur.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 214-cü maddəsinə görə «mürəkkəb işlər üzrə hakim ancaq qətnamənin nəticə hissəsini elan edə bilər» (maddə 214.3). «Qətnamənin elan edilmiş nəticə hissəsi yazılı formada tərtib edilməli, hakim və ya hakimlər tərəfindən imzalanmalı və işə əlavə edilməlidir. Qətnamənin nəticə hissəsi elan edildikdən sonra sədrlik edən işdə iştirak edən şəxslərə və nümayəndələrə qətnamənin tam mətni ilə tanış olmanın vaxtını bildirməlidir» (maddə 214.4).

Qətnamənin nəticə hissəsinin elan edilməsi imkanı və bununla bağlı prosedur qaydalar Mülki Prosesual Məcəllənin 227-ci maddəsində də nəzərdə tutulmuşdur. Həmin maddədə deyilir: «müstəsna hallarda xüsusilə mürəkkəb işlər üzrə qətnamənin nəticə hissəsi elan edildikdən sonra əsaslandırılmış qətnamənin tərtib edilməsi 10 gün müddətində başa çatdırılmalıdır. Sədrlik edən eyni zamanda işdə iştirak edən şəxslərin əsaslandırılmış qətnaməni nə vaxt ala biləcəklərini elan edir» (maddə 227.2).

Aralarında müəyyən ziddiyyətlərin olmasına baxmayaraq, eyni məsələni tənzimləyən bu iki prosessual normadan hər halda o aydın olur ki, qətnamənin nəticəvi hissəsinin oxunması ilə başa çatan mülki işlər üzrə icraatda sonradan tərtib olunan əsaslandırılmış məhkəmə qətnaməsinin tam mətni ilə yalnız işdə iştirak edən şəxslər və onların nümayəndələri tanış ola bilərlər.

Məhkəmə qətnaməsinin (onun surətlərinin) paylanması ilə bağlı ümumi qaydaları müəyyən edən Mülki Prosesual Məcəllənin 227.3 və 237-ci maddələri də bu nəticənin doğru olduğunu göstərir. Çünki, həmin maddələrdə də məhkəmənin tərtib edildikdən sonra növbəti gün və yaxud ən gec 3 gün ərzində qətnaməni göndərməyə (rəsmən təqdim etməyə) borclu olduğu şəxslərin dairəsi məhkəmə iclasına gəlməyənlər də daxil olmaqla ancaq işdə iştirak edən şəxslərlə məhdudlaşdırılır.

Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 46-cı maddəsi işdə iştirak edən şəxslərin tam siyahısını nəzərdə tutmuşdur. Həmin maddəyə görə işdə iştirak edən şəxslərin dairəsinə aşağıdakı şəxslər daxildir:

- 1) tərəflər -iddiaçılar və cavabdehlər;
- 2) mübahisənin predmetinə müstəqil tələblər irəli sürən və mübahisənin predmetinə müstəqil tələblər irəli sürməyən üçüncü şəxslər;
- 3) MPM-in 24-40-cü fəsilərində nəzərdə tutulan icraat üzrə ərizəçilər və maraqlı şəxslər;
- 4) pozulmuş və mübahisə edilən hüquqlarının müdafiəsi üçün məhkəməyə müraciət etmək hüququ olan ictimai təşkilatlar, dövlət orqanları və digər orqanlar.

Göründüyü kimi işdə iştirak etməklə məhkəmə qətnaməsinin surətini əldə etmək hüququna yalnız mülki iş üzrə icraatda özünəməxsus prosessual statusa sahib olan və məhkəmə qətnaməsi ilə düzünə və yaxud dolayısı ilə maraqlarına toxunulan məhdud sayda şəxslər malikdirlər və bu dairənin xaricində Mülki Prosessual Məcəllənin heç bir norması hər hansı başqa bir şəxsə məhkəmə qətnaməsinə əldə etmək (surətini almaq) imkanı vermir.

Avropa Məhkəməsinin məhkəmə araşdırmasının aşkarlığının təmin edilməsi üçün məqbul saydığı məhkəmə qətnaməsinin ictimaiyyətin diqqətinə çatdırılmasının digər üsullarına gəldikdə, bunun üçün milli qanunvericiliyimizdə kifayət qədər səmərəli vasitələrin olmaması etiraf olunmalıdır.

Belə ki, «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 10 iyun tarixli Qanunu birinci instansiya məhkəmələrinin deyil, yalnız apellyasiya məhkəmələrinin (o cümlədən Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin) və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin qəbul etdikləri qərarların müvafiq rəsmi nəşrlərdə dərc edilməsini və internet daşıyıcılarında yayılmasını nəzərdə tutur (maddə 5). Həmin maddəyə görə birinci instansiya məhkəmələrinin qərarları ancaq yuxarı məhkəmə tərəfindən dəyişdirildiyi və yaxud ləğv edildiyi hallarda apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəmələrinin müvafiq qərarları ilə birlikdə dərc olunur. Deməli, «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Qanunun şərh edilən norması Azərbaycan Respublikası MPM-in 277.2-ci maddəsi qaydasında tərtib edilən və yuxarı məhkəmələr tərəfindən ləğv edilməyən (dəyişdirilməyən) əsaslandırılmış məhkəmə qətnaməsinin tam mətninin göstərilən üsullarla (dərc olunma və internet vasitəsilə yayılma) ictimaiyyətin diqqətinə çatdırılmasını təmin eləmir. («Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Qanunun 5-ci maddəsində yer alan birinci instansiya məhkəmələrinin qanuni qüvvəyə minmiş qərarlarının qanunvericiliklə müəyyən edilmiş üsullarla açıqlanması barədə müddəanı problemin kifayət qədər həll edilməsi kimi qəbul etmək olmaz, çünki hər halda barəsində danışdığımız qətnamələrin tam mətnlərinin ictimaiyyət üçün açıqlanması üsullarını qanunvericilik nəzərdə tutmur).

Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 378-ci maddəsi apellyasiya qaydasında məsələyə baxılarkən işin baxılmasına iclasda sədrlik edən və yaxud hakimlərdən birinin məruzəsi ilə başlanılmasını və məruzəçi hakim tərəfindən bir sıra digər hərəkətlərlə yanaşı birinci instansiya məhkəməsi qətnaməsinin məzmununun izah edilməsini nəzərdə tutur. Həmin Məcəllənin 392.1.4-cü maddəsi isə apellyasiya məhkəməsindən öz qətnaməsində baxılan birinci instansiya məhkəməsi qətnaməsinin qısa məzmununu göstərməyi tələb edir.

Düşünmək olar ki, bu prosessual qaydalar vasitəsilə ilə birinci instansiya məhkəmələrinin bütün (o cümlədən, qətnamənin nəticəvi hissəsinin oxunması və sonrakı 10 gün ərzində əsaslandırılmış qətnamənin tərtib olunması ilə başa çatan mülki işlər üzrə) qətnamələrinin açıqlanması və ictimaiyyətin diqqətinə çatdırılması təmin edilə bilər.

Lakin onu da unutmayaq ki, hər mülki iş üzrə çıxarılmış məhkəmə qətnaməsinə apellyasiya qaydasında yenidən baxılmır. Digər tərəfdən, birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsinə apellyasiya qaydasında baxılsa belə, mümkündür ki, apellyasiya baxışı açıq keçirilməsin və yaxud apellyasiya məhkəməsi özü çıxardığı qərarın ancaq nəticə hissəsini elan edib, əsaslandırılmış qərarını sonrakı günlərdə yalnız işdə iştirak edən şəxslərə göndərsin və beləliklə, yenə də birinci instansiya məhkəməsi qətnaməsinin tam mətni ictimaiyyət üçün gizli olaraq qalsın.

Deyilənlər onu göstərir ki, birinci instansiya məhkəməsində qətnamənin nəticə hissəsinin tərtib edilməsi ilə başa çatan mülki işlər üzrə ictimaiyyət üçün əlçatan olan və mülki prosesin yekunları barədə ictimai təsəvvürləri formalaşdıran əsas və yuxarıda yürüdülmən mülahizələrdən görüldüyü kimi bir çox hallarda yeganə vasitə rolunda həmin qətnamənin nəticə hissəsinin açıq (qeyri-müəyyən auditoriya qarşısında) oxunması çıxış edir.

Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 220.5-ci maddəsinə görə isə «qətnamənin nəticə hissəsində iddianın tam və ya qismən təmin edilməsi və ya rədd edilməsi haqqında məhkəmənin hansı nəticəyə gəldiyi, məhkəmə xərclərinin bölüşdürülməsi, qətnamədən şikayət vermə müddəti və qaydası göstərməlidir; işə qiyabi baxıldığı halda qətnamənin nəticə hissəsində cavabdehin qətnamənin ləğvi üçün ərizə vermə qaydası da əks olunmalıdır».

Göründüyü kimi, Mülki Prosesual Məcəllənin 220.5-ci maddəsi (əgər bu normaı hərfi mənada təfsir etsək) işə baxılma qətnamənin nəticə hissəsinin elan edilməsi ilə bitdiyi hallarda məhkəmənin üzərinə gəldiyi nəticəni əsaslandırın halları göstərmək və tətbiq etdiyi maddi-hüquq normasının müvafiq müddəasına istinad etmək vəzifəsini qoymur. Fikrimizcə, bu cürə qısa qərarı dinləyən auditoriyaya məhkəmənin nədən bu və ya digər nəticəyə gəldiyi, başqa sözlə məhkəmənin yekun qərarının qanuniliyi və əsaslılığı kifayət qədər aydın olmayacaqdır.

Bir tərəfdən bu hal, yeni işdə iştirak etməyə cəlb olunmayan, lakin həmin məhkəmə dinləmələrinə maraq göstərən qeyri-müəyyən şəxslərin (ictimaiyyətin) qətnamənin ancaq nəticə hissəsinin oxunmasından onlara məhkəmə qərarının qanuniliyi və əsaslığı barədə təsəvvürlərini formalaşdırmaq üçün yetərli olan məlumatları əldə edə bilməmələri, digər tərəfdən qanunvericiliyimizdə birinci instansiya məhkəməsi qətnaməsinin digər vasitələrlə ictimaiyyətin diqqətinə çatdırılması imkanlarının nəzərdə tutulması, məhkəmə qətnaməsinin nəticə hissəsinin elan edilməsi ilə yekunlaşın məhkəmə proseslərini ictimai nəzarətdən kənarında qoya və nəticədə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan ədalətli və açıq məhkəmə araşdırmasına olan hüququn pozulmasına yol açır.

Hesab edirik ki, belə halların baş verməsinin qarşısını almaq üçün Avropa Məhkəməsinin Rakib Biryukovun işinə baxılması zamanı yürüdüüyü mülahizələrdən irəli gələn müxtəlif yollardan istifadə etmək olar.

Bunlardan birincisi Azərbaycan Respublikası MPM-in 220.5, 227.2 və 214.3-cü maddələrinin R.Biryukovun işində Avropa Məhkəməsinin məhkəmə qətnaməsinin açıq elan edilməsi haqqında konvensiya müddəasına verdiyi təfsirdən çıxış etməklə başa düşülməsi və tətbiq edilməsidir. Yeni işə baxılma qətnamənin nəticə hissəsinin elan edilməsi ilə qurtardığı hallarda da həmin qısa qərarı elə tərtib etmək lazımdır ki, onu dinləyən auditoriyaya məhkəmənin nədən bu və ya digər nəticəyə gəlməsi kifayət qədər aydın olsun. Bunun üçün belə qərarında yalnız MPM-in 220.5-ci maddəsində sadalananları göstərməklə kifayətlənməməli, həm də məhkəmənin gəldiyi nəticəni əsaslandırın hallara və tətbiq edilən maddi-hüquq normasının konkret müddəalarına qısaca da olsa istinad etmək lazımdır (unutmayaq ki, Avropa Məhkəməsi Rusiyanın rayon məhkəməsinin belə vəziyyətdə maddi-hüquq normasına onun konkret müddələrini göstərmədən sadəcə istinad etməsini məhkəmə qərarının açıq elan edilməsi haqqında konvensiya tələbinin təmin edilməsi baxımından qaneedici saymamışdı).

Qətnamənin nəticə hissəsinin elan olunması ilə başa çatan mülki işlər üzrə sonrakı 10 gün ərzində tərtib edilən əsaslandırılmış məhkəmə qətnaməsinin tam mətninin məhkəmə binasının girişində quraşdırılmış məlumat lövhəsində yerləşdirilməsi də həmin qətnaməni qeyri-müəyyən sayda şəxslər üçün əlçatan etməklə belə məhkəmə prosesləri üzərində ictimai nəzarəti təmin edən səmərəli vasitə rolunu oynaya bilər, bir şərtlə ki, istənilən şəxs məlumat lövhəsində yerləşdirilən materialla maneəsiz tanış ola bilsin.

Birinci instansiya məhkəməsinin əsaslandırılmış qətnaməsinin ictimaiyyət üçün əlçatanlığını təmin edən vasitələrdən biri də qətnamənin tam mətninin dərc edilməsi və elektron daşıyıcıyıcılarda yayımlanması ola bilər. Bu məqsədlə birinci instansiya məhkəməsinin aid olduğu müvafiq apellyasiya məhkəməsinin rəsmi nəşrlərindən və internet sahifəsindən istifadə edilməsi məsələnin həllinə kömək edə bilər.

Qətnamənin nəticə hissəsi kimi, sonrakı 10 gündə tərtib olunan əsaslandırılmış qətnamənin tam mətninin də məhkəmə araşdırmalarına cəlb olunan şəxslərin və qeyri-müəyyən auditoriyanın iştirakı ilə açıq elan edilməsini nəzərdə tutan müddəanın Mülki Prosessual Məcəlləyə daxil edilməsi isə bizim fikrimizcə, araşdırılan problemin kökündən həll edilməsinə gətirib çıxarar və Avropa Məhkəməsində baxılmış Biryukovun işində olduğu kimi vəziyyətin bizdə də yaranmasını tamamilə istisna edərdi.

Tədqiqatın predmeti kimi, Avropa Məhkəməsinin sözügedən presedentini yalnız Rusiya ilə Azərbaycan Respublikasının mülki-prosessual qanunvericiliklərində baxılan məsələ haqqında oxşar qaydaların olmasını nəzərə alıb seçməmişdik. Bəzən, xüsusilə iş yükü böyük olan məhkəmələrdə MPM-in 214.3 və 227.2-ci maddələrində nəzərdə tutulan qaydalar əsasında deyil, həmin qaydalardan kənar, yəni mülki işin materiallarında əks etdirmədən məhkəmə qətnaməsinin nəticə hissəsinin elan edilməsi və əsaslandırılmış qətnamənin sonrakı günlərdə tərtib edilib yalnız proses iştirakçılarında göndərilməsi hallarını da problemi aktul edən amil kimi diqqətə almışdıq. Yuxarıda gətirilən presedentin işığında belə hallar artıq yalnız prosessual qaydalardan kənara çıxma kimi deyil, həm də məhkəmə qərarının açıq elan edilməsini ehtiva edən Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində təsbit edilən ədalətli və açıq məhkəmə araşdırmasına olan hüququn pozulması kimi özünü göstərəcəkdir.

Odur ki, müəkkəb işlər üzrə məhkəmə baxışının qətnamənin nəticə hissəsinin oxunması ilə bitirildiyi hallarda həm milli prosessual qanunvericiliyimizə riayət edilməli, həm də həmin prosedur qaydalar Avropa Məhkəməsinin Biryukovun işinə baxarkən açıqladığı prinsiplər və yürütdüyü mülahizələr nəzərə alınmaqla tətbiq olunmalıdır.

İstifadə edilmiş normativ-hüquqi aktların və ədəbiyyatın siyahısı:

1. İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında Konvensiya. /Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası, 11 nömrəli Protokola uyğun olaraq düzəliş edilən mətn. Avropa Şurası F-67075 Strasburq, Cedex/
2. Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsi.
- 3.»Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 10 iyun tarixli Qanunu
3. European Court of Human Rights, First Section: Case of Ryakib Biryukov v. Russia (Application no. 14810/02) Judgment, 17 January 2008 İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin rəsmi internet saytından /www.echr.coe.int/ götürülmüşdür.

[1] Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası, 11 nömrəli Protokola uyğun olaraq düzəliş edilən mətn.

Avropa Şurası F-67075 Strasburq, Cedex

[2] European Court of Human Rights, First Section: Case of Ryakib Biryukov v. Russia (Application no. 14810/02) Judgment, 17 January 2008 /www.echr.coe.int/

[3] həmin yerdə

[4] European Court of Human Rights, First Section: Case of Ryakib Biryukov v. Russia (Application no. 14810/02) Judgment, 17 January 2008 /www.echr.coe.int/

[5] həmin yerdə

Əli Kərim oğlu Allahverdiyev

Mülki işlər üzrə kollegiyanın sədri

Şəhid və şəhid ailəsi statusu haqqında qanunvericilik və mövcud təcrübə

Azərbaycan xalqının azadlıq mücadiləsi, ölkəmizin müstəqillik qazanması, dövlətin konstitusiyaya quruluşunun və suverenliyinin qorunub-saxlanması, Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ və digər torpaqlarımız uğrunda gedən müharibə, ümumiyyətlə bütövlükdə müasir tariximiz bu şanlı salnaməyə adlarını əbədi olaraq həkk edən şəhidlərimizlə, onların qəhrəmanlığı və şücaəti ilə ayrılmaz tellərlə bağlıdır.

Hər bir azərbaycanlı üçün müqəddəs olan həmin amallar uğrunda canlarını fəda edən şəhidlər xalq qarşısında ən böyük xidmətlər göstərmiş tarixi şəxsiyyətlərlə bir sırada anılır, onların əziz xatirəsi Azərbaycan dövləti və xalqı tərəfindən böyük hörmət və ehtiramla yad edilir.

Azərbaycan dövlətinin şəhidlərə, onların ailələrinə olan münasibəti xalqımızın ümummilliyet lideri Heydər Əliyevin bu sözlərində öz dolğun ifadəsini tapmışdır:

«Vətənin müdafiəsində iştirak etmiş və qəhrəmanlıq, şücaət göstərmiş insanların hamısı cəmiyyətimizin diqqət mərkəzində olmalıdır, dövlət orqanları onlara qayğı göstərməlidir. Onlar cəmiyyətdə həmişə hörmətlə qarşılanmalıdırlar. Şəhid ailələri bizim hamımızın - həm dövlətin, hökumətin, həm də cəmiyyətin daimi qayğısı altında olmalıdır».¹

Azərbaycanın mərkəzi və yerli dövlət hakimiyyəti orqanları şəhidlərin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi, onların ailə üzvlərinin maddi-rifah halının yüksəldilməsi üçün müxtəlif tədbirlər həyata keçirirlər.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında da şəhidlərin xatirəsi daima uca tutulur, şəhid ailələrinin həyat şəraitinin daha da yaxşılaşdırılması üçün böyük işlər görülür.

---

1. Prezident imzası - Prezident qayğısı. Bakı, Azərneşrin qrafiki ilə çap olunub, 1998-ci il, səh. 24

Şəhidlər xiyabanlarının abadlaşdırılması; muzeylərin və abidələrin yaradılması; şəhidlərin qəhrəmanlıqla dolu həyat yollarının öyrənilməsinin təşkili; küçələrin, meydanların, xiyabanların adlarında onların əziz xatirəsinin əbədiləşdirilməsi; şəhid ailələri üçün əvəzsiz olaraq yaşayış evlərinin tikilməsi, torpaq sahələrinin ayrılması, maddi yardımların göstərilməsi, şəhidlərin ailə üzvlərinin işlə təmin edilməsi Naxçıvan Muxtar Respublikası rəhbərliyinin həmişə diqqət mərkəzində saxladığı məsələlərdir.

Praktiki işlərlə yanaşı, müstəsna olaraq şəhidlərə həsr olunmuş qanunvericiliyin yaradılması da Azərbaycan dövlətinin və cəmiyyətinin şəhidlərə verdikləri xüsusi önəm bariz nümunəsidir.

Şəhid və şəhid ailələri ilə bağlı məsələləri tənzimləyən müvafiq normativ-hüquqi bazanın mövcudluğu, onun mütəmadi olaraq yeniləşməsi və inkişaf etdirilməsi dövlətin şəhidlərə dair siyasətində, eləcə də cəmiyyətin yanaşmasında ardıcılığın gözlənilməsini təmin edir.

Son dövrdə qəbul edilən normativ hüquqi-aktlardan «Şəhid ailəsi üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqaüdü»nün təsis edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 19 dekabr 2006-cı il tarixli fərmanını və həmin təqaüdün təyin olunması və ödənilməsi Qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 29 yanvar 2007-ci il tarixli 18 nömrəli qərarını misal çəkmək kifayətdir ki, ümummilli liderin şəhidlər və onların ailələri barəsində siyasətinin bu gün də ölkəmizin başçısı hörmətli İlham Əliyev tərəfindən ardıcılıqla davam etdirildiyini aydın görəsən.

Şəhidlərə həsr olunmuş normativ-hüquqi aktlar sırasında «Şəhid adının əbədləşdirilməsi və şəhid ailələrinə edilən güzəştlər haqqında» 3 sentyabr 1993-cü il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanunu (əlavə və dəyişikliklərlə), habelə «Şəhid adının əbədləşdirilməsi və şəhid ailələrinə edilən güzəştlərin tətbiqi qaydalarının təsdiq olunması haqqında» Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1994-cü il 15 yanvar tarixli 10 nömrəli qərarı (əlavə və dəyişikliklərlə) xüsusi yer tutur.

Adı çəkilən normativ-hüquqi aktlarda şəhid, şəhid ailəsi anlayışları və bunların hüquqi cəhətləri, şəhid və şəhid ailəsi statuslarının verilməsi qaydaları öz dəqiq hüquqi rəqlamentasiyasını tapmışdır.

Bu məsələlərin dəqiq-dürüst tənzimlənməsi şəhidliyin Azərbaycan xalqı üçün kəsb etdiyi mənadan irəli gəlir. Şəhidlik elə bir uca zirvədir ki, o yüksəklikdə ancaq müstəsna xidmətlər göstərən, vətən yolunda canından keçən, eyni zamanda bu əlamətləri özündə əks etdirən konkret normativ tələblərə cavab verən layiqli şəxs yer tuta bilər. Əks halda şəhidlik statusunun müstəsnalığı, ictimai dəyəri itirilər, bu müqəddəs adı daşıyanların, ümumiyyətlə şəhidlik institutunun xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin formalaşmasında, gənclərimizin qəhrəmanlıq və mübarizlik ruhunda tərbiyə edilməsində oynadığı rol aşına bilər.

Odur ki, şəhidlər haqqında qanunvericiliyin həm sadə insanlar, həm də müvafiq orqanlar tərəfindən düzgün qavranılması və dəqiq yerinə yetirilməsi böyük əhəmiyyət daşıyır.

Həmin məsələlərin araşdırılması məqsədilə müvafiq məhkəmə təcrübəsinin öyrənilməsi şəhidlər və şəhid ailələri barədə qanunvericiliyin heç də bütün hallarda düzgün başa düşülmədiyini və dürüst tətbiq olunmadığını göstərdi.

Belə ki, «Şəhid adının əbədləşdirilməsi və şəhid ailələrinə edilən güzəştlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının 3 sentyabr 1993-cü il tarixli Qanununa əsasən «şəhid Azərbaycan Respublikasının azadlığı, suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda həlak olan, hərbi əməliyyatlarla əlaqədar itkin düşən və qanunvericiliklə müəyyənləşdirilmiş qaydada ölmüş hesab edilən şəxsdir» (maddə 1).

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1994-cü il 15 yanvar tarixli 10 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş «Şəhid adının əbədləşdirilməsi və şəhid ailələrinə edilən güzəştlərin tətbiqi qaydaları»nın 1.2-ci bəndində şəhid anlayışı bir qədər də dəqiqləşdirilmiş və aşağıdakı şəxslərin şəhid hesab edilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

___ 1990-cı ilin yanvarında Bakı şəhərində, Lənkəran və Neftçala rayonlarında faciəli hadisələr nəticəsində həlak olanlar;

___ 11 dekabr 1988-ci ildə Leninalmada qəzaya uğrayan təyyarədə həlak olmuş şəxslər;

___ Azərbaycan Respublikasında 1988-ci ildən 1990-cı ilin yanvar ayınadək olan dövrdə Sovet Ordusunun qeyri-qanuni hərəkətləri və ya maneələri nəticəsində həlak olmuş vətəndaşlar;

___ Ermənistanla sərhəd rayonlarında və Qarabağda erməni təcavüzü nəticəsində həlak olmuş və itkin düşmüş mülki vətəndaşlar;

___ Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü uğrunda aparılan hərbi əməliyyatlar zamanı həlak olmuş və itkin düşmüş hərbi qulluqçular;

___ Azərbaycan Respublikasının azadlığı, suverenliyi və ərazi bütövlüyü ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilən digər hadisələrdə həlak olan, itkin düşən və ölmüş hesab edilən şəxslər, o cümlədən atəşkəs dövründə döyüş bölgələrində yerləşən hərbi hissələrdə və daxili işlər orqanlarında xidməti vəzifəsini yerinə yetirərkən düşmən tərəfindən açılan atəşlər nəticəsində, habelə minaya düşərkən həlak olan şəxslər;

___ Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədinin mühafizəsi üzrə xidməti vəzifələrinin icrası zamanı həlak olmuş və itkin düşmüş hərbi qulluqçular.

Şəhidin ailə üzvləri sırasına isə Qanunun həmin maddəsinə və adı çəkilən Qaydaların 2-ci bəndinə görə aşağıdakı şəxslər daxildirlər:

___ arvadı (əri);

___ valideynləri;

___ 18 yaşına çatmamış və ya həmin yaşa çatanadək əlil olmuş yaşı 18-dən yuxarı olan övladları;

___ uşaq evlərində tərbiyə olunan 18 yaşına çatmamış qardaşları və bacıları;

___ babalar və nənələr (qanunla onları saxlamaq vəzifəsini daşıyan şəxs olmadıqda);

Şəhid olmuş şəxsin övladları və uşaq evlərində tərbiyə olunan qardaş-bacıları əyani tədris müəssisəsində təhsil aldıqda, 23 yaşa çatanadək şəhid ailəsinin üzvü hesab edirlər.

Atəşkəs dövründə düşmən tərəfindən açılan atəş və yaxud minaya düşərkən həlak olan şəxslərin şəhid hesab edilməsi ilə bağlı yuxarıda təsvir edilən müddəa Qaydaların 1.2.6-cı bəndinə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 5 mart 1999-cu il tarixli 35 nömrəli qərarı ilə əlavə edilmişdir. Məhkəmə işlərinin öyrənilməsi göstərdi ki, təcrübədə məhz həmin qaydanın düzgün tətbiq edilməməsi bəzi hallarda həlak olmuş şəxslərə əsassız olaraq şəhidlik statusunun verilməsi ilə nəticələnir.

Buna misal olaraq Culfa Rayon Hərbi Komissarlığının vəsatəti əsasında həmin rayondan müddətli qulluğa çağırılmış N-ə Culfa Rayon İcra Hakimiyyətinin 1 iyul 2002-ci il tarixli sərəncamı ilə şəhid statusunun verilməsi halını göstərmək olar.

N. atəşkəs dövründə həqiqi hərbi xidmətdə olarkən həlak olsa da, onun ölümünə düşmən tərəfindən açılan atəş və yaxud mina partlaması deyil, birgə xidmət etdiyi başqa əsgərin ona açdığı atəş səbəb olmuşdur.

Ölümün baş vermə səbəbi baxımından mərhum N. şəhid adının verilməsi üçün yuxarıda göstərilən normativ tələblərə açıq-aydın cavab verməsə də, Culfa Rayon İcra Hakimiyyəti əsgərin hərbi xidmət üzrə vəzifələrin yerinə yetirilməsi zamanı həlak olmasını əsas tutub, ona şəhid statusunun verilməsi haqqında qərar qəbul etmişdi.

Təsadüfi deyil ki, sonradan maraqlı şəxsin - Naxçıvan MR Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin iddiası əsasında icra hakimiyyətinin həmin sərəncamı Culfa Rayon Məhkəməsi tərəfindən etibarsız sayılmış və N-in şəhidlik statusu ləğv edilmişdir. Mülki işə apellyasiya qaydasında baxan Naxçıvan MR Ali Məhkəməsi də eyni nəticəyə gəlib, 14 mart 2008-ci il tarixli qətnaməsi ilə Culfa Rayon Məhkəməsinin qətnaməsini dəyişdirmədən saxlamışdır.

Təcrübənin öyrənilməsi göstərdi ki, araşdırılan məsələ üzrə buraxılan səhvlərin böyük qismi şəhid statusu vermək səlahiyyətində olan orqanların düzgün müəyyən edilməməsi ilə bağlı olmuşdur.

«Şəhid adının əbədiləşdirilməsi və şəhid ailələrinə edilən güzəştlər haqqında» Qanunun 2-ci maddəsində şəhid və şəhid ailəsi statusunun verilməsi məsələsinə baxmaq səlahiyyətində olan orqanlarla bağlı norma belə təsbit olunur:

«Bu Qanunun 1-ci maddəsində göstərilən şəxslərə şəhid və ya şəhid ailəsi statusu verilməsi üçün marağı olan şəxs müvafiq dövlət orqanlarına müraciət edir.

Bu məsələyə dövlət orqanının və ya müvafiq hərbi hissəsinin vəsatəti ilə də baxıla bilər.

Müvafiq dövlət orqanı müraciətləri və vəsatətləri dərhal qəbul edib, bir aydan gec olmayaraq şəhid və ya şəhid ailəsi statusu barədə bu Qanuna müvafiq surətdə sənəd verməlidir».

Qanunun özündə müvafiq dövlət orqanları anlayışının açıqlanması verilməsə də, həmin Qanunun 8-ci maddəsinə uyğun olaraq qəbul edilmiş Nazirlər Kabinetinin yuxarıda adı çəkilən «Qaydalar» bu məsələyə kifayət qədər aydınlıq gətirmişdir.

«Qaydalar»ın 4.1 və 4.2-ci bəndlərində göstərilir:

«4.1. Şəhid və şəhid ailəsi statusunun verilməsi məsələsinə maraqlı şəxsin müraciəti və dövlət orqanlarının və ya müvafiq hərbi hissəsinin vəsatəti ilə baxılır.

Şəxsin şəhid hesab edilməsi ölüm haqqında şəhadətnamə, məhkəmə qətnaməsi, hərbi hissənin arayışı əsasında təsdiq olunur.

Şəhid ailəsi statusu gizir və zabit heyəti üçün Müdafiə Nazirliyinin, Daxili İşlər Nazirliyinin, Dövlət Sərhəd Xidmətinin Kadrlar İdarəsi, digər hərbi qulluqçulara qeydiyyatda olduqları hərbi komissarlıqlar, mülki vətəndaşlara isə rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanlarının verdiyi arayışlarla təsdiq olunur.

Müdafiə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Dövlət Sərhəd Xidməti və rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanları şəhid və şəhid ailəsi hesab edilməsi üçün müraciət və vəsatətləri dərhal qəbul edib, bir aydan gec olmayaraq «Şəhid adının əbədiləşdirilməsi və şəhid ailələrinə güzəştlər haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa və bu qaydalara müvafiq surətdə arayış verməlidir.

4.2. Şəhid ailələrinə vəsiqə bu Qaydaların 4.1-ci bəndində göstərilən arayışlara əsasən yaşadıkları ərazi üzrə əhalinin sosial müdafiə mərkəzləri tərəfindən verilir».

Nazirlər Kabineti şəhid (şəhid ailəsi) statusunun verilməsi məsələsinə baxmaq səlahiyyətini həlak olmuş (itkin düşən, ölmüş elan edilən) hərbi qulluqçunun xidmət etdiyi bölmənin Müdafiə Nazirliyinin, Daxili İşlər Nazirliyinin və yaxud Dövlət Sərhəd

Xidmətinin strukturuna daxil olmasından və onun hansı heyətdə (gizir, zabit və yaxud müddətli hərbi qulluqçu kimi) xidmət aparmasından asılı edərək, müvafiq olaraq həmin orqanlara, habelə statusun verilməsi məsələsinə baxılan şəxsin qeydiyyatda olduğu hərbi komissarlığa (əgər həmin şəxs müddətli həqiqi hərbi xidmətdə olubsa) aid etmişdir. Həlak olan (itkin düşən, ölmüş elan edilən) şəxs həmin qurumların hər hansı birində xidmət etməyibsə, yəni mülki şəxs olubsa, ona şəhid statusunun və yaxud onun ailəsinə şəhid ailəsi statusunun verilməsi məsələsinə baxmaq səlahiyyəti istinad edilən qaydaların mənasına görə, həlak olanın (itkin düşən, ölmüş elan edilənin) yaşayış yeri üzrə rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanlarına aid edilir. Göstərilən səlahiyyəti adı çəkilən orqanlar şəhid (şəhid ailəsi) statusunun verilməsi haqqında qərarı əks etdirən sənəd (sərəncam, əmr və s.) qəbul etmək və həmin sərəncam və yaxud əmr əsasında konkret şəxsə şəhid (şəhid ailəsinin üzvü) statusunun verilməsinə dair rəsmi arayışı maraqlı şəxsə verməklə icra edirlər. Həmin arayış əsasında şəhid ailəsinin üzvü hesab edilən şəxs yaşadığı yer üzrə əhalinin sosial müdafiəsi mərkəzinə müraciət etməklə oradan şəhid ailəsinin üzvü olmasına dair müvafiq vəsiqə alır.

Göründüyü kimi, şəhidlər haqqında qanunvericilik birmənalı olaraq məhkəmələri şəhid və yaxud şəhid ailəsi statusunun verilməsi üzrə səlahiyyətlərlə yükləmişdir. Lakin təcrübədə nəinki maraqlı şəxs qismində çıxış edən adi vətəndaşların, hətta şəhid (şəhid ailəsi) statusu vermək səlahiyyətinə malik olan dövlət orqanlarının özlərinin bu cürə məsələlərə baxılması haqqında ərizələrlə (vəsətətlərlə) məhkəmələrə müraciət etmə hallarına rast gəlinir.

Deyilənlərə misal olaraq 18 avqust 1994-cü ildə Sədərək Rayon Məhkəməsində baxılmış mülki işi göstərmək olar. Həmin işdə məhkəmə icraatı Sədərək Rayon XDM-in İcraiyyə Komitəsinin və Sədərək Rayon Hərbi Komissarlığının rayon məhkəməsinə 1994-cü ilin iyul ayında ünvanladığı müraciətlər əsasında başlanmışdır. Müraciətlərdə məhkəmədən ümumilikdə 32 nəfər şəxs barəsində şəhidlik statusunun verilməsi məsələsinə baxılması xahiş olunurdu. Halbuki həlak olan şəxslərin adlı siyahısına və işin digər materiallarına görə onların əksəriyyəti Sədərək kəndində yaşamış mülki şəxslər və həmin rayondan müddətli qulluğa çağırılmış əsgərlər idi və onlara şəhid statusunun verilməsi üzrə məsələyə baxmaq səlahiyyəti də məhkəməyə müraciət edən orqanların özlərinə - XDM-in İcraiyyə Komitəsinə və rayon hərbi komissarlığına mənsub olmuşdu.

Şərur Rayon Məhkəməsində 29 fevral 1996-cı ildə baxılmış başqa bir işdə isə 1990-cı ildə həlak olmuş şəxsə şəhid statusunun verilməsi haqqında Şərur Rayon XDM-in İcraiyyə Komitəsinin, yəni səlahiyyətli orqanın rəsmi qərarının olmasına baxmayaraq, vətəndaş oğluna şəhid statusunun verilməsinə dair ərizə ilə rayon məhkəməsinə müraciət etmişdi.

Sədərək Rayon Məhkəməsində 15 may 1997-ci ildə baxılmış iki işdə də şəhidlik statusunun müəyyən edilməsi ilə bağlı məhkəmə icraatının başlanılmasına maraqlı şəxsin ərizəsi ilə yanaşı, mina partlamasından həlak olan mülki şəxslər - Sədərək rayonunun sakinləri barəsində şəhid statusunun verilməsi məsələsinə baxmaq səlahiyyətini daşıyan rayon icra hakimiyyətinin məhkəməyə ünvanladığı müraciət səbəb olmuşdu.

Bu məsələdə təəssüf doğuran hal odur ki, indi də belə müraciətləri Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 153.2.1-ci maddəsində göstərilən əsasla (ərizə məhkəmədə baxılmalı olmadığı üçün) icraata qəbul eləməkdən imtina etmək əvəzinə, məhkəmələr onları qəbul edir və qaldırılan məsələyə Mülki Prosessual Məcəlləsinin 31-ci fəslində (307-311-ci maddələrində) nəzərdə tutulan xüsusi icraat (hüquqi əhəmiyyətli faktın müəyyən edilməsi) qaydasında baxmaqla şəhid (şəhid

ailəsi) statusunun verilməsi məsələsini həll edirlər, yəni hüquqi əhəmiyyətli fakt kimi şəhid (şəhid ailəsi) statusunun müəyyən edilməsi haqqında qətnamələr çıxarırlar.

Halbuki, Mülki Prosesual Məcəllənin 307-ci maddəsi məhkəmələrin hüquqi əhəmiyyəti olan faktların müəyyən edilməsi qaydasında baxmaq səlahiyyətində olduğu işlərin siyahısını kifayət qədər aydın şəkildə təsbit edib və bu siyahıda (maddələr 307.2.1- 307.2.10) şəhid (şəhid ailəsi) statusunun müəyyən edilməsi kimi məsələyə yer verilməyib. Düzdür, bu siyahı tam deyil və MPM-in 307.2.11 maddəsi məhkəmələrə 307.2.1 - 307.2.10-cu maddələrdə sadalanmayan hüquqi əhəmiyyəti olan digər faktların müəyyən edilməsi barədə işlərə də baxmaq səlahiyyəti verir. Lakin qanunverici həmin səlahiyyətin yaranmasını xüsusi halla - hüquqi əhəmiyyəti olan faktın müəyyən edilməsi üçün qanunvericilikdə başqa qaydanın nəzərdə tutulmaması ilə şərtləndirir. Bu o deməkdir ki, əgər qanunvericilikdə faktın müəyyən edilməsi üçün ayrı qayda nəzərdə tutulubsa, məhkəmənin həmin faktın müəyyən edilməsi barədə işə baxmaq səlahiyyəti yaranmır.

«Şəhid adının əbədləşdirilməsi və şəhid ailələrinə edilən güzəştlər haqqında» Qanunun və Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə təsdiq edilmiş «Qaydalar»ın yuxarıda istinad edilən müvafiq olaraq 2-ci maddəsi və 4.1-ci bəndi birmənalı olaraq şəhid (şəhid ailəsi) statusunun həmin qaydalarda göstərilən orqanlar vasitəsilə müəyyən edilməsini təsbit edib. Odur ki, bir tərəfdən MPM-in 307.2.1-307.2.10-cu maddələrində sadalanan işlər sırasında şəhid (şəhid ailəsi) statusunun müəyyən edilməsi haqqında məsələnin göstərilməməsi, digər tərəfdən həmin Məcəllənin 307.2.11-ci maddəsinə nəzərdə tutulan şərt («Qaydalar»ın 4.1-ci bəndi ilə birlikdə götürüldükdə) şəhidlik statusunun müəyyən edilməsi məsələsinə hüquqi əhəmiyyəti olan faktın müəyyən edilməsi qaydasında məhkəmələr tərəfindən baxılmasını istisna edir.

Qeyd olunan səhv, yəni məhkəmələrin şəhid statusu verilməsi məsələlərinə baxıb, həmin statusun müəyyən edilməsi haqqında qətnamələr çıxarmaları «Qaydalar»ın 4.1-ci bəndinin 2-ci abzasında təsbit edilən müddəanın düzgün təfsir edilməməsindən irəli gəlir.

Xatırladaq ki, istinad etdiyimiz həmin normada deyilir: «şəxsin şəhid hesab edilməsi ölüm haqqında şəhadətnamə, məhkəmə qətnaməsi, hərbi hissənin arayışı əsasında təsdiq olunur».

Bu qayda 4.1-ci bəndin ümumi kontekstində təfsir edildikdə, aydın olur ki, şərh etdiyimiz müddəada şəhid statusunun müəyyən edilməsi haqqında məhkəmə qətnaməsindən deyil, bu statusun «Qaydalar»ın 4.1-ci bənddə göstərilən səlahiyyətli dövlət hakimiyyəti orqanları tərəfindən verilməsi zamanı nəzərə alınan başqa məzmunlu məhkəmə qətnaməsindən danışılır.

Sözü gedən müddəada məhkəmə qətnaməsinin adı səlahiyyətli dövlət orqanı tərəfindən şəhid statusunun verilməsi (təsdiq edilməsi) üçün zəruri olan digər sənədlərlə - ölüm haqqında şəhadətnamə və hərbi hissənin arayışı ilə bir sırada çəkilir. Bu o deməkdir ki, ölüm faktını təsdiq edən şəhadətnamə və hərbi hissənin arayışı olmadığı təqdirdə, statusun verilməsi üçün zəruri olan halları özündə əks etdirən məhkəmə qətnaməsi şəhid statusunun verilməsi zamanı müvafiq orqan tərəfindən əsas kimi nəzərə alınan sənəd rolunu oynayır. Bundan, habelə şərh olunan müddəanın «Şəhid adının əbədləşdirilməsi və şəhid ailələrinə edilən güzəştlər haqqında» Qanunun 1-ci maddəsində şəhid anlayışına verilən təriflə müqayisəsindən belə nəticə çıxarmaq olar ki, «Qaydalar»ın 4.1-ci bəndinin 2-ci abzasında göstərilən «məhkəmə qətnaməsi» ifadəsi altında şəxsin ölmüş elan edilməsi və itkin düşmüş

hesab edilməsi haqqında məhkəmə qətnaməsi başa düşülməlidir. Çünki, şəhid anlayışına verilən tərifə əsasən yalnız həlak olan şəxslər deyil, həm də Qanunun 1-ci maddəsində göstərilən hallarda itkin düşənlər və ölmüş elan edilənlər də şəhid hesab olunurlar. Əgər həlak olmuş şəxs barəsində şəhid statusunun verilməsi üçün zəruri olan məlumatlar ölüm haqqında şəhadətnamə və hərbi hissənin arayışından əldə edilirsə, şəxsin itkin düşməsinə və yaxud ölmüş elan edilməsini həmin sənədlər vasitəsilə müəyyən etmək mümkün deyil. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 40, 41-ci maddələrinə və Mülki Prosessual Məcəlləsinin 32-ci fəslinin (maddələr 312-316) normalarına görə, şəxsin xəbərsiz itkin düşmüş hesab edilməsi və ölmüş elan edilməsi müstəsna olaraq məhkəmə qaydasında həyata keçirilir. Odur ki, məhz bu halların müəyyən edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 305.1.2-ci maddəsi və 32-ci fəslinin qaydaları əsasında (xüsusi icraat qaydasında) çıxarılmış məhkəmə qətnaməsi yuxarıda istinad etdiyimiz «Qaydalar»ın 4.1-ci bəndinin 2-ci abzasında göstərilən «məhkəmə qətnaməsi» ifadəsi altında nəzərdə tutulan sənəd kimi çıxış edir.

Yürütdüyümüz mülahizələrdən və MPM-in 32-ci fəslində nəzərdə tutulan qaydaların mənasından aydın olur ki, şəxsin məhkəmə qaydasında ölmüş elan edilməsi, onun ölməsi bir fakt kimi aydın olmadığı, ancaq ehtimal olunduğu hallarda mümkündür. Bu o deməkdir ki, şəxsin ölməsi barədə VVADQ orqanı tərəfindən verilmiş rəsmi şəhadətnamənin mövcudluğu şəxsin ölmüş elan edilməsi üzrə məhkəmə icraatını istisna edir. Belə hallarda şəhid statusunun verilməsi üzrə məsələnin həlli üçün şəxsin ölmüş elan edilməsinə zərurət olmadığından, statusun verilməsi məsələsi məhkəməyə müraciət olunmadan birbaşa «Qaydalar»ın 4.1-ci maddəsində göstərilən səlahiyyətli orqanlar vasitəsilə VVADQ orqanının verdiyi ölüm haqqında şəhadətnamə və hərbi hissənin arayışı əsasında həll olunmalıdır.

Lakin, məhkəmələrdə baxılmış şəhidliklə bağlı olan işlərdən görünür ki, araşdırılan bütün işlərdə məsələsinə baxılan şəxslərin ölümü haqqında şəhadətnamələrin mövcud olmasına baxmayaraq, şəhid statusunun təyin edilməsi barədə müraciətlər «Qaydalar»ın 4.1-ci bəndində göstərilən müvafiq dövlət orqanına deyil, rayon məhkəmələrinə verilmiş və məhkəmələr də səlahiyyətləri çatmadığı halda həmin müraciətlərə baxıb, şəhid statusunun müəyyən edilməsi haqqında qətnamələr çıxarmışlar.

«Qaydalar»ın 4.1-ci bəndinin 2-ci abzasında «məhkəmə qətnaməsi» ifadəsi altında yalnız şəxsin xəbərsiz itkin düşmüş hesab edilməsi və ölmüş elan edilməsi haqqında qətnamələrin nəzərdə tutulması heç də o demək deyil ki, məhkəmələrdə şəhidlik statusunun verilməsi ilə əlaqəsi olan hər hansı digər məsələyə baxıla bilməz.

Bu qətiyyən belə deyil.

Məsələn, «Qaydalar»ın 4.1-ci maddəsində göstərilən səlahiyyətli dövlət hakimiyyəti orqanları şəhid (şəhid ailəsi) statusu verməkdən imtina etdikdə və yaxud onlar tərəfindən bir ay ərzində bu məsələ üzrə vətəndaşların müraciətlərinə baxılmadıqda, hüquqları pozulmuş maraqlı şəxs özünün yaşadığı yerin və yaxud dövlət orqanının yerləşdiyi yerin rayon (şəhər) məhkəməsinə ərizə ilə müraciət edə bilər. Belə ərizələrə məhkəmələr Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 27-ci fəslində (296-300-cü maddələrində) təsbit edilən xüsusi iddia icraatı qaydasında baxıb, şəhid (şəhid ailəsi) statusunu verməkdən əsassız olaraq imtina etmiş və yaxud vətəndaşın müraciətinə baxmayıb, hərəkətsizlik etmiş müvafiq dövlət hakimiyyəti orqanının üzərinə şəhid (şəhid ailəsi) statusu vermək barədə vəzifə qoyan qətnamə çıxara bilər.

Bu halda çıxarılan qətnamə «Qaydalar»ın 4.1-ci bəndinin 2-ci abzasında göstərilən «məhkəmə qətnaməsi» anlamına gəlmir. Çünki, həmin müddəada işlədilən ifadə adi (ümumi) vəziyyətlərdə səlahiyyətli orqan tərəfindən şəhid statusunun verilməsi zamanı əsas kimi nəzərə alınan şəxsin xəbətsiz itkin düşmüş hesab edilməsi və ölmüş elan edilməsi haqqında məhkəmə qətnamələrini nəzərdə tutur. Şərh etdiyimiz qətnamə isə səlahiyyətli orqanlar şəhid statusunu verməkdən əsassız olaraq imtina etdikləri hallarda çıxarılır və şəhidlik statusunun verilməsini şərtləndirən hər hansı halı müəyyən edən əsas kimi deyil, bu və ya digər orqanı şəhid statusunun verilməsi üzrə vəzifələrini icra etməyə məcbur edən məhkəmə qərarı kimi çıxış edir.

Elə vəziyyətin də yaranması mümkündür ki, şəxs, misal üçün mina partlaması və yaxud güllə təsirindən öldüyü və bu, eləcə də digər əlamətlərə görə şəhid statusunun verilməsi üçün qanunvericilikdə göstərilən tələblərə cavab verdiyi halda, VVADQ orqanının verdiyi ölüm haqqında şəhadətnamədə ölümün səbəbi barədə qeyd səhv göstərsin və bu da şəhid statusunun verilməsinə əngəl törətsin. Belə vəziyyətlərdə maraqlı şəxslər vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatının düzgün olmamasının müəyyən edilməsi barədə ərizə ilə yaşadığı yerin məhkəməsinə müraciət edə bilərlər. Xüsusi icraat qaydasında Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 339-341-ci maddələri əsasında işə baxan məhkəmə qeydin düzgün olmamasını müəyyən etdikdə, VVADQ orqanı tərəfindən aparılmış qeydin düzəldilməsi və yaxud dəyişdirilməsi vəzifəsinin həmin VVADQ orqanının üzərinə qoyulması barədə qətnamə çıxarır və beləliklə şəhid (şəhid ailəsi) statusunun verilməsindən ötrü şəxsin səlahiyyətli orqana müraciət etməsinə mane olan hal aradan qaldırılmış olur.

Şəhidlik institutunu ilə bağlı məsələnin məhkəmədə baxılmasını mümkün edən başqa bir hal şəxsin ölümü bir fakt olaraq ortada olduğu halda VVADQ orqanının hər hansı səbəb üzündən (məsələn, meyitin tanınmaması ilə bağlı) ölüm haqqında şəhadətnamə verməkdən imtina etməsi və bu səbəbdən maraqlı şəxsin şəhid statusunun verilməsindən ötrü səlahiyyətli orqana müraciət edə bilməməsidir. Belə vəziyyətdə maraqlı şəxslər konkret şəxsin müəyyən vaxtda müəyyən şəraitdə vəfat etməsi faktının müəyyən edilməsi barədə ərizə ilə özlərinin yaşadığı yerin rayon (şəhər) məhkəməsinə ərizə verə bilərlər. Məhkəmə də Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 307.2.8, 308-311-ci maddələri əsasında xüsusi icraat qaydasında ərizəyə baxıb, əsaslar olduqda şəxsin şəhid statusu verilməsi üçün qanunvericiliklə tələb olunan vaxtda və şəraitdə ölməsi faktını müəyyən edib, qətnaməsində ölüm haqqında şəhadətnamənin verilməsi vəzifəsini müvafiq VVADQ orqanın üzərinə qoya bilər.

Yuxarıda təsvir edilən son iki halda da nə çıxarılan məhkəmə qətnaməsi birbaşa şəhid (şəhid ailəsi) statusu verən və yaxud «Qaydalar»ın 4.1-ci bəndinin 2-ci abzasında işlədilən «məhkəmə qətnaməsi» ifadəsinin nəzərdə tutduğu qərar rolunu oynamır, nə də ki, məhkəmələr şəhid statusunu vermək səlahiyyətində olan dövlət (icra) hakimiyyəti orqanlarını əvəz etmir. Bu hallarda da şəhid statusu müstəsna olaraq «Qaydalar»ın 4.1-ci bəndində sadalanan orqanlar tərəfindən həmin bəndin 2-ci abzasında göstərilən əvvəl şərh edilmiş sənədlər (ölüm haqqında şəhadətnamə, hərbi hissənin arayışı) əsasında verilir, məhkəmənin qətnaməsi isə yalnız ölüm haqqında şəhadətnamənin əldə edilməsini təmin edən sənəd kimi çıxış edir.

İstifadə edilmiş normativ-hüquqi aktların və ədəbiyyatın siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi.
2. Azərbaycan Respublikasının Mülki-Prosesual Məcəlləsi.

3. «Şəhid adının əbədləşdirilməsi və şəhid ailələrinə edilən güzəştlər haqqında» 3 sentyabr 1993-cü il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanunu (əlavə və dəyişikliklərlə).
4. «Şəhid adının əbədləşdirilməsi və şəhid ailələrinə edilən güzəştlərin tətbiqi qaydalarının təsdiq olunması haqqında» Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1994-cü il 15 yanvar tarixli 10 nömrəli qərarı (əlavə və dəyişikliklərlə).
5. «Şəhid ailəsi üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqaüdü»nün təsis edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 19 dekabr 2006-cı il tarixli fərmanı.
6. «Şəhid ailəsi üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqaüdünün təyin olunması və ödənilməsi Qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 29 yanvar 2007-ci il tarixli 18 nömrəli qərarı.
7. «Prezident imzası - Prezident qayğısı». Bakı, Azərnəşrin qrifi ilə çap olunub, 1998-ci il.

Əli Kərim oğlu Allahverdiyev

Ali Məhkəmənin sədr müavini vəzifəsini icra edən

**Hakimlərin intizam məsuliyyətinə
cəlb olunmaları ilə bağlı Məhkəmə-Hüquq Şurasının
2008-ci ildə baxdığı bir sıra işlər haqqında**

Hakimlərin mütəmadi olaraq Məhkəmə-Hüquq Şurasının intizam icraatı üzrə qərarları ilə tanış edilməsini Bülletenin «hakimlərin özünüidarə orqanlarından» sərlövhəsinin məqsədlərindən biri kimi müəyyən etmişdik. Hakimlərin intizam məsuliyyətinə cəlb olunmalarına dair qərarların digər hakimlərə çatdırılmasının vacibliyi, xüsusilə intizam tənbehlərinə səbəb olan pozuntular barədə hakim korpusunun məlumatlandırılmasının zəruriliyi hakimlərin statusuna həsr olunmuş beynəlxalq sənədlərdə də öz əksinə tapmışdır. Hesab edirik ki, bununla həm hakimlərin özünüidarəsi sahəsində şəffafflıq təmin olunur, həm də eyni pozuntuların digər hakimlər tərəfindən törədilməsi hallarının qarşısı alınmış olur. Göstərilən motivlərdən çıxış edərək, bu yazıda Məhkəmə-Hüquq Şurasının 2008-ci ildə intizam icraatı üzrə qəbul etdiyi bir sıra qərarlar barəsində ümumiləşdirilmiş məlumatları muxtar respublika hakimlərinin diqqətinə çatdırmaq istərdik.

Haqqında danışmaq istədiyimiz doqquz qərardan 3-ü Məhkəmə-Hüquq Şurasının 18 fevral tarixli iclasında, 3-ü 11 aprel, 3-ü isə 5 sentyabr tarixli iclaslarında qəbul edilmişdir.

Səkkiz halda intizam icraatının başlanılmasına birinci instansiya məhkəmələrinin hakimləri barəsində müvafiq apellyasiya məhkəmələrinin çıxardıqları xüsusi qərardadlar və bunlarla əlaqədar həmin məhkəmə sədrlərinin Şuraya göndərdikləri müraciətlər səbəb olmuşdur (müraciətlərdən 5-i Şirvan (Əli-Bayramlı), biri Sumqayıt, biri Bakı, biri Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin sədri tərəfindən göndərilmişdir). Bir halda isə keçmiş Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi barəsində intizam icraatı mülki iş üzrə mübahisə tərəfi olmuş vətəndaşların Məhkəmə-Hüquq Şurasına göndərdikləri müraciət əsasında başlanılmışdır.

Barəsində intizam icraatı başlanılan hakimlərdən 6 nəfərinə (o cümlədən Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsinin sabiq hakimi L.Nəbiyevə) töhmət elan edilmiş, 3 nəfər hakim haqqında intizam icraatlarına isə xitam verilmişdir. Bununla yanaşı, icraata xitam

verilən intizam işlərində də hakimlər tərəfindən pozuntulara yol verilməsi müəyyən olunmuş, lakin Şura həmin nöqsanların xarakterini və digər diqqətəlayiq halları nəzərə alıb, icraatın müzakirə ilə bitirilməsini məqsədmüvafiq hesab etmişdir (Lənkəran Rayon Məhkəməsinin sədri M.Əkbərov; Qusar Rayon Məhkəməsinin sabiq, Qəbələ Rayon Məhkəməsinin hazırkı hakimi T.Məmmədov; Hacıqabul Rayon Məhkəməsinin sabiq, hazırda Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsinin hakimi E.Əmirəliyev barəsində qərarlar).

İntizam icraatı 2 hakim barəsində onlar tərəfindən cinayət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı yol verilən nöqsanlara görə, 6 hakim barəsində isə mülki işlər üzrə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı törədilmiş pozuntulara görə başlanılmışdır. Bir hakim haqqında intizam icraatının başlanılmasına onun tərəfindən həm cinayət işi, həm də mülki iş üzrə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı buraxılan nöqsanlar səbəb olmuşdur (Qusar Rayon Məhkəməsinin sabiq, Qəbələ Rayon Məhkəməsinin hazırkı hakimi T.Məmmədov barəsində).

Cinayət-mühakimə icratında yol verilən intizam icraatına əsas olmuş konkret pozuntulara gəldikdə, qeyd olunmalıdır ki, həmin nöqsanlar həm maddi, həm də prosessual hüquq normalarının pozulmasında ifadə olunmuşdur.

Belə ki, Məhkəmə-Hüquq Şurasının Lənkəran Rayon Məhkəməsinin hakimi (sədri) M.Əkbərovun və Qusar Rayon Məhkəməsinin sabiq hakimi T.Məmmədovun barəsində çıxardığı müvafiq olaraq 5 sentyabr və 18 fevral 2008-ci il tarixli qərarlardan görünür ki, həmin hakimlərin barəsində başlanılmış intizam icraatlarına təqsirləndirilən şəxslərin əsassız olaraq məhkum edilməsi əsas olmuşdur. T.Məmmədovun sədrliyi ilə çıxarılmış ittiham hökmü əsasında Azərbaycan Respublikası CM-in 234.2-ci maddəsi ilə dörd il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş təqsirləndirilən şəxsə sonradan Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin hökmü ilə bəraət verilmişdir. Şuranın qərarında birinci instansiya məhkəməsinin hakimi tərəfindən Azərbaycan Respublikası Cinayət-Məcəlləsinin 3-cü maddəsinin tələblərinin pozulması habelə cinayət tərkibinin bütün əlamətləri müəyyən olunmadan ittiham hökmünün çıxarılması əsassız məhkum etməyə səbəb olan pozuntular kimi qeyd olunmuşdur.

Məhkəmə-Hüquq Şurasının intizam icraatına xitam verilməsi barədə 5 sentyabr 2008-ci il tarixli qərarında hakim M.Əkbərovun da eyni nöqsana yol verməsi, onun sədrliyi ilə təqsirləndirilən şəxsə CM-in 221.2 və 315.-ci maddələri ilə 1 il 6 ay müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasının təyin edilməsindən sonra Şirvan Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən hökmün ləğv edilməsi və məhkuma bəraət verilməsi göstərilmişdir. Bundan başqa Şura, həmin cinayət işi üzrə aparılan məhkəmə icraatının nöqsanları sırasında işə baxan hakimin ibtidai araşdırma zamanı yol verilən qanun pozuntularına, təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının kobud şəkildə pozulmasına diqqət yetirməməsini qeyd etmişdir (hakimin diqqətindən kənar qalan məhkəməyədək icraatın göstərilən pozuntuları təqsirləndirilən şəxsin hər hansı qərar olmadan polis şöbəsinə məcburi aparılmasında və polis əməkdaşları tərəfindən döyülməsi barədə şikayət etməsinə baxmayaraq, müstətiqin bunu vaxtında araşdırmamasında, o cümlədən dərhal məhkəmə-tibbi ekspertiza təyin etməməsində ifadə olunmuşdu).

Hazırda Füzuli-Qubadlı Hərbi Məhkəməsinin hakimi vəzifəsində işləyən A.Qasimovun Cəlilabad Rayon Məhkəməsinin hakimi olduğu dövrdə cinayət işi üzrə icraat zamanı yol verdiyi süründürməçilik isə ona töhmət verilməsi ilə nəticələnmişdi. Məhkəmə-Hüquq Şurasının 11 aprel 2008-ci il tarixli qərarında göstərilir ki, hakim A.Qasimov, Azərbaycan Respublikası CM-in 132-ci maddəsi ilə təqsirləndirilən şəxs barəsində cinayət işi üzrə məhkəmə baxışını bəzən bir aydan bir qədər az, bəzi hallarda isə hətta bir aydan artıq müddətlərə dəfələrlə təxirə salmaqla, eyni zamanda müvafiq qaydada təqsirləndirilən şəxsi,

zərərçəkəni, şahidləri məhkəməyə dəvət etməməklə və yaxud onların məcburi qaydada məhkəmə iclasına gətirilmələri üçün tədbirlər görməməklə prosessual qanunun tələblərini kobud şəkildə pozmuşdur.

Məhkəmə-Hüquq Şurasının mülki mühakimə icraatında yol verilən pozuntularla bağlı çıxardığı qərarlara gəldikdə, ilk növbədə o fakt qeyd olunmalıdır ki, məhz bu tip nöqsanlara görə hakimlərin intizam məsuliyyətinə cəlb olunma halları üstünlük təşkil edir. Bu nöqsanlar da hakimlər tərəfindən maddi və prosessual hüquq normalarının pozulmasında özünü göstərir.

Məhkəmə-Hüquq Şurasının qərarlarında intizam məsuliyyətnə əsas verən mülki-prosessual hüquq normalarının pozulması kimi əsasən aşağıdakı nöqsanlar qeyd olunur:

__ mülki iş üzrə çıxarılmış məhkəmə qətnaməsinin surətinin tərəflərə vaxtında göndərilməməsi və icra vərəqinin tərtib edilməməsi (hakim T.Məmmədov barəsində intizam icraatına xitam verilməsi barədə Şuranın 18 fevral 200-ci il tarixli qərarı);

__ mülki işin məhkəmədə baxılmağa hazırlanması haqqında qərarla baxılma tarixinin göstərilməməsi və qərardadın imzalanmaması habelə məhkəmə baxışının təyin edilməsi haqqında qərarla və müvafiq məhkəmə iclas protokolunda işə baxılma gününün göstərilməməsi, həmin qərar və protokolun hakim tərəfindən imzalanmaması (Hacıqabul Rayon Məhkəməsinin sabiq hakimi Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsinin hakimi E.Əmirəliyevin barəsində intizam icraatına xitam verilməsi barədə 18 fevral 2008-ci il tarixli qərar);

__ mülki işin məhkəmədə baxılmağa hazırlanması haqqında qərardadla bağlı məhkəmə iclas protokolunun tərtib olunmaması, baxılma üçün təyin olunan vaxtdan əvvəl mülki iş mahiyyəti üzrə baxılmasına dair məhkəmə iclasının keçirilməsi, qətnamə çıxarılmakən prosessual hüquq normalarına əməl olunmaması (Qazax Rayon Məhkəməsinin hakimi İ.Nuriyevə töhmət verilməsi barədə 5 sentyabr 2008-ci il tarixli qərar);

__ məhkəmə tərəfindən mülkiyyət hüququ üzrə daşınmaz əmlaka sahiblik, ondan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək faktının müəyyən edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 305-307, 308, 310-cu maddələrində təsbit edilən xüsusi icraat qaydalarının pozulması, o cümlədən maraqlı şəxslərin işə baxılmağa cəlb olunmaması; ərizəçinin faktın müəyyən edilməsinin ona nə məqsəd üçün lazım olduğunu göstərmədiyi və daşınmaz əmlak (mağaza binası) barəsində lazımı sənədləri ala bilməməsinə və yaxud əmlak haqqında sənədlərin itirilməsini və onların bərpasının mümkün olmamasını təsdiq edən sübutları təqdim etmədiyi halda, hüquqi əhəmiyyəti olan faktın müəyyən edilməsi; binanın mövcudluğu, statusu, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyatdan keçib-keçməməsi, özbaşına tikili olub-olmaması barədə araşdırmaların aparılmaması; məhkəmənin daşınmaz əmlak barədə mübahisə olduğu üçün ərizəni baxılmamış saxlamaq əvəzinə məsələni xüsusi icraat qaydasında ərizəçinin xeyrinə və işə cəlb olunmayan şəxslərin maraqları ziddinə həll etməsi həmçinin ziddiyyətli sənədləri sübut kimi qəbul edib, onlara əsaslanması (Füzuli Rayon Məhkəməsinin sabiq, Qax Rayon Məhkəməsinin hazırkı hakimi A.Kiçibəyova töhmət verilməsi barədə 11 aprel 2008-ci il tarixli qərar);

__ mübahisə tərəflərindən biri (iddiaçı) tərəfindən təqdim olunmuş onun tələblərini müəyyən edən faktlar və hallarla əlaqədar iş üçün əhəmiyyətli olan sübutların araşdırılmaması və qiymətləndirilməməsi (Nəsimi Rayon Məhkəməsinin sabiq hakimi, hazırda Səbail Rayon Məhkəməsində hakim işləyən F.Nəsimova töhmət verilməsi barədə 5 sentyabr 2008-ci il tarixli qərar);

__ verilmiş iddia ilə maraqlarına toxunulan, lakin iddia ərizəsində cavabdeh qismində göstərilməyən şəxslərin Azərbaycan Respublikası MPM-in 54, 55, 57-ci maddələrinin ziddinə olaraq prosesə cəlb edilməməsi, nəticədə çəkişmə prinsipinin gözlənilməsini tələb edən MPM-in 9.3-cü maddəsinin pozulması və işdə iştirak etməyə cəlb olunmayan şəxslərin hüquq və vəzifələrinə dair məsələlərin onların hüquqlarının pozulması ilə həll edilməsi, yəni MPM-in 387.2.4-cü maddəsində göstərilən kobud prosessual pozuntuya yol verilməsi (həmin pozuntuların törədildiyi iş baxılan zaman 3 sayılı Yerli İqtisad Məhkəməsində, hazırda isə Lənkəran Rayon Məhkəməsində hakim işləyən A.Səmədova töhmət verilməsi barədə 11 aprel 2008-ci tarixli qərar)

__ işə baxan məhkəmə heyətinin tərkibinə daxil olan hakimin (sədrlik edənin) özü özünə etiraz etməsi üçün Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 19.2-ci maddəsində göstərilən əsaslar olduğu halda onun MPM-in 21-ci maddəsinin ziddinə olaraq mülki işə baxması (Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsinin sabiq hakimi L.Nəbiyevin intizam məsuliyyətinə cəlb olunması barədə 18 fevral 2008-ci il tarixli qərar).

Sabiq hakim Lətif Nəbiyev barəsində qərarda həm də həmin vaxt qüvvədə olmuş Hakimlərin Əxlaq Kodeksinin, eləcə də Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun müddələrinin pozulması müəyyən edildiyindən, göstərilən qərar üzərində daha ətraflı dayanmaq istərdik.

L.Nəbiyevin barəsində aparılan intizam icraatının gedişində müəyyən edilmişdir ki, o, qızının adına mənzilin əldə edilməsi barədə müqaviləyə imza etmişdir. Həmin alqı-satqı müqaviləsi üzrə evin dəyərini təşkil edən pul məbləği satıcıya (Ş.Hüseynov adında şəxsin rəhbərlik etdiyi «Şakir» Mənzil-Tikinti Kooperativinə) tam ödənilmədiyi halda, 16 oktyabr 2006-cı ildə L.Nəbiyev, «Şakir» MTK-ya qarşı qaldırılmış iddia üzrə Yasamal Rayon Məhkəməsinin qətnaməsindən verilmiş apellyasiya şikayətini icraatına qəbul etmiş və məhkəmə təkibinə sədrlik edən qismində həmin şikayətlə əlaqədar işə baxıb, 22 dekabr 2006-cı ildə Yasamal Rayon Məhkəməsinin qətnaməsini ləğv etməklə mübahisəni cavabdehin (Ş.Hüseynovun) xeyrinə həll etmişdir. Qətnamənin çıxarılmasından sonra, təxminən 2007-ci ilin ortalarında Ş.Hüseynov evin dəyərinin qalmış hissəsinin ödənilməsi barədə hakimə müraciət etsə də, L.Nəbiyev «ortada» özünün olduğunu bildirib qalan məbləğin ödəniləcəyini vəd etmişdir. Lakin intizam icraatı üzrə məsələyə baxılanda belə mənzilin pay haqqı ödənilməmişdir. İddiaçının kasssiya şikayəti əsasında qəbul edilən məhkəmə qərarı ilə L.Nəbiyevin sədrliyi ilə çıxarılan 22 dekabr 2006-cı il tarixli qətnamə ləğv edilmiş və son nəticədə Bakı Apellyasiya Məhkəməsi iddia tələblərinin qismən təmin olunması barədə iddiaçıların xeyrinə qətnamə çıxarmışdır.

Məhkəmə-Hüquq Şurası L.Nəbiyevin təsvir edilən hərəkətləri ilə əvvəl qüvvədə olmuş Hakimlərin Əxlaq Kodeksinin 5, 6 və 7-ci maddələrinin pozulması barədə nəticəyə gəlmişdir. Eyni zamanda Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.3.5-ci maddəsi şəxsin öz statusundan, təmsil etdiyi orqanın statusundan, vəzifə səlahiyyətlərindən və ya həmin status və səlahiyyətlərdən irəli gələn imkanlardan istifadə etməklə şəxsi maraqlarına aid məsələlərin həllinə təsir etməsini korrupsiyaya şərait yaradan hüquqpozma kimi təsbit etdiyindən, Şura, təsvir olunan işdə həmin normanın da pozulduğunu müəyyən etmişdir.

Mülki işlər üzrə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı yol verilən maddi-hüquq normalarının pozuntularına gəldikdə, hər şeydən əvvəl həmin pozuntuların müxtəlif xarakterə malik olması qeyd olunmalıdır.

Belə ki, Məhkəmə-Hüquq Şurasının 11 aprel 2008-ci il tarixli qərarında hakim A.Səmədovun 3 sayılı Yerli İqtisad Məhkəməsində işlədiyi dövrdə mülki işə baxarkən prosesə cəlb olunmayan 505 nəfərə verilmiş torpağa mülkiyyət hüququna dair 76 dövlət aktını etibarsız hesab etməklə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13 və 29-cu maddələri ilə qorunan mülkiyyət hüquqlarını pozması intizam məsuliyyətini yaradan əsas kimi müəyyən olunmuşdur. Eyni zamanda qərarla həmin mülki iş üzrə yol verilən ciddi nöqsanlar sırasında məhkəmənin qanunla onun səlahiyyətlərinə aid edilməyən məsələni həll etməsi göstərilmişdir. Belə ki, Ərazi quruluşu və inzibati ərazi bölgüsü haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.2-ci maddəsinə görə Azərbaycan Respublikasının bütün ərazi vahidlərinin sərhədlərinin müəyyən edilməsi və dəyişdirilməsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanının vəsatəti əsasında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən həyata keçirildiyi halda, A.Səmədovun sədrliyi ilə baxılan işdə birinci instansiya məhkəməsi, Lerik rayonunun Lüləkəran və Sinəband kəndlərinin sərhədinin müəyyən olunması və mübahisəli ərazinin bu və ya digər kəndin ərazisinə aid edilməsi üzrə məsələyə baxıb, göstərilən qanunun ziddinə qətnamə çıxarmışdır.

F.Nəsibovun da Nəsimi Rayon Məhkəməsinin hakimi vəzifəsində işlədiyi dövrdə mülki işə baxılması zamanı yol verdiyi maddi-hüquq normalarının pozuntuları Şura tərəfindən ona töhmət verilməsi üçün əsaslar kimi qiymətləndirilmişdi. Belə ki, həmin mülki iş üzrə vətəndaş N.Ələsgərovun öz mülkiyyətini - Bakı şəhərində yerləşən sahəsi 93.2 kv.m. olan dəmir məmulatları emalatxanasını söküb, yerində sahəsi 432,1 kv.m. təşkil edən üç mərtəbəli qeyri-yaşayış binası inşa etməsi müəyyən olunmuşdu. Lakin, hakim qətnaməsində özbaşına tikilini də N.Ələsgərovun mülkiyyətində olan əmlak kimi qiymətləndirib, Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestri Xidmətinin Bakı Şəhər Ərazi İdarəsinin üzərinə həmin tikiliyə yeni texniki pasportun tərtib edilməsi və verilməsi vəzifələrini qoymuşdu. Bununla da hakim F.Nəsibov tərəfindən Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 180-cü maddəsinin, «Memarlıq fəaliyyəti haqqında» Qanunun 4-cü, «Şəhərsalmanın əsasları haqqında» Qanunun 8, 17 və 25-ci maddələrinin, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 4 sentyabr tarixli 160 sayılı qərarı ilə təsdiq edilmiş «Təsdiq olunmuş şəhərsalma sənədləri üzrə yeni obyektlərin yerləşdirilməsi, bina və qurğulara yenidən planlaşdırma aparılması, mövcud şəhərsalma obyektlərində dəyişikliklər edilməsinin tərtibatçılarla və sənədləri təsdiq edən müvafiq icra hakimiyyəti orqanları ilə razılaşdırılması Qaydaları»nın 4-cü bəndinin tələbləri pozulmuşdur.

Hakim E.Əmirəliyevin yol verdiyi maddi-hüquq normasının pozuntusu isə Məhkəmə-Hüquq Şurasının 18 fevral 2008-ci il tarixli qərarından göründüyü kimi, ondan ibarət olmuşdur ki, o, baxdığı mülki iş üzrə sübutların qiymətləndirilməsində səhvə yol verərək cavabdeh T.Cəbrayılovun Hacıqabul rayonunun Atbulaq kəndində yerləşən iddiaçıya məxsus evdən istifadə etmək hüququnu itirməsi barədə nəticəyə gəlib cavabdehin və onun ailə üzvlərinin həmin yaşayış sahəsindən çıxarılmaları barədə qətnamə qəbul etmişdir. Hakim, gəldiyi nəticəni cavabdehlərin mübahisəli yaşayış sahəsindən köçüb başqa yerə daimi yaşamaq məqsədilə getmələri və həmin dövrdən də mənzildən istifadə etmək hüquqlarını itirmələri ilə əsaslandırmışdır. Halbuki, cavabdeh və onun ailə üzvləri başqa yaşayış məntəqəsinə daimi yaşamaq üçün köçmüşdülər. Şuranın qərarına görə, hakimin yanlış nəticə çıxarması ondan irəli gəlirdi ki, o, cavabdehlərin istifadəsində mübahisəli evdən savayı digər yaşayış sahəsinin olmamasına, onlara məxsus əmlakın iddiaçının evində qalmasına əhəmiyyət verməmişdi. Nəticədə, buraxılan səhvlər cavabdehlərin mənzil hüquqlarını pozan qətnamənin çıxarılmasına səbəb olmuşdu.

Hesab edirik ki, Məhkəmə-Hüquq Şurasının intizam icraatı üzrə qəbul etdiyi qərarların, həmin qərarlarda intizam məsuliyyətinə səbəb olan əsaslar kimi müəyyən edilən halların öyrənilməsi faydalı olacaq və ümidvarlıq ki, muxtar respublika məhkəmələrinin hakimləri tərəfindən işlərə baxılması zamanı belə hallara yol verilməyəcəkdir.

Əsgər Novruz oğlu Novruzov
Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə
Naxçıvan MR Məhkəməsinin hakimi

Anlaqsız vəziyyətdə ictimai-təhlükəli əməlləri törətmiş şəxslər barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin təyin edilməsi üzrə icraatın bəzi məsələləri haqqında

Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsi tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin CM-in Xüsusi Hissəsində nəzərdə tutulmuş əməli (hərəkət və ya hərəkətsizliyi) anlaqsız vəziyyətdə törətmiş şəxslər, cinayət törətdikdən sonra cəzanın təyin edilməsini və ya onun icrasını istisna edən psixi xəstəliyə düçar olmuş şəxslər, cinayət törətmiş və anlaqlığı istisna etməyən psixi pozuntu vəziyyətində olan şəxslər, habelə alkoqolizmdən və ya narkomaniyadan müalicəyə ehtiyacı olan cinayət törətmiş şəxslər barəsində tətbiq edilməsini nəzərdə tutur. Bu məqalədə məqsədimiz ancaq anlaqsız vəziyyətdə ictimai-təhlükəli əməlləri törətmiş şəxslər barəsində aparılan icraat zamanı otraya çıxan və təcrübədə müxtəlif yanaşmalara səbəb olan müəyyən məsələlərə diqqəti cəlb etmək və onlar barəsində fikirlərimizi bildirməkdir. Lakin göstərilən bütün qruplar barəsində icraat məsələləri oxşar, bəzən üst-üstə düşən prosedur qaydalarla tənzimləndiyindən, hesab edirik ki, baxılan məsələ üzrə söylənilən bəzi mülahizələri digər, məsələn cinayət törətdikdən sonra ruhi xəstəliyə düçar olan şəxslər barəsində aparılan prosedurlara da şamil etmək olar.

İlk növbədə toxunmaq istədiyimiz məsələ anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin təyin olunması üzrə məhkəmə icraatının mərhələləri ilə əlaqədar təcrübədə rastlaşdığımız fikir müxtəlifliyi ilə bağlıdır. Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin təyin olunması haqqında məhkəmə işlərinin öyrənilməsi göstərir ki, bəzi hallarda məhkəmələr belə işlər barəsində hazırlıq iclasında ilkin dinləmələr keçirmədən birbaşa onları məhkəmə baxışına çıxarırlar. Məsələyə belə yanaşmanı düzgün sayan mütəxəssislər mövqelərini Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 299.1-ci maddəsində məhkəmənin hazırlıq iclası anlayışını izah edən qayda ilə əsaslandırırırlar. Həmin qaydaya görə «məhkəmənin hazırlıq iclası cinayət işində, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın materiallarında və ya xüsusi ittiham qaydasında şikayətdə irəli sürülmüş ittihamın mahiyyəti üzrə cinayət prosesi tərəflərinin iştirakı ilə məhkəmə baxışının mümkünlüyünün yoxlanılması məqsədi ilə ilkin dinləmələrdən ibarətdir». Qeyd olunan mövqe tərəfdarları prosesual qanunun anlaqsız vəziyyətdə ictimai təhlükəli əməli törətmiş şəxsə qarşı ittihamın irəli sürülməsinə yol

vermədiyini əsas tutaraq, onun haqqında olan iş barədə ilkin dinləmələrin aparılmasını qeyri-mümkün sayırlar. Onların məntiqinə görə, nə qədər ki, şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittiham yoxdur, deməli ittihama mahiyyəti üzrə baxılmasının mümkünlyünü yoxlamaq məqsədini daşıyan hazırlıq iclasının keçirilməsinə də yer qalmır.

Bundan başqa, hazırlıq iclası nəticəsində işə mahiyyəti üzrə baxılması üçün məhkəmə baxışı təyin edilirsə, bu zaman çıxarılan qərar «təqsirləndirilən şəxsin məhkəməyə verilməsi və məhkəmə baxışının təyin edilməsi haqqında» qərar adlanır (CPM, maddə 300.1.1) və buna uyğun olaraq da tərtib edilir (301.2.1-301.2.13-cü maddələr). Cinayət Prosesual Məcəllənin 91.2-ci maddəsi anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsin təqsirləndirilən şəxs qismində tanınmasına yol vermir, eyni zamanda məhkəməyə vermə məsələsinin həlli bir sıra digər məsələlərlə yanaşı təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittiham üzrə əməlin tövsifi məsələsini də əhatə edir (maddə 301.2.4). Bunlar isə, şərh etdiyimiz mövqedən çıxış edən mütəxəssislərin qənaətinə görə, anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində işin məhkəmə baxışına çıxarılması məsələsinin məhkəmənin hazırlıq iclasında araşdırılıb, həll olunmasını istisna edir. Çünki işin məhkəmə baxışına çıxarılması üzrə məsələyə hazırlıq iclasında baxılması yuxarıda qeyd olunmuş prosesual normalara görə, məsələnin məhz təqsirləndirilən şəxs qismində tanınmış fərdə münasibətdə həll olunmasını və çıxarılan qərarla məhkəməyə verilən şəxs barədə ona isnad edilmiş əməlin tövsifi haqqında nəticələrin əks etdirilməsini tələb edir. Anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxs təqsirləndirilən qismində tanınmadığından və ona qarşı hər hansı ittiham irəli sürülmədiyindən, bütün bu hərəkətləri onun barəsində yerinə yetirmək, deməli onun barəsində olan işin məhkəmə baxışına çıxarılması məsələsini məhkəmənin hazırlıq iclasında həll etmək mümkün deyil.

Şərh etdiyimiz mövqedə duran mütəxəssislər Azərbaycan Respublikasının yeni Cinayət Prosesual Məcəlləsi qəbul olunan vaxta qədər də mövcud olmuş prosesual qanuna və təcrübəyə istinad edərək, anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsə məcburi müalicənin təyin olunması barədə işə, yalnız həmin materiala məhkəmə iclasında baxılmasını istisna edən hallar olduqda məhkəmənin binagüzarlıq iclasında baxıldığını, qalan digər hallarda isə məhkəməyə vermə mərhələsindən yan keçməklə işin hakim tərəfindən birbaşa məhkəmə baxışına çıxarıldığını göstərir.

Hesab edirik ki, Azərbaycan SSR-in 8 dekabr 1960-cı il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Cinayət Prosesual Məcəlləsi 2000-ci ilin sentyabr ayının 1-dən qüvvədən düşdüynə görə baxılan məsələ ilə əlaqədar əvvəlki təcrübəyə istinad etmək düzgün deyil. O ki, qaldı şərh edilən məsələnin yeni prosesual qanunla tənzimlənməsinə, qeyd etməliyə ki, respublikamızın hal-hazırda qüvvədə olan Cinayət Prosesual Məcəlləsi anlaqsız şəxslər barəsində işlərə məhkəmənin hazırlıq iclasında baxılmasına nəinki yol verən, hətta mütləq qaydada bunu tələb edən kifayət qədər aydın prosedur qaydalar nəzərdə tutmuşdur.

Gercəkdən də Cinayət Prosesual Məcəllənin «cinayət işlərinə, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat üzrə materiallara və xüsusi ittiham qaydasında şikayətlərə ilkin baxılması» haqqında XL fəslin qaydalarını, «anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat» məsələlərinə həsr olunmuş LV fəslin qaydalarından əlahiddə şəkildə götürdükdə, tənqid etdiyimiz mövqə əsaslı kimi görsənir. Çünki, XL fəslin qaydalarında anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində işlərə məhkəmənin hazırlıq iclasında baxılması məsələlərini tənzimləyən hər hansı bir normaya yer verilməyib. XL fəsil büsbütün ittihamın irəli sürülməsi ilə bağlı tərtib edilmiş cinayət işləri, sadələşdirilmiş icraat materialları və xüsusi ittihamlı şikayətlərə əsaslanan işlər üzrə müvafiq məsələlərin hazırlıq iclasında məhkəmə tərəfindən baxılıb həll edilməsinə həsr olunmuşdur. Aydındır ki, belə vəziyyətdə ilkin baxış haqqında qaydaları mexaniki surətdə anlaqsız şəxslər barəsində işlərə şamil etmək cəhdi uğursuzluqla nəticələnəcək və işlərə ilkin baxılması üzrə məhkəmənin hazırlıq iclası anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində işlərə qətiyyətin aidiyyəti olmayan prosedur kimi görsənəcəkdir.

Lakin haqqında danışdığımız məsələnin yalnız XL fəslin qaydaları əsasında, prosesual qanunun digər, o cümlədən müstəsna olaraq anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslərə həsr olunmuş normalarını nəzərə almadan həll edilməsi düzgün yanaşma kimi qəbul edilə bilməz. Bu cürə mövqə qanuna da əsaslanmır.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 468-ci maddəsinə görə «anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat bu Məcəllənin 468-478-ci maddələri ilə nəzərdə tutulmuş xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla bu Məcəllənin ümumi qaydaları əsasında aparılır». Bu isə o deməkdir ki, həmin prosesual norma müvafiq orqanları CPM-in ümumi xarakterli normalarını tətbiq etmək vəzifəsindən nəinki azad etmir, hətta onların mütləq qaydada rəhbər tutulmasını və anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində icraatın

xüsusiyyətlərinə uyğun şəkildə yerinə yetirilməsini tələb edir. Şübhə yox ki, məhkəmə icraatının mərhələlərindən birinə - ilkin dinləmələrə həsr olunmuş XL fəslin qaydaları tənzimləmə predmetinə görə ümumi xarakterli normalardır və anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslərə münasibətdə onların da yerinə yetirilməsi məcburidir. O da aydındır ki, anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxs təqsirləndirilən qismində tanınmadığından və ona qarşı hər hansı ittiham irəli sürülmədiyindən, hazırlıq iclasında məhkəmənin apardığı araşdırmada və ilkin dinləmələrin nəticəsində çıxarılan qərarla bu xüsusiyyətlər özünü göstərməlidir. Yəni hazırlıq iclasında anlaqsız şəxsin Cinayət Məcəlləsinin hər hansı maddəsi ilə məhkəməyə verilməsi və bunun üçün prosessual əsasların olub-olmaması məsələsinə deyil, yalnız məhkəmə baxışının təyin edilməsinin mümkünüyü məsələsinə baxılmalı və məhkəmə iclasında işə mahiyyəti üzrə baxılmanı istisna edən hallar olmadıqda, məhkəmə baxışı təyin edilməklə onun vaxtı, yeri müəyyən olunmalı, məhkəmə baxışının baş tutması üçün zəruri olan digər məsələlər CPM-in 301.2-ci maddəsinin qaydaları və anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində icraatın xüsusiyyətləri əsasında həll edilməlidir.

Cinayət Prosesual Məcəllənin hazırlıq iclasında həll olunan məsələlər barəsində normalarından görünür ki, işə mahiyyəti üzrə baxılmanı hazırlamaq üçün zəruri olan demək olar ki, bütün prosessual hərəkətlərin edilməsi və prosessual qərarların çıxarılması məhkəmə icraatının ilkin dinləmələr mərhələsinə aid edilmişdir. Hətta işin həmin məhkəməyə aid olub-olmaması, işin sonrakı hərəkəti (o cümlədən məhkəmə baxışı mümkün sayıldıqda, onun yeri və vaxtı), məhkəmə baxışında araşdırılacaq sübutların siyahısı və digər bu kimi məsələləri də hakim məhkəmə hazırlıq iclasından kənar qaydada həmin məsələlərin müzakirəsinə cinayət prosesi tərəflərini dəvət etmədən həll etmək səlahiyyətində deyil (CPM-in 299.3, 299.4, 301.2-ci maddələr). Digər tərəfdən mümkündür ki, anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxs barəsində ibtidai istintaq məhkəmə baxışını qeyri-mümkün edən prosessual pozuntularla aparılsın. Belə vəziyyətlərdə işin ibtidai istintaqa prosessual rəhbərlik etmiş prokurora qaytarılması barədə qərar ancaq məhkəmə hazırlıq iclasında çıxarıla bilər (ümumiyyətlə ibtidai istintaq dövründə prosessual qaydalara əməl olunması məsələsinə ilkin dinləmələr aparmadan araşdırmaq mümkün deyil). Bütün bunlar bir daha onu göstərir ki, hazırlıq iclası keçirmədən və onun gedişində prosessual qanunla araşdırılması məhkəmə icraatının həmin mərhələsinə aid edilmiş məsələləri həll etmədən işə mahiyyəti üzrə baxılmasına dair məhkəmə baxışını təyin etmək qeyri-mümkündür. Hazırlıq iclasını ötürməklə anlaqsız şəxs barəsində işin birbaşa məhkəmə baxışına çıxarılması cinayət prosesi tərəflərini də prosessual qanunla məhkəmə icraatının həmin mərhələsində onlara verilmiş hüquqlardan və üzərlərinə qoyulmuş vəzifələri yerinə yetirmək imkanından məhrum edir.

Beləliklə, danışdığımız məsələ haqqında cinayət prosesual qanunun müddəaları əsasında hasil etdiyimiz nəticə ondan ibarətdir ki, tibbi xarakterli tədbirlərin tətbiq edilməsi barədə iş üzrə məhkəmə baxışının xüsusiyyətlərini müəyyən edən CPM-in 477-ci maddəsinin müddəaları xaricində həmin kateqoriyadan olan işlər üzrə məhkəmə icraatı Cinayət Prosesual Məcəllənin ümumi qaydaları əsasında, anlaqsız şəxslər barəsində işlərin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla aparılır, o cümlədən məhkəmənin hazırlıq iclası keçirilir, ümumi qaydada (Məcəllənin 298.2.1 və 301.4.1-ci maddələri əsasında) hazırlıq iclasının keçirilməsinə və işə baxılmasına aid müddətlər müəyyən olunur, məhkəməyə daxil olmuş iş üzrə ilkin hərəkətlər CPM-in 298-ci maddəsinin qaydalarına uyğun olaraq yerinə yetirilir.

Anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində işlərə baxılması zamanı ortaya çıxan digər problemlər və fikir ayrılıqları belə şəxslərin məhkəməyəqədər və məhkəmə icraatlarında iştirakı və onlar haqqında qətimkan tədbirlərinin seçilməsi və yaxud təhlükəsizlik tədbirlərinin görülməsi ilə bağlı yaranır.

Anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslərin onlar barəsində aparılan həm məhkəməyəqədər, həm də məhkəmə icraatlarında iştirakı ilə bağlı məsələləri Cinayət Prosesual Məcəllənin 473-cü maddəsi nəzərdə tutur. Məcəllənin 469.3 və 469.4-cü maddələri isə həmin məsələni ayrıca olaraq məhkəməyəqədər icraat mərhələsinə münasibətdə tənzimləyir.

CPM-in 473-cü maddəsi anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsin ibtidai istintaqda və məhkəmə icraatında müəyyən prosessual hərəkətləri yerinə yetirmək hüquqlarını nəzərdə tutur və bu hüquqların həyata keçirilməsini, başqa sözlə, barəsində aparılan icraatlarda iştirak etmək imkanlarını həmin şəxsin tutulduğu psixi xəstəliyin dərəcəsindən və xarakterindən asılı edir.

Düşünmək olar ki, qeyd olunan norma anlaqsız vəziyyətdə cinayət törədən şəxsin onun barəsində aparılan icraatlara buraxılıb - buraxılmaması və hansı dərəcədə iştirak etməsi məsələlərini icraatı aparan orqanın mülahizələrinə buraxır və onların həllini anlaqsız şəxsin xəstəliyinin dərəcəsi və xarakteri barəsində icraatı aparan orqanın gəldiyi qənaətdən başqa heç nə ilə, o cümlədən hər hansı prosessual qərarın qəbul edilməsi ilə əlaqələndirmir. Əslində bir çox təcrübə işçilər belə də düşünürlər. Halbuki, Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 469.3 və 469.4-cü maddələri hər

haldə məhkəməyəqədər icraatda anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsin iştirak etməkdən azad edilməsi haqqında məsələnin, sadəcə müstəntiqin və yaxud ibtidai istintaqa prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun qənaətləri əsasında deyil, anlaqsız vəziyyətdə cinayət törədənin prosessual fəaliyyət qabiliyyəti olmayan şəxs hesab edilməsi barədə müvafiq məhkəmə qərarı ilə həll olunmasını tələb edir. Əgər anlaqsız şəxs barəsində onun fəaliyyət qabiliyyəti olmayan şəxs hesab edilməsi barədə məhkəmə qərarı çıxarılmayıbsa, qeyd olunan maddələrin mənasına görə, o prosessual fəaliyyət qabiliyyəti olan şəxs kimi qəbul edilməli və özü barəsində aparılan icraata buraxılmaqla CPM-in 473-cü maddəsində sadalanan hüquqları həyata keçirmək imkanında olmalıdır.

Bəzi mütəxəssislər məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsi qaydalarını təsbit edən Cinayət Prosessual Məcəllənin LII fəslinin qaydalarında məhkəmənin funksiyalarına prosessual fəaliyyət qabiliyyəti olmayan şəxs hesab edilməsi barədə qərarlar çıxarmaq səlahiyyətinin daxil edilməməsini əsas gətirərək, hazırkı vəziyyətdə belə məsələlərə məhkəmələr tərəfindən baxılmasının qeyri-mümkün olduğunu bildirirlər.

Doğrudan da bir tərəfdən həmin hal, digər tərəfdən CPM-in 469.4-cü maddəsində məsələnin kifayət qədər dolğun şəkildə tənzimlənməməsi, hüquq normalarının tətbiqi üçün əlverişli şərait sayıla bilməz. Lakin istənilən halda göstərilən vəziyyət CPM-in 469.4-cü maddəsinin tətbiqindən imtina edilməsi üçün əsas kimi götürülməməlidir. Çünki, məsələyə başqa cürə yanaşma hüquqi qeyri-müəyyənlik vəziyyəti yarada və anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsin prosessual hüquqlarının pozulmasına gətirib çıxara bilər.

Hesab edirik ki, Cinayət Prosessual Məcəllənin 469.4-cü maddəsi ayrıca deyil, həmin Məcəllənin 473, 468-ci, eləcə də oxşar məsələlər üzrə müstəntiqə ibtidai araşdırmaya rəhbərlik edən prokurorun, ibtidai istintaq orqanı ilə məhkəmənin əlaqələrini tənzimləyən prosessual normalarla birlikdə götürülərsə, onun qaydaları daha aydın başa düşülər və tətbiq edilməsi asanlaşar.

Şərh edilən məsələyə bu prizmadan yanaşaraq, belə nəticəyə gəlirik ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosessual Məcəlləsinin 469.4-cü maddəsinə əsasən, müstəntiq anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsin (xəstəliyin dərəcəsinə və xarakterinə görə) icraatda iştirak etməsinin qeyri-mümkün olması qənaətinə gələrsə, o, bu barədə müvafiq protokol tərtib etməli, ibtidai istintaqa prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror müstəntiqin qənaəti ilə razılaşdıqda protokolu öz təqdimatı ilə məhkəməyə göndərməli, məhkəmə isə həmin təqdimatın və protokolun əsaslılığını yoxlayıb, şəxsin prosessual fəaliyyət qabiliyyəti olmayan hesab edilməsi və yaxud bundan imtina barədə qərar çıxarmalıdır. Yalnız məhkəmə tərəfindən müvafiq qərar çıxarıldığı halda ibtidai istintaq orqanı anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsi onun barəsində aparılan icraatdan kənarlaşdırmağa haqlıdır.

Sözü gedən norma CPM-in anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxs barəsində aparılan məhkəməyəqədər icraatın xüsusiyyətlərinə həsr olunmuş 469-cu maddəsində yer alsada, hesab edirik ki, həmin normanın mahiyyətini, yəni anlaqsız vəziyyətdə cinayət etmiş şəxsin icraatda iştirak etməməsinin onun fəaliyyət qabiliyyətli olmayan hesab edilməsi haqqında məhkəmə qərarından asılı edilməsi barədə qaydanı məhkəmə icraatına da şamil etmək olar. Çünki prosessual fəaliyyət qabiliyyətli şəxsin onun barəsində olan işə məhkəmə tərəfindən baxılması zamanı iclaslarda iştirak etməyə buraxılmaması, məsələyə istənilən prizmadan yanaşdıqda, həmin şəxsin hüquqlarının pozulması kimi təzahür edəcəkdir. Odur ki, əgər anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxs barəsində məhkəməyəqədər icraatda onun fəaliyyət qabiliyyətli olmayan hesab edilməsinə dair məhkəmə qərarı alınmayıbsa və məcburi tibbi tədbirlərin təyin edilməsi barədə işə baxan məhkəmə də şəxsin fəaliyyət qabiliyyətli olması ilə razılaşarsa, həmin şəxsin məhkəmənin hazırlıq iclasında və məhkəmə baxışında iştirakı təmin olunmalıdır. Lakin, işə baxan məhkəmə ibtidai istintaq orqanının şəxsin psixi xəstəliyinin dərəcəsi və xarakteri barədə mövqeyindən asılı deyil və həmin halların yenidən dəyərləndirilməsi nəticəsində şəxsin prosessual fəaliyyət qabiliyyətli olmayan hesab edilməsi üçün əsas görərsə, özü məhkəmə hazırlıq iclasının əvvəlində bu barədə ayrıca qərar qəbul edə bilər. Fikrimizcə, ancaq bu, habelə şəxsin fəaliyyət qabiliyyəti olmayan hesab edilməsi haqqında məhkəmə qərarı ibtidai istintaqda alındığı hallarda məhkəmə, barəsində tibbi tədbirlərin tətbiq edilməsi məsələsinə baxılan şəxsin iştirakı olmadan məhkəmə icraatını aparmağa haqlıdır. Hesab edirik ki, məhkəmə-psixiatrik ekspertizasının keçirilməsi haqqında qərarada şəxsin tutulduğu psixi xəstəliyin dərəcəsinin və xarakterinin ona məhkəməyəqədər və məhkəmə icraatlarında iştirak etməyə imkan verib-verməməsi barədə sualın qoyulması, prosessual fəaliyyət qabiliyyəti barədə məsələ həll olunarkən ekspertizanın da rəyi nəzərə alınmaqla şəxsin vəziyyətinin daha yaxşı dəyərləndirilməsinə və düzgün nəticənin əldə olunmasına kömək edə bilər.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş psixi xəstənin onun barəsində məcburi tibbi tədbirlərin tətbiq olunması haqqında məhkəmə qərarı çıxarılan qədər saxlanması məsələsi də problemlidir. İşlərin öyrənilməsi göstərir ki, bir qayda olaraq belə şəxslər, hətta cinayət əməlini anlaqsız vəziyyətdə törətmələri barədə ekspertizanın rəyi alındıqdan sonra da həbsdə

saxlanırlar. Halbuki, anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsin onun barəsində aparılan icraatda təqsirləndirilən şəxs qismində tanınmasına prosessual qanun yol vermədiyindən (maddə 91.2) Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 154.3-cü maddəsinə görə onun barəsində qətimkan tədbiri qismində həbs seçilə bilməz və seçilibsə də, ekspertizanın müvafiq rəyi alındıqdan sonra qüvvədə saxlanıla bilməz. CPM-in 474-cü maddəsinə əsasən belə hallarda qətimkan tədbiri təhlükəsizlik tədbirləri ilə əvəz olunmalıdır.

Maraqlıdır ki, bunun əksini düşünənlər də Məcəllənin həmin normasına (474-cü maddəyə) istinad edirlər. Onlar hesab edirlər ki, nə qədər ki, CPM-in 474.1-ci maddəsi «cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli anlaqsız vəziyyətdə törətmiş şəxsin barəsində zəruri hallarda qətimkan tədbiri əvəzinə ВТБ¹ təhlükəsizlik tədbirləri tətbiq edilə bilər» kimi, yəni imperativ xarakter daşımayan qayda şəklində formulə edilib, icraatı aparan orqanlar qətimkan tədbiri ilə təhlükəsizlik tədbirləri arasında seçim etməkdə mülahizə sərbəstliyinə malikdirlər və qətimkan tədbirinin təhlükəsizlik tədbiri ilə əvəz olunmasına zərurət görmədikdə anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsi həbs altında saxlamaqda davam edə bilərlər.

Belə yanaşma göstərilən prosessual normanın yanlış təfsir edilməsinə əsaslanır. CPM-in 474.1-ci maddəsində qətimkan tədbiri ilə təhlükəsizlik tədbiri arasında deyil, təhlükəsizlik tədbiri tətbiq etmək və yaxud tətbiq etməmək kimi prosessual hərəkətlər arasında seçim etmək imkanlarından danışılır. Şərh etdiyimiz norma qətimkan tədbirlərinin, o cümlədən həbsin anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində tətbiq olunmasını birmənalı olaraq yolverilməz saymaqla, şəxsin psixi vəziyyəti bunu tələb etdiyi hallarda onun barəsində ancaq təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiq olunmasına icazə verir. İcraatı aparan orqan psixi xəstəliyə tutulmuş şəxsin sərbəst buraxılmasının onun özü və yaxud ətrafdakılar üçün təhlükəli olduğunu müəyyən edib, həmin səbəblər üzündən təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiq olunmasına zərurət görərsə, CPM-in 474.1.1 və 474.1.2-ci maddələrində nəzərdə tutulan iki növ təhlükəsizlik tədbirlərindən hər hansı birindən istifadə edə bilər. Həmin təhlükəsizlik tədbirləri aşağıdakılardır:

«səhiyyə orqanlarına bildirməklə xəstəni qohumlarının, himayəçilərinin və qəyyumlarının nəzarəti altına vermək» (maddə 474.1.1);

«xəstəni xüsusi tibb müəssisəsinə (psixiatriya stasionarına) yerləşdirmək» (maddə 474.1.2).

CPM-in 474.2.1-ci maddəsinə görə birinci təhlükəsizlik tədbiri məhkəməyəqədər icraatda müstəntiqin, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun, məhkəmə icraatı mərhələsində məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı, CPM-in 474.1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan daha ciddi təhlükəsizlik tədbiri isə yalnız məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı ilə tətbiq olunur.

Anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsin həbs altında olduğu hallarda onun barəsində təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiq edilməsi bir çox suallar meydana gətirir:

___ müstəntiq və yaxud prokuror «səhiyyə orqanlarına bildirməklə xəstəni qohumlarının, himayəçilərinin və qəyyumlarının nəzarəti altına vermək» təhlükəsizlik tədbirini tətbiq etmək qərarına gəldikdə həmin şəxs barəsində həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında əvvəl verilmiş məhkəmə qərarının taleyi necə olmalı və onun qüvvəsi necə aradan qaldırılmalıdır?

___ ibtidai istintaqda «xəstəni xüsusi tibb müəssisəsinə (psixiatriya stasionarına) yerləşdirmək» təhlükəsizlik tədbirinin tətbiq edilməsinə zərurət yaranarsa, icraatı aparan orqan müvafiq məhkəmə qərarının alınması üçün hansı qaydada məhkəməyə müraciət etməli və məhkəmə hansı qaydada məsələyə baxmalıdır və bu halda da həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə əvvəl verilmiş məhkəmə qərarının taleyi necə olmalıdır?

___ təhlükəsizlik tədbirinin təyin edilməsi haqqında məhkəmə qərarında nələr qeyd olunmalı, o cümlədən qərarla həmin tədbirin hansı müddətə təyin olunması göstərilməlidir?

___ şəxsin barəsində təhlükəsizlik tədbirinin seçilməsi haqqında qərarın icrası hansı orqanlara tapşırılmalı, barəsində təhlükəsizlik tədbiri seçilmiş şəxs saxlanması üçün hansı səhiyyə müəssisələrinə (tibbi stasionarlara) və hansı qaydada təhvil verilməlidir?

Həqiqətən də anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraata həsr olunmuş Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin LV fəslində həmin suallarla bağlı məsələləri dəqiq və ətraflı tənzimləyən normalara rast gəlinmir.

Ümumiyyətlə qeyd etmək lazımdır ki, həmin fəslin qaydaları anlaşıq vəziyyətdə cinayət törədən və cinayət işi açılmadan barələrində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat başlanılan şəxslərə uyğunlaşdırılmış şəkildə formulə edilmişdir (469.2, 472.1-ci maddələrə nəzər yetirdikdə bunu aydın görmək olur). Törətdiyi cinayətlə əlaqədar barəsində cinayət işi başlanılmış (təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb olunmuş, haqqında qətimkan tədbiri seçilmiş) və bu icraatın gedişində keçirilən ekspertiza nəticəsində cinayəti anlaşıq vəziyyətdə olarkən törətməsi ortaya çıxmış şəxslər barəsində icraatın xüsusiyyətləri isə bir növ diqqətdən kənar qalmışdır. Başqa sözlə desək, «cinayət işi»nin (və yaxud cinayət işi üzrə icraatın) «tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi barədə iş»ə (və yaxud belə işlər üzrə icraata) transformasiya edilməsi məsələsi prosessual qanunda öz dürüst hüquqi rəqlamentasiyasını tapmamışdır. Halbuki təcrübədə məhz belə hallar üstünlük təşkil edir.

Qeyd olunan səbəblər təhlükəsizlik tədbirləri haqqında qaydaların işlək mexanizmə çevrilməsini əngəlləyir, icraatı aparən orqanların həmin tədbirlərin tətbiqindən imtina etmələrinə gətirib çıxarır, nəticədə anlaşıq vəziyyətdə cinayət törətmiş psixi xəstələr (CPM-in 474-cü maddəsinin ziddinə olaraq) məcburi tibbi tədbirlərin tətbiq edilməsi haqqında məhkəmə qərarı icra edilənədək onların vəziyyəti ilə bir araya sığmayan şəraitdə həbsdə saxlanılırlar.

Hesab edirik ki, araşdırılan məsələ ilə əlaqədar prosessual qanunda olan müəyyən boşluqlar heç bir halda CPM-in 474-cü maddəsinin yanlış təfsir olunması və təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiqindən imtina edilməsi üçün əsas olmamalı, əksinə CPM-in digər normalarından, o cümlədən ümumi qaydalardan və prinsiplərdən çıxış etməklə 474-cü maddənin həyata keçirilməsinə nail olunmalıdır.

Məsələyə bu prizmadan yanaşmaqla hesab edirik ki, məhkəməyəqədər icraatda CPM-in 474.1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan təhlükəsizlik tədbirinin tətbiqi ciddi problemlər doğurmamalıdır. Müstəntiq (prokuror), məhkəmə qərarı əsasında həbs altında olan şəxs barəsində həmin təhlükəsizlik tədbirinin tətbiq olunmasını (xəstəni qohumlarının, himayəçilərinin və qəyyumların nəzarəti altına verilməsini) zəruri saydıqda, məhkəmə - psixiatrik ekspertizanın rəyinə, eləcə də CPM-in 474.1-ci maddəsinə əsasən şəxsin psixi xəstəliyə tutulmasını onun həbsdə saxlanılmasını qeyri-mümkün edən hal kimi qiymətləndirib, CPM-in 157.8 və 157.8.1-ci maddələrinə istinadən həbs qətimkan tədbirinin tətbiqinə xitam verə və bununla eyni zamanda təhlükəsizlik tədbirinin tətbiq olunması haqqında qərar çıxara bilər.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, CPM-in 474.1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan «xəstəni xüsusi tibb müəssisəsinə (tibbi stasionara) yerləşdirmək» təhlükəsizlik tədbirinin tətbiq olunmasını prosessual qanun yalnız məhkəmənin səlahiyyətinə aid etmişdir. Həmin tədbirin tətbiq olunması ilə əlaqədar ibtidai istintaq orqanı ilə məhkəmə arasında münasibətləri tənzimləyən xüsusi normalar olmadığından, məhkəməyəqədər icraatda bu tədbirin tətbiq olunması üçün zərurət yarandıqda, hesab edirik ki, məhkəmə-psixiatriya ekspertizasının aparılması üçün şübhəli, təqsirləndirilən və ya psixi vəziyyətinə görə təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilə bilməyən şəxsin tibb stasionarına yerləşdirilməsi halını nəzərdə tutan CPM-in 444.1.4-cü maddəsinə və həmin prosessual məcburiyyət tədbiri ilə əlaqədar bir tərəfdən müstəntiqə ibtidai istintaqa prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun, digər tərəfdən onlarla məhkəmə arasında olan prosessual münasibətləri, həmçinin məhkəmənin hərəkətlərini tənzimləyən qaydalara (CPM-in 446, 447, 448-ci maddələrinə) əsaslanmaq olar (təbii ki, anlaşıq vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxs barəsində icraatın xüsusiyyətlərini nəzərdən qaçırmaq şərti ilə).

Hesab edirik ki, sözü gedən təhlükəsizlik tədbirinin tətbiq olunması haqqında prokurorun məhkəməyə göndərdiyi təqdimatda CPM-in 157.7-ci maddəsinə uyğun olaraq həm də anlaşıq vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxs barəsində əvvəl seçilmiş həbs qətimkan tədbirinin ləğv edilməsi məsələsi qoyulmalıdır. Öz növbəsində məhkəmə də CPM-in 448-ci maddəsinə müvafiq surətdə çıxardığı qərarında şəxs barəsində təhlükəsizlik tədbirini tətbiq etməklə yanaşı, həm də əvvəl seçilmiş həbs qətimkan tədbirinin ləğv olunduğunu göstərməlidir.

Hesab edirik ki, qərarla təhlükəsizlik tədbirini icra edən tibb müəssisəsinin ancaq növü göstərilməli, şəxsin konkret hansı psixiatriya stasionarına yerləşdirilməsini səhiyyə orqanı həll etməlidir.

Haqqında danışdığımız təhlükəsizlik tədbirinin müddətinə gəlinə isə hesab edirik ki, CPM-in 474.1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan təhlükəsizlik tədbirindən fərqli olaraq, xəstənin xüsusi tibb müəssisəsinə yerləşdirilməsi ciddi mərhumiyyətlərlə müşayiət olunduğundan konkret müddətlə məhdudlaşdırılmalıdır. Məcəllənin 468-ci maddəsinə əsaslanmaqla belə hesab edirik ki, məhkəmə təhlükəsizlik tədbirinin müddətini müəyyən edərkən anlaşıq şəxsin törətdiyi əməlin cinayət qanununda hansı təsnifata aid olunmasından çıxış etməli (CM-in 15-ci maddəsi) və bu zaman CPM-in LV fəslində nəzərdə tutulmuş xüsusiyyətləri nəzərə almaqla həmin Məcəllənin 158-ci maddəsinə rəhbər tutulmalıdır.

Qeyd etməliyik ki, Rusiya Federasiyasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi də barəsində cinayət işi aparılan şəxs ekspertizanın rəyi əsasında anlaqsız hesab edildiyi hallarda onun psixiatriya stasionarına yerləşdirilməsini və bunun həyata keçirilməsi prosedurunun nəzərdə tutulması (maddə 435). Həmin maddəyə görə əgər ekspertizanın rəyi alınanaqədək şəxs həbsdə saxlanılırdısa, qətimkan tədbirini psixiatriya stasionarına yerləşdirmə ilə əvəz etmə CPM-in həbs qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsi qaydalarını nəzərdə tutan 108-ci maddəsi əsasında həyata keçirilir. Yox, əgər anlaqsız hesab edilməsi haqqında rəy alınanaqədək şəxs barəsində qətimkan tədbiri seçilməmişdirsə, onun tibbi stasionara yerləşdirilməsi CPM-in 203-cü maddəsinə uyğun, yəni məhkəmə ekspertizasının keçirilməsi üçün psixiatriya stasionarına yerləşdirmə qaydasında icra edilir. Göründüyü kimi, istənilən halda şəxs tibbi stasionara yerləşdirilməsi prosesual-məcəburiyyət tədbirlərinin tətbiqi qaydasında həyata keçirilir.

Məhkəmə icraatında təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiqinə gəldikdə, CPM-in yuxarıda şərh edilmiş 474-cü maddəsi məhkəməyə zərurət olduqda istənilən təhlükəsizlik tədbirini tətbiq etməyə imkan verir. Həmin maddənin ziddinə olaraq ibtidai istintaq orqanının təhlükəsizlik tədbiri seçməyib, anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş psixi xəstələri həbsdə saxladıqları hallara xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Belə vəziyyətlərdə məhkəmənin hazırlıq iclasında elə ilkin dinləmələr zamanı həbsin müvafiq təhlükəsizlik tədbiri ilə əvəz olunması məsələsi həll edilməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, icraatı aparan orqanlar tərəfindən təhlükəsizlik tədbirinin tətbiq edilməsini əngəlləyən səbəblərdən biri də Naxçıvan Muxtar Respublikasında müvafiq psixiatriya stasionarının olmamasıdır. Hesab edirik ki, Naxçıvan şəhərində yerləşən psixiatriya xəstəxanasının nəzdində təşkil olunmuş xüsusi şöbə muxtar respublikada məcburi tibbi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraatı aparan bütün orqanların tələbatlarını ödəməyə kifayət edə bilərdi. Son illərdə hüquq institutlarının yaradılması və inkişaf etdirilməsi ilə bağlı Naxçıvan Muxtar Respublikasında aparılan genişmiqyaslı işlər və bu tədbirlərin həyata keçirilməsində nümayiş etdirilən sistemli yanaşma və ardıcılıq onu göstərir ki, qeyd olunan məsələ də tezliklə öz həllini tapacaq, məhkəmə, ədliyyə, hüquq-mühafizə orqanları üçün tikilən xidməti binalara, istintaq təcridxanasına, qarışıq tipli cəzaçəkmə müəssisəsinə, ekspertiza mərkəzinin filialına və bu kimi çox sayda digər obyektlərə anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində təhlükəsizlik tədbirlərinin icrasını təmin edən xüsusi psixiatriya stasionarı əlavə ediləcəkdir. Muxtar respublikada cinayətlərin anlaqsız vəziyyətdə olan şəxslər tərəfindən törədilməsi halları çox az olduğundan, həmin stasionarın daimi yox, zərurət yarandığı hallarda çevikliklə təşkil olunub, fəaliyyət göstərmə-sini nəzərdə tutmaq olar. Belə stasionar yaradılsa, yalnız təhlükəsizlik tədbirləri ilə deyil, həm də stasionar məhkəmə-psixiatriya ekspertizasının keçirilməsi ilə bağlı problemlər aradan qalxar və şəxslərin bu tədbirlərlə əlaqədar Bakı şəhərində yerləşən stasionarlara aparılmasına ehtiyac qalmaz.

Artıq başlanmış cinayət işi üzrə icraatın şəxs anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətməsi barədə ekspertiza rəyi alındıqdan sonra tibbi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraata transformasiya edilməsi məsələlərinin cinayət prosesual qanunla ətraflı tənzimlənmədiyini yuxarıda qeyd etmişdik. Bu, anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxs barəsində əvvəl çıxarılmış təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb etmə qərarının qüvvədən salınmasını tənzimləyən xüsusi qaydanın olmamasında da özünü göstərir.

Belə hüquqi qeyri-müəyyənlik üzündən həmin məsələ ilə əlaqədar təcrübədə fikir ayrılıqları yaranır.

Bir çox hüquqşünaslar hesab edirlər ki, nə qədər ki, prosesual qanun anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxs təqsirləndirilən qismində tanınmasına yol vermir, ekspertizanın müvafiq rəyi alındıqdan dərhal sonra əvvəl qəbul olunmuş təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb etmə qərarı ibtidai istintaqa prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror tərəfindən ləğv edilməlidir. Lakin məsələ ondadır ki, prokuror CPM-in 84.5.8-ci maddəsinə əsasən müstəntiqin və yaxud təhqiqatçının yalnız qanunsuz və əsassız qərarlarını ləğv etmək səlahiyyətindədir. Cinayəti anlaqsız vəziyyətdə törətməsi ekspertiza vasitəsi ilə təsdiq olunmamış şəxs isə prosesual qaydalara uyğun şəkildə təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb olunmasını nə qanunsuz, nə də ki, əsassız saymaq olmaz. Ona görə də şərh edilən mövqeni prosesual qanunun tələbləri nöqtəyi-nəzərindən düzgün yanaşma kimi qiymətləndirmək mümkün deyil.

İkinci qrup mütəxəssislər isə hesab edirlər ki, ibtidai istintaqın sonunda şəxs barəsində ittiham aktının deyil, məcburi tibbi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə işin məhkəməyə göndərilməsi haqqında qərarın tərtib olunması (maddə 475.1.1) işdə olan təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb etmə qərarının qüvvədən salınması anlamını verir və bu üzündən onun ləğv edilməsi barədə ayrıca prosesual qərarın çıxarılması tələb olunmur. CPM-in 65.2 və 65.2.1-ci maddələrinin mənasına görə, şəxslərin cinayət prosesinin iştirakçısı qismində tanınması deməli, o cümlədən təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilməsi haqqında qərarlar preyardisial əhəmiyyətə malik deyillər və yeni hallar ortaya çıxarsa və ya əvvəlki hallar aradan

qalxarsa, həmin qərarlara onları ləğv etmədən yenidən baxıla bilər. Bu o deməkdir ki, ibtidai istintaqın sonunda tərtib olunan işin məhkəməyə göndərilməsi barədə qərar həqiqətən də təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb etmə haqqında əvvəl çıxarılmış qərarın hüquqi qüvvəsini ortadan qaldırır.

Bununla belə, hesab edirik ki, ikinci yanaşmanı da qaneedici saymaq olmaz. Çünki CPM-in 91.2-ci maddəsi anlaqsız vəziyyətdə cinayət törədən psixi xəstənin təqsirləndirilən qismində tanınmasına yol vermədiyindən, deməli, artıq əsaslar ortadan qalxdıqdan (ekspertizanın rəyi alındıqdan) sonra onun təqsirləndirilən şəxs qismində qalmasını da birmənalı olaraq istisna edir. Şərhlə etdiyimiz mövqə tərəfdarlarının müdafiə etdiyi vəziyyətdə isə artıq ekspertiza rəyi ilə anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətməsi bəlli olmuş şəxs ibtidai istintaqın sonunda anlaqsız şəxs barəsində işin məhkəməyə göndərilməsi haqqında qərar çıxarılanadək təqsirləndirilən statusunda qalmaqda davam edir.

Odur ki, belə vəziyyətlərdə təqsirləndirilən şəxsin anlaqsız hesab edilməsi haqqında ekspertizanın rəyi alındığı andan icraatı aparan müstəntiqin qərarı ilə onun cinayət prosesində təqsirləndirilən şəxs qismində iştirakına xitam verilməsini və bundan sonra prosesdə barəsində məcburi tibbi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan şəxs qismində iştirak etməsini daha məqsədəuyğun bilirək. Hesab edirik ki, bu hallara dair müddəaları özündə əks etdirən qərar Cinayət Prosesual Məcəlləsinin həm haqqında danışdığımız şəxslər barəsində icraatın xüsusiyyətləri (maddə 469.2), həm prosesual qərarların prejudisial əhəmiyyəti (maddələr 65.2, 65.2.1), həm də müstəntiqin hüquqları (maddə 85.4.14) barədə normalarının tələblərinə cavab verəcəkdir. Eyni zamanda belə qərarın çıxarılması, habelə qətimkan tədbirinin təhlükəsizlik tədbirləri ilə əvəz edilməsi ilə bağlı yuxarıda təsvir etdiyimiz prosesual hərəkətlərin həyata keçirilməsi cinayət işi üzrə icraatın məcburi tibbi tədbirlərin tətbiq edilməsi barədə iş üzrə icraata çevrilməsini təmin edəcəkdir.

Bəzən təcrübədə məcburi tibbi tədbirlərin tətbiq edilməsi barədə məhkəmənin yekun qərarında belə tədbirlərin təyin olunduğu müddətinin göstərilib-göstərilməməsi də mübahisə predmetinə çevrilir.

Qeyd etməliyik ki, müxtəlif ölkələrdə baxılan məsələnin həllinə fərqli yanaşılır.

Məsələn, Rusiya Federasiyasında şəxsə təyin olunan tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin məhkəmə qərarında hansısa konkret müddətlə məhdudlaşdırılması nəzərdə tutulmur. Hesab olunur ki, cəzadan fərqli olaraq, məcburi tibbi tədbirin əsas məqsədi anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsi sağaltmaq və yaxud onun psixi vəziyyətini yaxşılaşdırmaq olduğundan və bunun üçün nə qədər müddətin tələb olunmasını qabaqcadan müəyyən etmək mümkün olmadığından qərarında konkret müddətin göstərilməsi düzgün deyil.

Rusiyadan fərqli olaraq, İtaliya qanunvericiliyi anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş psixi xəstələrə tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin konkret müddətə təyin olunmasını nəzərdə tutur və bu müddəti ilk növbədə şəxsin psixi vəziyyəti ilə deyil, törətdiyi cinayətin ağırlığı ilə əlaqələndirir. Belə ki, törədilən cinayətə görə azadlıqdan məhrumetmənin minimal həddi beş ildən az deyilsə, psixi xəstənin müalicə müəssisəsində saxlanması bir ildən az çəkə bilməz. Yox, əgər törədilən əmələ görə cinayət qanununun sanksiyasında nəzərdə tutulan azadlıqdan məhrumetmə cəzasının sanksiyası 10 ildən artıqdırsa və yaxud törədilən cinayətə görə ömürlük azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulursa, təhlükəsizlik tədbiri (məcburi tibbi tədbir) üç ildən az olmayan müddətə təyin olunur.

İspaniya qanunvericiliyi də özünəməxsus yanaşma ilə fərqlənir. Belə ki, təyin olunan tibbi tədbirin müddəti törədilən cinayətə görə psixi xəstəyə məhkəmə hökmü ilə təyin edilə biləcək cəzadan artıq olmamalıdır. Göründüyü kimi, İspaniya qanunvericisi şəxsin məcburi müalicə müəssisəsində saxlanması müddətini törədilən cinayətə görə cinayət qanununda nəzərdə tutulmuş sanksiya ilə deyil, hökm çıxarılaçağı təqdirdə ona təyin oluna biləcək cəza müddəti ilə əlaqələndirmiş və beləliklə məcburi müalicə müddətini sanksiya ilə yanaşı, həm də işin konkret hallarından asılı etmişdir. Əgər sanksiyada şəxsin anlaqsız vəziyyətdə törətdiyi əmələ görə azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulmayıbsa, belə hallarda həmin şəxsə ancaq ambulator müalicə təyin edilir. Həmin müalicənin müddəti beş ildən artıq ola bilməz.

Azərbaycan Respublikasının cinayət və cinayət prosesual qanunları da (müvafiq olaraq 98.2 və 477.2-ci maddələr) məcburi tibbi tədbirlərin müddəti və bunun məhkəmə qərarında əks etdirilib - etdirilməməsi ilə bağlı məsələlərin hüquqi rəqlamentasiyasını nəzərdə tutur. Lakin CM-in 98.2-ci maddəsinin müxtəlif cürə təfsir olunması təcrübədə fərqli yanaşmalara, fikir ayrılıqlarına səbəb olur. Bəzi mütəxəssislər hesab edirlər ki, məhkəmə qərarında məcburi tibbi tədbirin təyin olunduğu konkret müddət göstərilməli, bəziləri isə bunun əksini düşünürlər.

Müddətin göstərilməsinə tərəfdar olanlar tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin uzadılması ilə bağlı

səlahiyyətlərin Azərbaycan Respublikası CM-in 98-ci maddəsi ilə məhkəməyə aid edilməsinə əsaslanırlar. Onların məntiqinə görə nə qədər ki, CM-in 98-ci maddəsində məcburi tibbi tədbirin müddətinin uzadılmasından danışılır, deməli, məhkəmə qərarında məcburi müalicənin konkret müddəti göstərilməlidir ki, zərurət yarandıqda həmin müddəti uzatmaq mümkün olsun. Əgər qanunverici məhkəmənin yekun qərarında konkret müddət göstərilmədən tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin təyin edilməsini mümkün saysaydı, onda Cinayət Məcəlləsinin 98-ci maddəsində yenidən məhkəməyə müraciət etmək yolu ilə məcburi müalicə müddətinin uzadılması qaydasını müəyyən etməzdi (konkret müddətin göstərilməməsi onun uzadılması haqqında məsələyə baxılmasını lüzumsuz edərdi).

Hesab edirik ki, belə yanaşama CM-in 98-ci maddəsində nəzərdə tutulan qaydaların düzgün təfsir edilməməsindən irəli gəlir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 98.2-ci maddəsində göstərilir:

«barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlər təyin edilmiş şəxs bu tədbirin tətbiqinin ləğv edilməsi və ya dəyişdirilməsi məsələsinin həll edilməsi məqsədi ilə altı ay müddətində bir dəfədən az olmayaraq həkim-psihiatr komissiyasında baxışdan keçirilməlidir. Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin ləğv edilməsi və ya dəyişdirilməsi üçün əsaslar olmadıqda, məcburi müalicəni həyata keçirən müəssisənin müdiriyyəti məcburi müalicənin müddətinin uzadılması haqqında məhkəməyə öz rəyini təqdim edir. Məcburi müalicənin ilk dəfə uzadılması müalicənin başladığı gündən altı ay keçdikdən sonra həyata keçirilir, bundan sonra məcburi müalicə müddətinin uzadılması hər il həyata keçirilir».

Göründüyü kimi, təsvir edilən norma elə formulə edilib ki, məhkəmə qərarında məcburi tibbi tədbirlərin müddətinin göstərilməsinə heç lüzum qalmır. Şərh etdiyimiz maddəyə görə, məhkəmə tərəfindən məcburi tibbi tədbirlər təyin olunduğu istənilən halda anlaşıq şəxsin müalicə müddəti ilkin olaraq 6 ay təşkil edəcəkdir. Çünki, Qanun özü məhkəmə qərarı verildikdən sonra həyata keçirilən məcburi tibbi tədbirlərin ilkin müddətini qəti müəyyən etməklə bu məsələdə məhkəmə mülahizəsinə yer qoymayıb. Məhkəmə öz mülahizələrinə görə həmin 6 aylıq müddəti dəyişdirib, onu nə azalda, nə də ki, artırma bilər. Əgər məhkəmə, yekun qərarına məcburi tibbi tədbirlərin 6 aydan az və yaxud 6 aydan artıq müddətə təyin edilməsi barədə müddəəni daxil edərsə, bu cinayət qanunu ilə müəyyən edilmiş müddətin dəyişdirilməsi, yəni 98.2-ci maddənin aşkar pozulması kimi çıxış edəcəkdir. Məcburi tibbi tədbirlərin CM-in 98.2-ci maddəsində göstərilən ilkin müalicə müddəti ilə üst-üstə düşən, yəni 6 aylıq müddətə təyin olunması barədə qərar da düzgün sayıla bilməz. Çünki Qanunla birmənalı, qəti və istisnasız olaraq müəyyən edilmiş müddətin təyin edilməsi barədə məhkəmənin qərar verməsi (sanki məhkəmənin mülahizəsindən asılı olan məsələ kimi həll etməsi) məntiqli deyil. Bir də həmin müddət məhkəmələr tərəfindən tətbiq edilməsi üçün deyil, məcburi tibbi tədbirləri icra edən psixiatriya müəssisələrinin fəaliyyətini tənzimləmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Məcburi tibbi tədbirlərin müddətinin məhkəmə tərəfindən uzadılması ilə bağlı dəlilə gəldikdə, qeyd etməliyik ki, cinayət qanununda «müddətin uzadılması» dedikdə, məhkəmə tərəfindən təyin olunmuş müddət deyil, CM-in 98.2-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş 6 ay təşkil edən ilkin müalicə müddəti nəzərdə tutulur. Şərh etdiyimiz maddəyə əsasən, bu normada müəyyən edilmiş 6 aylıq müddət ərzində aparılan müalicə nəticəsində tibbi tədbirlərin ləğv edilməsi və yaxud dəyişdirilməsi üçün əsaslar əldə olunmazsa, müalicə müəssisəsinin müdiriyyəti məhkəmə qərarı ilə təyin olunan müddətin deyil, məhz CM-in 98.2-ci maddəsində göstərilən altı aylıq müddətin uzadılması barədə rəylə məhkəməyə müraciət edir. Başqa sözlə, CM-in 98.2-ci maddəsi müalicə müəssisəsinin məcburi tibbi tədbirlərin müddətinin uzadılması barədə məhkəməyə müraciət etmək vəzifəsini məhkəmə qərarında deyil, qanunun özündə müəyyən edilmiş müddətlə və bu müddətin tibbi tədbirlərin ləğv edilməsi və yaxud dəyişdirilməsi üçün kifayət etməməsi ilə əlaqələndirir. Bu isə o deməkdir ki, tibbi tədbirlərin müddətinin uzadılması ilə bağlı məhkəməyə verilmiş səlahiyyət heç bir halda məhkəmənin yekun qərarında məcburi tibbi tədbirlərin müddətinin göstərilməsini tələb edən əsas kimi çıxış edə bilməz.

Beləliklə heç bir dəlil, o cümlədən məcburi müalicə müddətinin uzadılması səlahiyyətinin məhkəməyə aid edilməsi, məcburi tibbi tədbirlərin təyin olunması barədə məhkəmənin yekun qərarında belə tədbirlərin təyin olunduğu konkret müddətin göstərilməsinə əsas vermir. Odur ki, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli anlaşıq vəziyyətdə törətmiş şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi və barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi barədə məhkəmənin yekun qərarında tibbi tədbirlərin təyin olunduğu müddət göstərilməməlidir.

Qeyd etməliyik ki, məcburi tibbi tədbirlərin müddəti ilə bağlı məsələləri tənzimləyən maddi hüquq normaları ilə prosessual hüquq normaları arasında müəyyən uyğunsuzluq mövcuddur. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 98-ci maddəsi tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin uzadılmasını, dəyişdirilməsini və ləğv edilməsini nəzərdə tutursa, Cinayət Prosesual Məcəllənin 478-ci maddəsi tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin yalnız ləğv edilməsini və ya dəyişdirilməsini tənzimləyir, tibbi

tədbirlərin uzadılması ilə bağlı müddəaları isə əks etdirmir. Maddi hüquq normalarının prosesual hüquq normalarına münasibətdə üstünlüyündən çıxış edərək, Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 478-ci maddəsinin aşağıdakı redaksiyada verilməsini məqsəduyğun sayırıq:

«Maddə 478. Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin ləğv edilməsi və ya dəyişdirilməsi və ya uzadılması
478.1B¹(hazırkı redaksiyada)
478.2B¹(hazırkı redaksiyada)

478.3. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 98.2-ci maddəsi ilə müəyyən olunmuş müddətlər daxilində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin ləğv edilməsi və ya dəyişdirilməsi üçün əsaslar əldə olunmazsa, məhkəmə müalicə müəssisəsinin həkim komissiyasının rəyinə əsaslanmış müraciəti əsasında tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin uzadılması barədə məsələyə baxır.

478.4. Bütün məsələlər tədbirin tətbiq edildiyi yer üzrə məhkəmə tərəfindən prokururun və vəsatəti üzrə tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin ləğv edilməsi və ya dəyişdirilməsi haqqında məsələyə baxılan şəxsin, tibbi xarakterli məcburi tədbirin uzadılması məsələsinə baxıldıqda isə, müalicə müəssisəsinin müdiriyyətini təmsil edən şəxsin mütləq iştirakı ilə həll edilir.

İstifadə edilmiş normativ aktların və ədəbiyyatın siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı, Bakı, 2007 - 420 səh.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi. «Diqesta» nəşriyyatı, Bakı, 2007 - 576 səh.
3. Naxçıvan MR Ali Məhkəməsində 2006-cı ilin ilk 4 ayı ərzində baxılan işlərin xülasəsi. Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin Bülleteni, 2006-cı il №1, səh.40
4. РљоРјРјеРSC,аСЃРёР№ Рс РЈРіоР»оРІРSo-РіСЃаРіоРіоР№»СЃРSoРјСјРё РеоРреРсСјСј Р оСјСјРёР№СјРеоР№ РёеРреСЃаСјРёРё (РіоСјСј,аС,еР№РSC«Р№) Сј РіСЃаРс,РёСјёСјРёРёРјРё СЃаР-СЈСјСјСЃРSePSPёСјРјРё Рё РіоСјСј,аС,еР№РSC«РјРё РјаС,еСЃРёаР»аРјРё. 2-ое РёР-РраPSPёе, РіеСЃеСЃаР±оС,аPSPSoe Рё РгоРіоР»PSePSPSoe. APIC,оСЃ РеоРјРјеРSC,аСЃРёеРІ Рё СјСјСјСј,аРІРёС,еР»СЃ - А.Р‘.Р‘оСЃРёСјСјРІ - Рњ.: РљPSPёР¶PSC«Р№ РјРёСЃ 2006 - 1088 Сј.
5. РјаРІР»СјРёРPS А.Рќ. РјСЃРёРёPSCфРРёС,еР»СЃPSC« РјеСЃСј РјеРРёСјРёPSCСјРеоРіо хаСЃаРс,еСЃа (СјРіРіоР»оРІРSo-РіСЃаРіоРіоР№ аСјРіРіеРс.): РјоPSoРіСЃаС,РёСј / А.Рќ.РјаРІР»СјРёРPS, Рќ.Р‘.Р-аСЃРео, Р—.Р”. XСјСјСј; РіоРР СЃеРР. А.Рќ.РјаРІР»СјРёРPSa. - Рњ.: Р©РќРёРёР - Р”АРќА: Р—аРеоPS Рё РіСЃаРіо, 2007 - 144 Сј.

ALİ MƏHKƏMƏNİN SƏDRİNİN VƏ HAKİMLƏRİNİN İŞTİRAKI İLƏ KEÇİRİLƏN TƏDBİRLƏRİN XÜLASƏSİ

Hüquqi maarifləndirmə istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər sahəsində, əhalinin qanunvericiliyə gətirilən yeniliklər və mühüm hüquq qaydaları ilə tanış edilmələri ilə yanaşı hakimlərin də peşə bacarıqlarının, hüquqi biliklərinin artırılmasına yönələn bir sıra tədbirlər təşkil olunmuşdur.

Belə ki, 2007-ci ilin noyabr ayında Avropa Şurası Baş Ofisinin təşkilatçılığı ilə Naxçıvan şəhərində seminar təşkil olunmuş, tədbirdə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi Vəfəddin İbayev «Mülkiyyət hüququ Avropa Məhkəməsinin presedentlərində» mövzusunda məruzə ilə çıxış etmişdir.

Tədbirdə Muxtar Respublika məhkəmələrinin sədrləri və hakimləri iştirak etmişlər.

* * * *

29 noyabr 2007-ci il tarixdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin inzibati binasının açılış mərasimi olmuşdur.

Açılışda Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri iştirak və çıxış etmişdir. Ali Məclisin Sədri Vasif Talıbov muxtar respublikada hüquq institutlarının yaradılmasının əsasının 12 noyabr 1995-ci ildə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında Naxçıvan Muxtar Respublikasına muxtar dövlət statusunun

verilməsi ilə qoyulduğunu, həmin vaxtdan indiyədək məhkəmə hakimiyyəti sahəsində köklü islahatların aparıldığını, muxtar respublika məhkəmələrinin maddi-texniki bazalarının günbəgün yaxşılaşdığını bildirmiş, yaradılan şəraitin hər bir məhkəmə işçisindən daha yaxşı işləməyi tələb etdiyini diqqətə çatdırmışdır. Ali Məclisin Sədri qeyd etmişdir ki, məhkəmə, ədliyyə, hüquq mühafizə orqanlarında çalışan hüquqşünasların əsas vəzifələri hüquqi maarifləndirmə, izahat, profilaktika işinin gücləndirilməsindən, qanunların və onlara gətirilən yeniliklərin mütəmadi olaraq əhaliyə izah edilməsindən ibarət olmalıdır. Ali Məclisin Sədri Ali Məhkəmənin əməkdaşlarına bu işlərdə uğurlar arzulamış və onları inzibati binanın açılışı münasibətilə təbrik etmişdir.

Açılış mərasimində çıxış edən Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov yeni inzibati binanın istifadəyə verilməsini Muxtar Respublikamızda məhkəmə hakimiyyətinin təkmilləşdirilməsi və məhkəmə orqanlarının müasirləşdirilməsi prosesində mühüm mərhələ, aparılan quruculuq işlərinin parlaq ifadəsi kimi dəyərləndirmiş, iş şəraitinin yaxşılaşdırılmasına, göstərilən diqqət və qayğıya görə Ali Məhkəmənin kollektivi adından ölkə və muxtar respublika rəhbərliyinə minnətdarlığını bildirmişdir.

Sonra inzibati binaya baxış keçirilmişdir.

* * * *

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri cənab Vasif Talıbovun 2007-ci ilin noyabr ayının 29-da Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin yeni inzibati binasının açılış mərasimində etdiyi çıxışında əhalinin hüquqi maarifləndirilməsi sahəsində müəyyən etdiyi vəzifələrin və bu işdə hakimlərin rolunun müzakirəsi ilə əlaqədar 14 dekabr 2007-ci il tarixdə muxtar respublika məhkəmələrinin sədr və hakimlərinin iştirakı ilə iclas keçirilmişdir.

Müzakirə olunan məsələ ilə əlaqədar Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Süleymanovun məruzəsi dinlənilmişdir.

Sonra Ali Məhkəmənin mülki işlər üzrə kollegiya sədri Ə.Allahverdiyev, Hərbi Məhkəmələrin işləri üzrə kollegiya sədri H.Nəsibov, Cinayət və inzibati xətalara dair işlər üzrə kollegiya sədri V.Abdullayev, İqtisadi mübahisələrə dair işlər üzrə kollegiya sədri H.Nəbiyev, Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası Məhkəməsinin sədri M.Cəfərov, Hərbi Məhkəmənin sədri Q.Əliyev, Ordubad Rayon Məhkəməsinin hakimi H.Zülfüqarov, Şahbuz Rayon Məhkəməsinin hakimi F.Heydərov, Kəngərli Rayon Məhkəməsinin hakimi Ə.Xıdırov çıxış edərək hüquqi maarifləndirmə sahəsində gördükləri işlər barədə tədbir iştirakçılarına məlumat vermişlər.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin qanunçuluq və hüquq mühafizə orqanları ilə iş şöbəsinin müdiri Natiq Hüseynov çıxış edərək, belə tədbirlərin kompaniya xarakterli deyil, daimi olmasının vacibliyini diqqətə çatdırmış və bu vəzifələrin icrası istiqamətində tədbir iştirakçılarında uğurlar arzulamışdır.

* * * *

30 dekabr 2007-ci il tarixdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin və Naxçıvan Muxtar Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Aparatının kollektivləri «31 dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi günü» və «Yeni il» bayramları münasibətilə «N» sayılı hərbi hissənin Şərur rayonu ərazisində

yerləşən sərhəd komendatlığında olmuş, əsgər və zabitlərlə görüşmüş, onlara bayram sovqatı aparmışlar. Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Süleymanov, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Ülkər Bayramova və Ali Məhkəmənin kollegiya sədri Hüseyn Nəbiyev əsgər və zabitlər qarşısında çıxış edərək onların bayramlarını təbrik etmiş, xidməti vəzifələrinin yerinə yetirilməsində uğurlar arzulamışlar.

Komendaturanın rəisi Şahin Məmmədov qonaqları bayramlar münasibətilə təbrik etmiş, onlara əsgərlərə göstərdikləri diqqət və qayğıya görə minnətdarlığını bildirmişdir.

* * * *

14 yanvar 2008-ci il tarixdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Rəyasət Heyətinin iclası keçirilmişdir.

İclasda Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Süleymanov Üçüncü çağırış Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin beşinci sessiyasında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin məruzəsi ilə əlaqədar muxtar respublika məhkəmə orqanlarının üzərinə düşən vəzifələr barəsində məruzə etmişdir.

Sonra Ali Məhkəmənin mülki işlər üzrə kollegiya sədri Ə.Allahverdiyev, cinayət və inzibati xətalara dair işlər üzrə kollegiya sədri V.Abdullayev, Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası Məhkəməsinin sədri M.Cəfərov, Kəngərli Rayon Məhkəməsinin hakimi Ə.Xıdırov, Babək Rayon Məhkəməsinin hakimi F.Abbasov, Şərur Rayon Məhkəməsinin hakimi Q.Məmmədov, Şahbuz Rayon Məhkəməsinin hakimi F.Heydərov çıxış edərək ötən il ərzində gördükləri işlər barədə tədbir iştirakçılarına məlumat vermişlər.

Tədbirin sonunda Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Rəyasət Heyətinin qərarı qəbul olunmuşdur.

* * * *

Məhkəmə-Hüquq Şurasının təşkilatçılığı ilə Bakı şəhərində 11 fevral 2008-ci il tarixdən 25 fevral 2008-ci il tarixədək hakimlər üçün «Mülki hüquq münasibətlərindən yaranan mübahisələr üzrə işlərə baxılmasının xüsusiyyətləri» mövzusunda ixtisasartırma kursları keçirilmişdir.

Həmin kurslarda Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin kollegiya sədri Əli Allahverdiyev də iştirak etmişdir.

Ə.Allahverdiyevdən aldığımız məlumata görə, həmin kurslarda Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin layihə rəhbəri Thomas Herrmann, Bakı Apellyasiya məhkəməsinin hakimləri İ.Dəmirov, İ.Xələfov, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimləri B.Əsədov, Ə.Mirzəliyev və başqaları tərəfindən «Mülki işin təhlili hakimin peşə bacarığı kimi», «Ayrı-ayrı hüquq münasibətlərindən yaranan mübahisələr üzrə işlərə baxılmasının xüsusiyyətləri», «Ailə hüquq münasibətlərindən yaranan mübahisələr üzrə işlərə baxılmasının xüsusiyyətləri» və digər mövzularda məruzələr edilmiş və məruzələr ətrafında diskussiyalar aparılmışdır.

* * * *

Ali Məhkəmənin şöbə müdiri, hakimliyə namizəd Məmmədov Bəxtiyar Şahfirudin oğlu 24 mart 2008-ci il tarixdən 01 aprel 2008-ci il tarixədək Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasının Türkiyə Respublikasının TİKA təşkilatı ilə birgə təşkil etdikləri proqram üzrə Türk hüquq və ədalət mühakimə sistemi ilə tanış olmaq məqsədilə Türkiyə Respublikasında olmuşdur.

B.Məmmədovdan aldığımız məlumata görə, bu səfər zamanı hakimliyə namizədlərlə keçirilmiş görüşlərdə Türkiyə Respublikasının hüquq sistemi ilə Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemi arasında olan oxşar və fərqli cəhətlər öyrənilmişdir.

* * * *

09 aprel 2008-ci il tarixdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Vəkillər Kollegiyasının təsis yığıncağı keçirilmişdir.

Yığıncağın gündəliyinə Naxçıvan Muxtar Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Nizamnaməsinin qəbul olunması və Rəyasət Heyətinə yeni sədrin seçilməsi ilə bağlı məsələlər daxil edilmişdi.

Tədbirdə iştirak edən Naxçıvan MR Ali Məclisi Aparatının qanunçuluq və hüquq-mühafizə orqanları ilə iş şöbəsinin müdiri Cəlil Rüstəmov çıxış edərək Naxçıvan Muxtar Respublikası Vəkillər Kollegiyasının yaradılmasının zərurəti barədə məlumat vermiş, muxtar respublikamızda hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətinin daha da yaxşılaşdırılması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər barədə danışmış, keçirilən yığıncaq münasibətilə muxtar respublikada fəaliyyət göstərən vəkilləri təbrik edərək işlərində uğurlar arzulamışdır.

Sonra gündəlikdə duran məsələlər müzakirə olunmuş və müvafiq qərarlar qəbul edilmişdir. Yekdilliklə Hüseynov Tural Cəmaləddin oğlu Naxçıvan Muxtar Respublikası Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin sədri seçilmişdir.

İclasda iştirak edən Naxçıvan Muxtar Respublika Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov çıxış edərək, Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin qarşısında duran vəzifələrdən, əhaliyə hüquqi xidmətin səmərəli təşkilinə diqqətin artırılmasının vacibliyindən danışmış, bu sahədə vəkillərə uğurlar arzulamışdır.

* * * *

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi təcrübəsinin öyrənilməsi məqsədilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin 2008-ci il üçün təsdiq olunmuş tədbirlər planına uyğun olaraq Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsində muxtar respublika məhkəmələrinin sədr və hakimlərinin iştirakı ilə hər ayın sonuncu şənbə günü seminar məşğələlər keçirilir. Məşğələlərdə İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi haqqında Konvensiyanın müddəaları ətrafında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi hakimləri tərəfindən məruzələr edilir.

Tədbirlər planına əsasən aprel ayında «Avropa Konvensiyasının 2-ci maddəsində təsbit edilən yaşamaq hüququnun tətbiqinə dair İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentləri» mövzusunda Ali Məhkəmənin kollegiya sədri Hüseyn Nəbiyevin məruzəsi dinlənilmiş, mövzu ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

AFR-in məhkəmə sistemi ilə tanışlıq məqsədi ilə həmin ölkənin Baden-Vürtemberg Torpağında olmuş Kəngərli Rayon Məhkəməsinin hakimi Əhliman Xıdırovla söhbət

Bu ilin fevral ayında Kəngərli Rayon Məhkəməsinin hakimi Əhliman Xıdırov Məhkəmə-Hüquq Şurasının və Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin «Azərbaycanda məhkəmə-hüquq islahatlarının dəstəklənməsi layihəsinin» təşəbbüsü ilə Almaniya Federativ Respublikasına göndərilmişdi. Şübhəsiz ki, digər, xüsusilə inkişaf etmiş Avropa ölkələrinin məhkəmə orqanları ilə əməkdaşlıq təcrübə mübadiləsini asanlaşdırır, məhkəmə fəaliyyətinə dair qabaqcıl metodların öyrənilməsi və ölkəmizdə də tətbiq edilməsi üçün geniş imkanlar açır. Bu mənada Əhliman Xıdırovla söhbətin muxtar respublikanın hakimləri, ədliyyə orqanlarında işləyənlər üçün faydalı ola biləcəyini düşünüb, onu mətbuat xidmətinə dəvət etdik və səfər haqqında təsüatları, həmin ölkənin məhkəmə orqanları ilə tanışlıq nəticəsində əldə etdiyi məlumatlarla bölüşməyini xahiş etdik.

Mətbuat katibi: Bir müddət öncə Almaniya Federativ Respublikasında olmusunuz. Səfərin məqsədi nədən ibarət idi?

- Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasının və Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin Azərbaycanda məhkəmə-hüquq islahatlarının dəstəklənməsi layihəsinin təşəbbüsü ilə 17-22 fevral 2008-ci il tarixləri arasında Azərbaycan Respublikasının bir sıra birinci instansiya məhkəmələrinin hakimləri ilə

birlikdə Almaniya Federativ Respublikasının Baden-Vürtemberg Torpağında olduq. Bu səfərin məqsədi AFR-in birinci, apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəmələrinin işi ilə tanışlıq idi.

M.K: AFR-in məhkəmə quruluşu və məhkəmələrinin fəaliyyəti ilə tanışlığınız haqqında məlumat verməyinizi xahiş edirəm.

- Qeyd edim ki, AFR-in ümumi məhkəmələri birinci instansiya, apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəmələri və AFR-in Federal Ali Məhkəməsindən ibarətdir.

Tanışlıq ilk olaraq Manhaym birinci instansiya məhkəməsi ilə olmuşdur. Məhkəmə 42 hakimdən ibarətdir və yurisdiksiyası təxminən 327 minlik əhalisi olan əraziyə şamil olunur. Məhkəmə hakimləri mülki və cinayət işlərinə baxan tərkiblərə bölünmüşdür. Tərkiblər məhkəmənin rəyasət heyəti tərəfindən müəyyənləşdirilir və hər bir tərkibin daimi sədri olur. Tərkiblərdən hər birinin il ərzində hansı kateqoriya işlərə baxacağını da rəyasət heyəti müəyyənləşdirir. Kollegial qaydada baxılan işlərdə tərkib sədri hər bir halda məhkəmə iclasına sədrlik edir. Məruzəçi hakimlər isə dəyişir. Bu halda iş tərkibə daxil olan iki hakim tərəfindən tam öyrənilmiş olur (məruzəçi hakim və tərkib sədri tərəfindən).

Bizim üçün qəribə görsənsə də, Manhaym məhkəməsinin məhkəmə iclas zallarında dövlət atributları (gerb və bayraq), təqsirləndirilən şəxslər üçün xüsusi yer, ifadə və izahatların verilməsi üçün kürsü mövcud deyil, mülki və cinayət işlərinə baxılarkən iclasda iştirak edən şəxslər ifadə və izahatlarını yerində oturaraq verirlər.

Mülki işlərə birinci instansiya məhkəmələrində tək hakimdən ibarət tərkibdə baxılır. İşlərə baxılmasında məhkəmə iclas katibi iştirak etmir. Sədrlik edən prosesual hərəkətləri, ifadə və izahatları öz səsindən mikrofon vasitəsilə maqnitofon kasetinə yazdırır. Sonradan həmin kaset operatorlara təqdim olunur və yazılı şəkildə rəsmiləşdirilir. Mülki işlərə baxılması və yekun qərar çıxarılması üçün AFR qanunvericiliyində hər hansı bir müddət nəzərdə tutulmamışdır. Lakin adətən işlərə 3 aylıq müddət ərzində baxılır və nəticə verilir. Mülki işlər üzrə yekun məhkəmə qərarları məhkəmə baxışının qurtarmasından sonra 21 gün müddətində elan olunmalıdır. Müəyyən kateqoriya mülki işlər üzrə son məhkəmə instansiyası apellyasiya instansiyasıdır, yəni həmin kateqoriya işlər üzrə məhkəmə qərarlarından kassasiya şikayəti verilə bilməz.

İddianın dəyəri 600 avrodan az olan işlər üzrə yekun məhkəmə qərarlarından apellyasiya şikayəti verilə bilməz. İşin əhəmiyyətinə görə istisna olaraq, apellyasiya şikayəti işə baxan hakim və ya tərkib tərəfindən qəbul oluna bilər.

Cinayət işlərinə birinci instansiya məhkəməsində həm tək hakimdən ibarət tərkibdə, həm də müəyyən kateqoriya işlərə (məs., yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində olan işlərə) iki xalq iclasçısı (öffen) və bir hakimdən ibarət kollegial tərkibdə baxılır. Cinayət işlərinə baxılmasında iclas katibi iştirak edir. Yekun məhkəmə qərarları bir qayda olaraq məhkəmə baxışının qurtardığı gün elan olunur. Cinayət işləri üzrə yekun məhkəmə qərarlarından apellyasiya və kassasiya şikayəti verilə bilər.

Məhkəməyə daxil olan işlərin hakimlər arasında bölgüsü məhkəmənin rəyasət heyəti tərəfindən ilin sonunda gələcək il üçün təsdiq olunan işlərin bölgüsü planına uyğun xüsusi hazırlanmış bilgisayar proqramları vasitəsilə həyata keçirilir.

Yuxarıda toxunduğumuz işlərin bölgüsü planına uyğun olaraq məhkəmə tərkiblərinin bir illik müddət ərzində hansı kateqoriya işlərə baxacağı da müəyyənləşdirilir ki, hər bir şəxs barəsindəki işin hansı hakim tərəfindən baxılacağını bilsin və bu da qanuni hakim prinsipi ilə əlaqələndirilir (şəxsin barəsindəki işə öcücünün bilmədiyi hakim tərəfindən baxılması, konkret işə baxılması məqsədilə fəvqəladə məhkəmənin yaradılmasına bərabər tutulur).

Hakimlər yekun qərar qəbul edərkən xüsusi rəydə qalan hakimin rəyi iş materiallarına əlavə olunmur, (xüsusi rəyin iş materiallarına əlavə olunması müşavirə sirlərinin pozulması kimi qiymətləndirilir) çıxarılmış qərarı o da imzalayır.

Almaniya məhkəmələrində qərarlar xalqın adından çıxarılır və qərarların hissələrinin ardıcılığı giriş, nəticə və təsviri-əsaslandırıcı hissələr şəklindədir (giriş hissəsinin ardınca iş üzrə nəticə qeyd olunur və yalnız bundan sonra həmin nəticə əsaslandırılır).

Hakimlər həftədə bir iş gününü əsasən məhkəmə qərarlarının elan olunmasına ayırırlar.

İşlərlə əlaqədar yazışmalar məhkəmə aparatının cavabdehliyi ilə həyata keçirilir və bununla əlaqədar illik poçt xərcləri təxminən 750 min avro təşkil edir.

Manhaym birinci instansiya məhkəməsində bir il ərzində təxminən 3500 cinayət işinə və 15000 mülki işə baxılır.

Məhkəmə yüksək səviyyəli maddi-texniki təminata malikdir. Daimi internet əlaqəsi ilə təmin olunmuşdur. Ədliyyə Nazirliyinin sifarişə əsasında hazırlanmış proqramlar sayəsində AFR-də mövcud məhkəmə praktikası ilə əlverişli şəkildə tanış olmaq imkanı mövcuddur.

M.K: Apellyasiya instansiyası ilə tanışlıq məqsədilə hansı məhkəmədə oldunuz və həmin məhkəmənin nə kimi xüsusiyyətlərini gördünüz?

Növbəti məhkəmə instansiyası ilə tanışlıq Heydelberq Torpaq Məhkəməsində (apellyasiya instansiyası məhkəməsi) oldu. Məhkəmə həm birinci instansiya məhkəməsi, həm də apellyasiya instansiyası məhkəməsi kimi fəaliyyət göstərir. Mülki işlərə birinci instansiya məhkəməsi qismində həm kollegial, həm də tək hakimdən ibarət tərkibdə baxılır. Tək hakimdən ibarət tərkibdə baxılan işlərə əhəmiyyəti nəzərə alınmaqla kollegial tərkib tərəfindən də baxıla bilər. Bu məhkəmədə də rəyasət heyətinin qərarı ilə bəzi hallarda eyni hakim həm mülki işlərə baxan tərkibin, həm də cinayət işlərinə baxan tərkibin üzvü ola bilər.

Heydelberq Torpaq Məhkəməsində hər hakim il ərzində təxminən 170 işə baxır. İşlərin məhkəmədə qeydiyyatı, hakimlər arasında bölüşdürülməsi birinci instansiya məhkəməsində olduğu kimidir.

Heydelberq Torpaq Məhkəməsi həm birinci instansiya məhkəməsi, həm də apellyasiya instansiyası məhkəməsi kimi fəaliyyət göstərir. İddianın qiyməti 5000-8000 avro təşkil edərsə, bu barədə olan mülki işlərə məhkəmə birinci instansiya məhkəməsi qismində baxır.

M.K: Başqa hansı məhkəmələrdə oldunuz?

Almaniya məhkəmə sistemi ilə son tanışlıq Ştutqart Yuxarı Torpaq Məhkəməsi ilə oldu.

Ştutqart Yuxarı Torpaq Məhkəməsinin yurisdiksiyası təxminən 8 milyon nəfərlik əhalisi olan əraziyə şamil olunur. Məhkəmə kassasiya, apellyasiya instansiyası və birinci instansiya məhkəməsi qismində fəaliyyət göstərir.

Məhkəmə, iddianın qiyməti 8 milyon avrodan çox olan mülki işlərə və dövlət təhlükəsizliyi əleyhinə və bir sıra ağır və xüsusilə ağır cinayətlər üzrə işlərə birinci instansiya məhkəməsi qismində baxır.

Məhkəmə, yurisdiksiyasında olan üç torpaq məhkəməsinin birinci instansiya məhkəməsi qismində baxdığı işlər üzrə çıxarıqları qərarlardan verilən şikayətlərə apellyasiya instansiyası məhkəməsi qismində baxır.

M.K.: AFR-də hakimlərin vəzifəyə təyinatı hansı qaydada həyata keçirilir və hakimlərin sosial təminat məsələləri necə tənzimlənir?

- AFR-də hüquq fakültəsinin məzunu olan şəxslərin ikinci dövlət imtahanından sonra hakim işləmək hüququ var. Lakin bunun üçün müxtəlif orqanlarda təxminən iki illik təcrübə keçilməli, təcrübədən sonra keçirilən müsabiqədən müvəffəqiyyət qazanmaq lazımdır. Bundan sonra namizəd Torpağın Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən vakant olan hakim vəzifəsinə təyin olunur. Müsabiqədən müvəffəqiyyətlə keçmiş namizədin hakim təyin olunmaması hallarına demək olar ki, rastlanmır. Hakim ilk dəfə 5 illik müddətə təyin olunur. Bu müddətdən sonra hakimin fəaliyyəti qiymətləndirilərək onun yenidən təyin olunması və ya vəzifədə irəli çəkilməsi məsələsi həll olunur.

Hakimlərin vəzifədə irəli çəkilməsi müvafiq Torpağın hökumətinin qərarı ilə mümkündür.

Hakimlərə hər il 30 iş günü müddətinə məzuniyyət verilsə də, müalicə olunmaları üçün təminat nəzərdə tutulmamışdır.

M.K.: Olduğunuz məhkəmə orqanlarında məhkəmə aparatı necə təşkil olunur?

-Məhkəmə aparatının işçiləri müvafiq Torpağın Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən vəzifəyə təyin olunur və bu, aparat işçilərinin ədalət mühakiməsini həyata keçirməmələri və inzibati idarəçilik sistemində tabe olmaları ilə əlaqələndirilir. Aparat işçilərinin bir qayda olaraq ali hüquq təhsili yoxdur, onlar sadəcə müvafiq sahələr üzrə ixtisaslaşmışlar (məs; dəftərxana işi sahəsində, məhkəmə qərarlarının icrası sahəsində).

Təbrik edirik !

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin 7 mart 2008-ci il tarixli fərmanı ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi Vera Gennadiyevna Kuimovaya «Əməkdar hüquqşünas» fəxri adı verilmişdir.

Bu əlamətdar hadisə, yalnız təltif olunanın özü tərəfindən deyil, Naxçıvan Muxtar Respublikasında fəaliyyət göstərən bütün hakimlər tərəfindən minnətdarlıq hissi ilə qarşılanmış, onların böyük sevincinə səbəb olmuşdur. Çünki, hakim V.Kuimovanın bu yüksək ada layiq görülməsi muxtar respublika rəhbərliyinin Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinə, bütövlükdə muxtar respublikanın məhkəmə orqanlarına göstərdiyi diqqətin əyani ifadəsi, ədalət mühakiməsi üzrə məhkəmə fəaliyyətinə verdiyi önəmin göstəricisidir.

V.G.Kuimova 1962-ci il mart ayının 3-də Naxçıvan şəhərində anadan olmuş, bu şəhərdə böyüyüb boya-başa çatmış, taleyini doğma şəhəri, muxtar respublika ilə bağlamışdır.

Hələ Naxçıvan şəhər 3 nömrəli orta məktəbdə təhsil aldığı illərdə V.Kuimovada hüquqa, hüquq fəaliyyətinə böyük maraq oyanmış və hüquqşünas olmaq arzusu 1982-ci ildə onu Azərbaycan Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə aparmışdır.

Ali məktəbi 1987-ci ildə müvəffəqiyyətlə bitirdikdən sonra V.Kuimova doğma Naxçıvana qayıdır və Naxçıvan Şəhər Hüquq Məsləhətxanasında vəkil kimi fəaliyyətə başlayır. Vera xanım 13 illik vəkillik fəaliyyəti dövründə peşəsinə böyük məhəbbətlə yanaşır. Öz işinə vicdanlı və peşəkarcasına münasibəti, ünsiyyətdə olduğu insanlara

qarşı həssaslığı bütöv muxtar respublikada onu bacarıqlı vəkil, yüksək ixtisaslı hüquqşünas, dəyərli insan kimi tanıdır.

Ədalət, prinsipiallıq, mənəvi təmizlik, insan ləyaqətinə, onun hüquq və azadlıqlarına hörmət Vera xanımın özündə formalaşdırdığı və hüquq ixtisası üzrə fəaliyyəti boyunca gözlədiyi şəxsi keyfiyyətləridir. Bu keyfiyyətlərdən qaynaqlanan hisslər və vəkillik fəaliyyəti ərzində topladığı böyük təcrübə 2000-ci ildə V.Kuimovanın hakim vəzifəsinə namizədlərin müsabiqəsinə qatılmasını və bütün sınaqlardan uğurla keçib hüquqşünaslar üçün zirvə sayılan hakim vəzifəsinə ucalmasını təmin etdi. Beləliklə, V.G.Kuimovaya böyük etimad göstərildi və o, 2000-ci ilin sentyabr ayının 2-də Azərbaycan xalqının ümummili lideri Heydər Əliyevin sərəncamı əsasında Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsinə hakim təyin olundu.

Ali Məhkəmədə işlədiyi səkkiz ilə yaxın müddət ərzində Vera xanım özünü savadlı, intizamlı, məsuliyyətli hakim kimi göstərmiş, sadəliyi, təvazökarlığı, həmkarlarına, məhkəmə aparatının işçilərinə qarşı olan səmimi və mehriban münasibəti ilə məhkəmə kollektivinin böyük hörmətini qazanmışdır. Mülki işlər üzrə kollegiyanın tərkibində işlərə baxılması, məhkəmə fəaliyyəti ilə əlaqədar olan digər vəzifələrin yerinə yetirilməsi zamanı V.Kuimova yüksək peşəkarlıq, təmkin nümayiş etdirir, qanuna, insanların hüquqlarına, ləyaqətinə hörmət ruhunda davranır.

Odur ki, Vera xanımın həmkarları da daxil olmaqla, onu yaxından tanıyan bütün insanlar Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin fərmanını alqışlayır, V.Kuimovanın nailiyyətini öz nailiyyətləri kimi qəbul edir, səmimiyyətlə onun sevincinə qoşulurlar.

Əminik ki, Vera Gennadiyevna Kuimovanın «Əməkdar hüquqşünas» fəxri adına layiq görülməsi təkcə onu deyil, digər hakimləri, muxtar respublikanın hüquq institutlarında çalışan bütün əməkdaşları daha əzmlə işləməyə, yeni nailiyyətlər əldə etməyə ruhlandıracaqdır.

Redaksiya heyəti

